

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

GENERÁLOVÉ, KTEŘÍ POHŘBILI REPUBLIKU. POPIS KRIZE
A ZÁNIKU ŘÍMSKÉ REPUBLIKY NA ZÁKLADĚ ROZBORU
KARIÉR VÝZNAMNÝCH ŘÍMSKÝCH POLITIKŮ
V 1. STOLETÍ PŘ.N.L.

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Doležal, Ph.D.

Autor práce: Stanislav Cisarík

Studijní obor: Historie

Ročník: 4

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 3. května 2018

.....
Stanislav Cisarík

Na tomto místě chci poděkovat hlavně svému vedoucímu práce, PhDr. Stanislavu Doležalovi, Ph.D., za veškeré rady, připomínky, trpělivost a čas, který mi věnoval za poslední dva roky, ať už se týkaly této práce, nebo jednoho z jejích výstupů v rámci studentské vědecké odborné činnosti v letošním roce.

Zároveň s tím děkuji i svým přátelům a kolegům z historického ústavu za podporu během psaní této práce.

Anotace

Překládaná práce se věnuje kariérám a životním osudům těch římských politiků a generálů, kteří měli aktivní podíl na občanských válkách v závěru republiky a kteří přispěli k postupnému rozkladu republikánského zřízení. Jádrem práce je osvětlení jejich pohnutek, popis jejich kroků a úvaha nad legitimitou moci, které dosáhli. Práce sleduje vývoj událostí od občanské války mezi Sullou a Mariem v roce 88 př. n. l. až po poslední občanskou válku republiky, která kulminovala bitvou u Actia v roce 31 př. n. l.

Klíčová slova: římská republika, krize, generálové

Abstract

This bachelor thesis deals with careers and lives of those Roman politicians and generals, who played an active role in civil wars of the late republic and who contributed a great deal to its downfall. At the core of the thesis is explanation of their actions, analysis of their decisions and deliberation of legitimacy they obtained. The thesis follows developments in the Roman republic from the civil war of Sulla and Marius in 88 BCE until the last civil war of the republic, culminating in the battle of Actium in 31 BCE.

Key words: Roman Republic, crisis, generals

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Situace během rané a vrcholné republiky	5
2.1 Vývoj římských institucí.....	5
2.2 Konzulát.....	7
2.3 Diktatura.....	7
2.4 Tribunové lidu a lidový sněm	8
2.5 Ostatní sněmy.....	9
2.6 Armáda nového typu.....	9
3. Sulla	11
3.1 Počátky kariéry	11
3.2 První pochod na Řím.....	12
3.3 Itálie během Sullovy nepřítomnosti	13
3.4 Sullovo tažení proti Mithridatovi	14
3.5 Návrat do Říma	15
3.6 Sullova diktatura	17
4. Sertorius a Hispánie, 80–72 př. n. l.	20
4.1. Počátky.....	20
4.2 Sertoriova Hispánie.....	21
4.3 Pompeiův a Crassův první konzulát.....	24
5. Catilina.....	25
5.1 První Catilinovo domnělé spiknutí.....	25
5.2 Catilinův politický program	26
5.3 Konzulské volby pro rok 63 př. n. l.	27
5.4 Druhé Catilinovo spiknutí.....	28
6. Pompeiovo tažení proti Mithridatovi	34
7. První triumvirát.....	36
8. Caesar.....	37
8.1 Caesarův konzulát.....	37
8.2 Caesar v Galii.....	40
8.3 Situace v Římě a na Východě	42
8.4 Občanská válka	45
8.5 Zavraždění Caesara	49
8.6 Po Caesarově smrti.....	51
9. Druhý triumvirát	54
9.1 Rozpad druhého triumvirátu	56
9.2 Válka mezi Antoniem a Oktaviánem	60

10. Začátek císařství.....	63
10.1 Oktaviánovy možnosti	65
11. Závěr	70
12. Seznam použitých pramenů a literatury	73
12.1 Prameny	73
12.2 Literatura.....	74

1. Úvod

Období římské republiky, zejména jejího vrcholu a krize, dokázalo zaujmout mnoho lidí napříč historií. Velké příběhy o slavných osobnostech a jejich taženích vždy přitahovaly pozornost. Čtenáře nemůže nechat chladným barvitě vyprávění o tažení do Galie v podání Gaia Julia Caesara, stejně jako o válkách, které vedl poté. Podobně dokázal své posluchače nadchnout Marcus Tullius Cicero, když pronášel některou ze svých řečí v senátu. Neméně důležitými jsou i historikové jako Appiános, Plútarchos či Cassius Dio, kteří o této době píší s časovým odstupem a kteří ve svých rozsáhlých dílech poskytují (byť s časovým odstupem) rozsáhlé informace o této době.

Tato práce je výstupem autorova dlouhodobého zájmu o období krize římské republiky se zvláštním zřetelem na jednotlivce (politiky a generály), kteří se buď na prohloubení krize podíleli, nebo se snažili najít trvalé řešení problémů, se kterými se potýkali. Autor si v této práci jako cíl klade mapování kariér těchto generálů. Jádrem práce je osvětlení jejich pohnutek, popis kroků a úvaha nad legitimitou moci, kterou shromáždili do svých rukou, a způsoby, jakými tuto moc využili.

Římská republika a krize, kterou tento stát procházel po více než jedno století, jsou stále v centru pozornosti mnoha historiků. Z obecněji zaměřených prací je nutné zmínit hlavně práci skupiny historiků na univerzitě v Cambridge¹ a práce Ericha Gruena a Petera Brunta, pojednávající o krizi republiky.²

Nejvýznamnějším osobnostem této doby věnovali již historikové radu biografí – Arthur Keaveney ve své práci vyvrací pohled na Sullu jen jako na tyrana, ale snaží se poukázat na komplexnost Sullovy osobnosti, zároveň s tím označuje Sullu za posledního republikána.³ Ačkoliv není Sertorius v monografiích Petera Greenhalgha a Robina Seagera ústřední postavou, je mu zde věnován prostor.⁴ Seager si velice dobře všimá podobností mezi Pompeiem a Gaiem Mariem. Politikovi, úspěšnému v Římě, nikoliv však jeho hranicemi, členovi prvního triumvirátu, Crassovi, se věnuje Bruce

¹ John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994; Alan BOWMAN – Edward CHAMPLIN – Andrew LINTOTT, *The Cambridge Ancient History X: The Augustan Empire, 43 B.C. – A.D. 69*, Cambridge 2008.

² Erich Stephen GRUEN, *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley 1974; Peter Astbury BRUNT, *The Fall of the Roman Republic*, New York 1988.

³ Arthur KEAVENEY, *Sulla: The Last Republican*, New York 2005.

⁴ Peter GREENHALGH, *Pompey: The Roman Alexander*, London 1980; TÝŽ, *Pompey: The Republican Prince*, London 1981; Robin SEAGER, *Pompey the Great: A Political Biography*, Oxford 2002.

Marshall.⁵ Největší pozornost na sebe poutá Gaius Julius Caesar a jeho životní osudy, které se dočkaly nejednoho zpracování z per historiků.⁶ Alternativní pohled na dvě spiknutí, připravovaná Catilinou, nabízí Edward Beesley.⁷ Schopnému veliteli se slabšími politickými schopnostmi Marku Antoniovi se věnují Eleanor Huzar a Adrian Goldsworthy.⁸ Richard Weigel se naopak snaží naznačit, že Lepidus, další člen druhého triumvirátu, nebyl tak nevýraznou osobností, jak se doposud předpokládalo.⁹ Velká pozornost je věnovaná poslednímu členovi druhého triumvirátu, Oktaviánovi. Právě vzestupu prvního římského císaře se věnuje ve své dlouho nepřekonané práci sir Ronald Syme,¹⁰ podobně jako Werner Eck a Josiah Osgood.¹¹

S ohledem na toto téma je domácí česká odborná literatura poněkud chudá; kromě všeobecného díla *Civilizace starověkého Středomoří* od Jana Buriana a Pavla Olivy¹² je k dispozici jen monografie Jana Buriana o Caesarovi,¹³ ve které se zaměřuje na Caesarův politický program a vojenská tažení. Poslední knihou je obecná publikace o římském císařství od téhož autora, věnující se transformaci republiky v principát a posléze dominát.¹⁴

Koncept této práce a metodologie byly inspirovány Plútarchem, který ve svém díle využil biografickou a komparativní metodu. Plútarchos mezi sebou srovnával řecké a římské politiky s podobnými životními osudy a morálními kvalitami.¹⁵ Rozsah práce neumožňuje věnovat se všem politikům a generálům této doby, v takovém případě by vznikla příliš rozsáhlá práce, popisující celé období krize římské republiky. Vyjma kapitoly věnované Catilinovi a jeho spiknutí práce chronologicky sleduje vývoj událostí od Sullova prvního pochodu v roce 88 př. n. l. po vítězství Oktaviána nad Markem Antoniem v roce 31 př. n. l.

⁵ Bruce MARSHALL, *Crassus: A Political Biography*, Amsterdam 1976.

⁶ Robert ETIENNE, *Julius Caesar*, Praha 2007; Adrian Keith GOLDSWORTHY, *Caesar. Život giganta*, Praha 2010; Christian MEIER, *Julius Caesar*, London 1996; Michael PARENTI, *The Assassination of Julius Caesar: A People's History of Ancient Rome*, New York 2003.

⁷ Edward Spencer BEESLEY, *Catiline, Clodius and Tiberius*, Tustin 1985.

⁸ Eleanor Goltz HUZAR, *Marc Antony: A Biography*, Minnesota 1978; Adrian Keith GOLDSWORTHY, *Antony and Cleopatra*, London 2010.

⁹ Richard D. WEIGEL, *Lepidus: The Tarnished Triumvir*, New York 2002

¹⁰ Ronald SYME, *The Roman Revolution*, London 1960.

¹¹ Werner ECK, *Augustus a jeho doba*, Praha 2004; Josiah OSGOOD, *Caesar's Legacy. Civil War and the Emergence of the Roman Empire*, New York 2006.

¹² Jan BURIAN – Pavel OLIVA, *Civilizace starověkého Středomoří*, Praha 1984.

¹³ Jan BURIAN, *G. J. Caesar*, Praha 1963.

¹⁴ TÝŽ, *Římské impérium*, Praha 1994.

¹⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy slavných Řeků a Římanů I-II*, přel. Antonín Hartmann, Rudolf Mertlík, Václav Bahník, Ferdinand Stiebitz, Praha 1967

Možnost studovat toto období poskytují rozsáhlé prameny, které lze rozdělit do dvou částí na základě jazyka, kterým jejich autor psal. Mezi řecky píšícími autory se jedná hlavně o již zmíněného Plútarcha. Dalším z autorů je Appiános, který se v dochované části díla věnuje válkám, které Římané vedli již od dob královských a končí porážkou Sexta Pompeia v roce 36 př. n. l.¹⁶ Významné je rovněž dílo Cassia Diona, který ve svém díle vypráví o bezmála tisíci let římské historie od založení Říma až po svoji dobu.¹⁷ Autor tato díla využil v jejich českých, případně anglických překladech.

Druhou část pramenů tvoří díla latinsky píšících autorů. Ve srovnání s použitými řecky psanými zdroji je jich více. Mezi těmito historiky se nachází několik jedinců, kteří chronologicky popisovali určitý úsek římských dějin, jako například Velleius Paterculus.¹⁸ Těch, kteří se věnovali římské historii od založení království, je hned několik. Dílo Tita Livia, který za vlády prvního císaře Augusta využil svých kontaktů k prostudování rozsáhlého množství pramenů. Své dílo *Od založení města (Ad urbe condita)* dovedl až do roku 9 n. l. Bohužel je z Livia dochovaná pouhá čtvrtina díla, obsah zbylé části známe ze stručných přehledů (perioché).¹⁹ K dispozici máme také Flora, který z Livia vycházel.²⁰

Nestává se, aby některý z politiků této doby po sobě zanechal rozsáhlé dílo, které by se navíc dochovalo. Výjimkou je v tomto ohledu již zmíněný Gaius Julius Caesar, který v *Zápiskách o válce galské* vypráví o válkách, které vedl v Galii mezi lety 58-50 př. n. l. Podobně jako v případě *Zápisů o válce občanské* (na tomto díle se podíleli i Caesarovi důstojníci, zmiňován je hlavně Aulus Hirtius) byl Caesarův záměr jasný – obhájit své kroky a rozhodnutí, která při těchto tažení učinil.²¹ Dalším významným pramenem jsou řeči, spisy a osobní korespondence Marka Tullia Cicerona,²² který nám poskytuje naprosto unikátní pohled na události v Římě a impériu prostřednictvím jednoho z politiků, který na jejich vývoj měl rovněž vliv.

¹⁶ APPIÁNOS, *Krise římské republiky*, přel. Jan Burian, Praha 1989; TÝŽ, *Zrod římského impéria*, přel. Jan Burian, Praha 1986.

¹⁷ CASSIUS DIO, *Roman History I–VI*, přel. Ernest Cary, London 1914–17.

¹⁸ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, in: Velleius Paterculus a Florus, *Dvojitý pohled na římské dějiny*, přel. Bohumila Mouchová, Praha 2013, s. 42–170

¹⁹ TITUS LIVIUS, *Dějiny VII*, přel. Marie Husová, Pavel Sucharský, Praha 1979.

²⁰ FLORUS, *Epitoma*, in: *Dvojitý pohled na římské dějiny*, přel. Bohumila Mouchová, Praha 2013, s. 175–310.

²¹ GAIUS IULIUS CAESAR, *Zápisky o válce galské*, přel. Jan Kalivoda, Praha 2009; TÝŽ, *Zápisky o válce občanské, alexandrijské, africké a hispánské*, přel. Václav Marek, Marie Husová, Praha 2010.

²² MARCUS TULLIUS CICERO, *Listy přátelům I*, přel. Václav Marek, Praha 2001; TÝŽ, *In Catilinam*, in: *M. Tulli Ciceronis Orationes I*, ed. A. C. Clark, Oxford 1905.

V autobiografickém soupise svých činů (*Res gestae divi Augusti*) k nám promlouvá první císař Augustus.²³ Biografickou metodu využívá Suetonius, který se věnuje životům císařů.²⁴ V jeho případě je zajímavá skutečnost, že za prvního císaře považuje Caesara. Z menších prací se pak jedná o dílo Sallustia, který se věnuje válce s numidským králem Jugurthou a Catilinovu spiknutí.²⁵ Mezi další patří Frontinus, který sepsal jakousi vojenskou příručku pro velitele armády.²⁶ Tato díla autor využil jak v latinských originálech, tak v českých překladech.

²³ Činy božského Augusta, in: *O vlastním osudu*, přel. Julie Nováková, Praha 1973, s. 39–47; *Res Gestae divi Augusti: The achievements of the Divine Augustus*, with an introduction and commentary by Peter Astbury Brunt and John M. Moore, Oxford 1967.

²⁴ GAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS, *Životopisy dvanácti císařů*, přel. Bohumil Ryba, Praha 1974.

²⁵ GAIUS SALLUSTIUS CRISPUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, přel. Jan Kalivoda, Praha 1988.

²⁶ SEXTUS JULIUS FRONTINUS, *Válečné lsti*, in: *Antické válečné umění*, přel. Václav Marek, Praha 1977, s. 283–409.

2. Situace během rané a vrcholné republiky

2.1 Vývoj římských institucí

Nastolení republiky, tradičně zasazované do roku 510 př. n. l., je spojeno s vyhnáním posledního krále, Tarquinia Superba. S jeho pádem se z Říma stala republika. Formálně zmizel titul krále. Přejít ke skutečnému republikánskému zřízení vyžadoval více času. Nejprve musely být odstraněny přežitky královské doby. Nejdůležitější bylo rozšíření politické moci i mimo vládnoucí patricie, potomky původních rodů, které založily město.²⁷ Mezi patriciji se šířily obavy z konkurence plebejů,²⁸ potomků přistěhovalců, jejichž počty se neustále navyšovaly.

Římské občanství bylo definováno několika právy – právem na soukromé vlastnictví, uzavírání řádného občanského sňatku, právem na odvolání se proti tělesnému trestu či rozsudku smrti, dále právem volit úředníky a konečně právem zastávat úřední funkce. Plebejové zatím neměli občanství udělené, úředníky se tak zpočátku mohli stát jen patriciové. Prvním úspěchem plebejů byla tzv. první secese v roce 494 př. n. l., po které vznikl úřad tribuna lidu, který měl chránit plebejské zájmy a plebeje samotné. Spolu s úřadem tribuna lidu vznikl ještě jeden úřad – aedilita. Aedilovou povinností byl dozor na tržištích a dohlížení na klid a pořádek ve městě.

Plebejové v průběhu staletí dosahovali dalších úspěchů. Mimo povolení sňatků plebejů s patriciji v roce 445 př. n. l. si plebejové již o čtyři roky dříve vynutili kodifikaci zvykového práva (Zákony dvanácti desek), shromažďující jevy mimořádného významu ve veřejném životě. Vedle toho si zákony všímaly majetkových záležitostí a soukromého vlastnictví.²⁹

Úřad, kterým politik začínal svoji kariéru, byla kvestura. Obvykle kandidatuře pro kvesturu předcházelo několik let vojenské služby, aby každý, kdo nastoupí do úřadu, byl schopen prokázat svou službu republice. Původně fungovali jako pomocníci konzulů.³⁰ V jejich kompetenci byla trestní pravomoc, zároveň spravovali státní pokladnu. K původním dvěma přibyli další dva konzulární kvestoři, kteří dohlíželi na

²⁷ Géza ALFÖLDY, *The Social History of Rome*, London 1988, s. 7.

²⁸ Tamtéž, s. 16.

²⁹ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 328.

³⁰ Tamtéž, s. 328.

zásobování a financování armády. S rozvojem mořeplavectví v Římě přibyli ještě kvestoři, kteří se starali o loďstvo.

V roce 367 př. n. l. vznikl úřad prétora, jehož kompetencím podléhalo civilní soudnictví. Často konzuly zastupoval, zvláště pokud oba pobývali mimo Řím na vojenském tažení. Konzuly se plebejové mohli stát od téhož roku, préturu mohli zastávat od roku 337 př. n. l. Zvykem se stalo, že jedním konzulem se stal patricij, druhým plebej.³¹

V téže době byla rozšířena aedilita o dva nové úředníky, tzv. kurulské aedily. Svolávali a předsedali tributnímu shromáždění. Na konci 4. st. př. n. l. se mohli aedily stát i plebejové. Kompetence aedilů se sjednotily. Starali se o pořádek, stavbu a údržbu veřejných budov a silnic, pořádání některých slavností a her, které úředníkům pomáhaly v postupu v kariérním žebříčku; vedle toho také o čistotu ve městě, zásobování Říma potravinami a jejich prodej na trzích.³²

V roce 300 př. n. l. mohli plebejové vstoupit do kněžského kolegia augurů a pontifiků, kteří mimo pořádání náboženských obřadů zapisovali i důležité události. Určovali, které dny jsou vhodné pro konání trhů či sněmů. Patriciové toho často zneužívali ve svůj prospěch. Zákon z roku 287 př. n. l. ustanovil, že usnesení lidového shromáždění mají automaticky zákonnou platnost. I přes toto opatření zůstalo řízení státu výsadou patricijů, k nimž se připojili i nejbohatší plebejové. To vše přesto platilo pro obyvatele Říma a Latia, nejbližšího okolí tohoto města. Získání občanství a privilegií, které poskytovalo, se stalo cílem obyvatel Itálie.³³

Důležitými úředníky byli cenzoři. Tuto funkci zastávali ti politici, kteří prošli úřadem konzula. Od konce 3. st. př. n. l. byli voleni pravidelně každých pět let. Prováděli sčítání lidu, odhadovali výši majetku a zařazovali občany do majetkových tříd, dohlíželi na průběh státem financovaných stavebních projektů. Mohli také přijímat nové členy do senátu nebo naopak vyloučit ty, jejichž chování neodpovídalo postavení senátora. Vstup byl umožněn i plebejům.³⁴

Po smazání rozdílů mezi patriciji a plebeji vznikly dvě politické frakce – populárové a optimáti. Populárové se svými návrhy snažili zlepšit životní situaci

³¹ CASSIUS DIO, *Roman History* I, s. 227–229.

³² J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 331.

³³ Tamtéž, s. 335. Římské občanství bylo obyvatelům Itálie uděleno na konci „spojenecké války“ (90-88 př. n. l.).

³⁴ Tamtéž, s. 331. V roce 351 př. n. l.

římských občanů a zvýšit jejich podíl na řízení státu na úkor senátu. Navrhovali rozdělení půdy mezi občany nebo bezplatnou distribuci obilí. Optimáti byli konzervativní, snažili se moc udržet v rukou senátu, a naopak jeho vliv ještě posílit.

2.2 Konzulát

Hlavní složky královské moci formálně převzali konzulové. Setninový sněm volil vždy dva současně na dobu jednoho roku (což byla praxe, která se rychle zažila i u ostatních úřadů), aby žádný z nich neuchvátil moc a nezničil tak nové zřízení v samotných počátcích. Volba probíhala na setninovém shromáždění a po celou dobu existence republiky se tento postup nezměnil.³⁵ Podle jejich jmen byla datována jednotlivá léta. Zvolení konzulem se tedy stalo prestižní záležitostí a vrcholem politické kariéry, jednotlivci zajišťovalo věčnou slávu. Senátoři v počtu tří set fungovali v době královské jako poradní sbor,³⁶ v době republiky senát rozhodoval o důležitých otázkách v rámci vnitřních i zahraničních. Konzulové svolávali senát a právně uváděli v platnost jeho usnesení. Vedli také jednání s představiteli ostatních států, v dobách války působili jako vrchní velitelé armády. V případě vítězství mohl konzul zažádat o udělení triumfu, veřejné oslavy. V případě, že konzul zemřel (což nebylo neobvyklé), byl na zbytek roku zvolen náhradník.

2.3 Diktatura

Řím se snažil válkou získat dominantní postavení nejprve ve střední Itálii. Pravidelně docházelo k vojenským střetům se sousedními kmeny. Velení nad jednotkami, které se potýkaly s těmito nepřáteli, měli konzulové. V časech vážného ohrožení se ukázala účinnější vláda jedince, kterému bude na určitou dobu udělena neomezená moc. Diktátor, jak se tento vždy dočasně jmenovaný úředník jmenoval, byl volen jak v případech vnějšího ohrožení státu, tak k uklidnění vnitřních nepokojů, k provedení voleb, k provedení soudního řízení či doplnění počtu senátorů.

Jakmile byl diktátor zvolen senátem, dostal do svých rukou nejvyšší výkonnou moc. Kompetence ostatních úředníků byly po dobu diktatury omezeny a nařízení diktátora měla platnost zákona. Funkční doba byla omezena na 6 měsíců, nicméně se

³⁵ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 327. Volby byly v pozdějších dobách provázené hromadným uplácením.

³⁶ Tamtéž, s. 326.

mohlo stát, že diktátor splnil svůj úkol v kratší době a navrátit moc opět do rukou senátu. Zajímavé je, že po složení diktatury nemohl být pohnán k zodpovědnosti za činy, které vykonal jako diktátor. Z vojenského hlediska obvykle diktátor sloužil jako velitel pěchoty. Velitel jízdy (*magister equitum*) sloužil jako diktátorův zástupce.

Diktátoři byli voleni převážně v době, kdy Římané válčili na území Apeninského poloostrova, tedy v době mezi 5. st. a koncem 3. st. př. n. l, do druhé punské války. V případě ohrožení republiky vydával senát v pozdější době *senatus consultum ultimum*, kterým senát předával konzulům v rámci jejich funkčního období mimořádné pravomoci spolu s úkolem vykonat vše pro obranu republiky.³⁷

Tento zvyk byl porušen v 1. st. př. n. l., kdy se diktátorem „pro sepsání zákonů a uspořádání věcí veřejných“ stal Sulla, o několik desetiletí později Caesar. Oba se totiž stali diktátory na dobu neomezenou. Po Caesarově zavraždění byla diktatura na návrh Marka Antonia zrušena. Senát navrhl zvolení Caesarova synovce Oktaviána diktátorem poté, co se stal jediným vládcem Říma. Ten diktátorský úřad odmítl.³⁸

2.4 Tribunové lidu a lidový sněm

Jak již bylo řečeno, úřad tribuna lidu vznikl v roce 494 př. n. l. Počet tribunů se na konci 5. st. př. n. l. ustálil na deseti. Největší silou tribunů bylo právo veta, možnost zabránit prosazení kteréhokoliv zákona mimo nařízení diktátora, který považovali za útok proti plebejům.³⁹ Tribun měl pravomoci pouze na území města Říma. Patriciové si později vynutili vstup do tohoto úřadu. Význam tribunátu postupně rostl, zvláště poté, co se tribunové mohli účastnit zasedání senátu a podávat vlastní návrhy.⁴⁰ Pravomoci lidového tribunátu omezil Sulla. V plném rozsahu je obnovili Pompeius a Crassus v roce 70 př. n. l.

Tribunové mohli svolávat shromáždění plebejů, kam neměli patriciové přístup. Toto shromáždění mohlo přijímat zákony, které se vztahovaly pouze na plebeje. Volilo tribuny lidu a aedily. Jednou z význačných pravomocí shromáždění byla možnost

³⁷ Thomas N. MITCHEL, *Cicero and the „Senatus consultum ultimum“*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 20, 1971, s. 60

³⁸ *O vlastním osudu*, s. 40.

³⁹ G. ALFÖLDY, *The Social History*, s. 15.

⁴⁰ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 330.

přehlasovat navrhovaná opatření senátu (což se v době krize republiky stávalo často). Od roku 287 př. n. l. musel na základě *lex Hortensia* návrh nejprve přijmout senát.⁴¹

2.5 Ostatní sněmy

Republikánské zřízení navázalo na tradice královské doby. I nadále fungoval setninový sněm, který přijímal nové zákony, vyhlášoval válku, nebo nově volil vyšší úředníky (hlavně konzuly). Ve sněmu měli převahu příslušníci první třídy, z níž pocházelo 98 setnin z celkového počtu 193.⁴² Lid nemohl v setninovém sněmu rozhodovat o politickém dění. Ke konci republiky se činnost setninového sněmu omezovala na volbu prétorů, konzulů a cenzorů.

Paralelně se setninovým fungoval tributní sněm, ve kterém se občané scházeli dle příslušnosti k jedné z 35 tribuí (kmenů). Tributní sněm volil nižší úředníky, získal také zákonodárné pravomoci. V pozdější době se významnějším stal právě tributní sněm.⁴³ Moc zůstala v rukách příslušníků první třídy, převážná část vojáků pocházela ze střední vrstvy.⁴⁴

Vlivem vnitřní krize impéria byl vliv sněmů i senátu oslaben. K oslabení přispěly hlavně občanské války. Augustus lidovým shromážděním odebral pravomoc vydávat zákony. Jeho nástupce Tiberius přenesl úlohu volby úředníků plně na senát.⁴⁵

2.6 Armáda nového typu

Armáda byla až do konce 2. st. př. n. l. rekrutována z vlastníků půdy s římským občanstvím. V případě, že římský občan přišel o půdu, ztratil s tím zároveň i právo sloužit v armádě. To platilo až do prvního konzulátu Gaia Maria v roce 107 př. n. l., který stávající zvyk ignoroval a do armády přijímal i bezzemky. Tímto krokem došlo k důležitým změnám. Marius vytvořil profesionální armádu s pravidelným platem. Po odsloužení 16 let v armádě měli vojáci přislíbené přiděly půdy.⁴⁶ Marius a další ambiciózní velitelé si tímto způsobem mohli zajistit loajalitu svých vojáků. Ti svou loajalitu nesměřovali k senátu, ale ke svým velitelům. Vojáci (jak uvidíme v případě Sully, Caesara či Oktaviána) byli ochotní za svého velitele bojovat i proti Římanům.

⁴¹ Tamtéž, s. 331.

⁴² J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 328.

⁴³ G. ALFÖLDY, *The Social History*, s. 16.

⁴⁴ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 377.

⁴⁵ Tamtéž, s. 439.

⁴⁶ Mariovým reformám se věnuje Emilio GABBA, *Republican Rome, the Army and the Allies*, Berkeley 1976, s. 10-52; J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 401.

I když byla tato reforma přelomová, nevyřešil Marius problémy s dluhy, které rolníky vedly k prodeji půdy. Udělování půdy poskytuje prostor pro zamyšlení – byli veteráni skutečně schopni změnit svůj životní styl a z vojáků, kteří prolévají krev, se stát pokojnými rolníky? Měli na to potřebné schopnosti, znalosti? O důsledcích reformy s časovým odstupem mluví Marcus Tullius Cicero.⁴⁷ Veteráni své přiděly půdy často prodávali, odcházeli do měst (hlavně Říma) a stávali se součástí městského plebsu, který měl vliv na volbu úředníků.⁴⁸

⁴⁷ Cic. *Cat. II.* 20: „*To jsou lidé z kolonií, které založil Sulla. (...), ale přece jsou to osadníci, kteří, získavše nečekaně a náhle peníze, si počínají ještě více hrabivě a zpupně. Tito, zatímco stavěli jako bohatí páni, zatímco měli požitky ze získaných statků, velkých rodin a připravovaných hostin, upadli do takových dluhů, že aby se mohli mít dobře, musel by se jim Sulla vrátit z podsvětí.*“

⁴⁸ Timothy Peter WISEMAN, *Caesar, Pompey and Rome, 59–50 B.C.*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 347

3. Sulla

3.1 Počátky kariéry

Lucius Cornelius Sulla pocházel z jedné větve významného a starobylého rodu Corneliů, jednoho ze zavedených rodů mezi římskou aristokracií. Sullova větev byla nevýznamná. Otec mu nezanechal téměř žádný majetek, který by stačil na získání senátorské pozice. Na počátku své závratné kariéry stál v podobné pozici jako „noví lidé.“ Co jej činilo jedinečným, bylo jeho charisma.⁴⁹

V roce 107 byl zvolen kvestorem. Sloužil v armádě Gaia Maria, který tehdy bojoval s numidským králem Jugurthou.⁵⁰ Marius mu svěřil několik diplomatických úkolů,⁵¹ z nichž nejdůležitější bylo jednání s Jugurthovým spojencem, mauretánským králem Bocchem. Sullovi se podařilo s Bocchovou pomocí zajmout Jugurthu.⁵²

Během válek s Kimbry a Teutony působil Sulla nejprve jako diplomat při jednáních s Galy, později sloužil nejprve jako důstojník pod Mariem, následně pod druhým konzulem Catulem. Oba konzulové se střetli s germánským kmenem Kimbrů v roce 101 př. n. l. u Vercell,⁵³ kde Kimbry definitivně porazili. Sulla se výrazně podílel na jejich porážce, senát přiznal právo oslavit triumf pouze velitelům. Sulla se několik let neúspěšně pokoušel o postup v žebříčku hodností. Městským prétozem se stal až v roce 97 př. n. l. O dva roky později byl vyslán do Kilíkie. Za jeho působení došlo k vůbec prvnímu kontaktu s parthskou říší.⁵⁴ Poté se začal sblížovat s optimáty, kteří v něm viděli protiváhu vůči Mariovi. Během „spojenecké války“ sloužil pod konzulem Luciem Juliem Caesarem⁵⁵ jako legát. Sulla se v průběhu bojů vyznamenal, jako ocenění získal věnec z trávy.⁵⁶ Sullovou (již čtvrtou) manželkou se stala Caecilie Metella. Význam sňatku se projevil Sullovým vítězstvím ve volbách na konzula pro rok 88 př. n. l., které díky s podpoře Metellů vyhrál. Druhým konzulem se stal Pompeius Rufus.⁵⁷

⁴⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 33.

⁵⁰ Ernst BADIAN, *Roman Imperialism in the Late Roman Republic*, Bristol 1968, s. 29. Římané vyhlásili numidskému králi Jugurthovi válku v reakci na zavraždění římských občanů na území tohoto království.

⁵¹ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 8. Marius i Sulla získali vliv sňatkem s ženami z rodu Caesarů.

⁵² SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 155–157; LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 400. Zajímavé je, že Numidie nebyla po válce anektována a nestala se římskou provincií. Západní část obdržel Bocchos za pomoc Římanům, východní část zůstala pod kontrolou numidských králů.

⁵³ Dnešní město Vercelli v severní Itálii.

⁵⁴ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 28–30.

⁵⁵ Konzul v roce 90 př. n. l., vzdálený příbuzný Gaia Julia Caesara.

⁵⁶ Toto vyznamenání bylo udělováno velitelům, kteří zachránili římskou legii.

⁵⁷ Není příbuzný s Pompeiem Magnem.

3.2 První pochod na Řím

Příležitost získat vojenskou slávu Sullovi poskytl pontský král Mithridates.⁵⁸ Ten napadl již v roce 89 př. n. l. provincii Asia, ve které nechal povraždit velké množství římských občanů,⁵⁹ kteří v této provincii pobývali.⁶⁰ Římanům trvalo další rok, než ukončili válku se spojenci v Itálii a připravili armádu na tažení proti Mithridatovi. Poté senát svěřil Sullovi velení armády. To se nelíbilo Mariovi, který využil svého spojence, tribuna Sulpicia, aby si zajistil velení pro sebe.⁶¹

Sulpicius na začátku roku 88 př. n. l. přišel s několika návrhy. Podle prvního měl být ze seznamu senátorů vyškrtnut kdokoliv, jehož dluhy přesahovaly 2 000 denárů. Dalším povolával zpět ty, kteří byli vyhnáni na základě spojení s Itálií.⁶² Dle třetího návrhu mělo dojít ke konečnému přerozdělení nových občanů do všech 35 tribuí, aby se mohli skutečně podílet na vládě, jak jim bylo v průběhu války slíbeno.⁶³ Posledním návrhem bylo předání velení proti Mithridatovi do Mariových rukou. Obětí násilí, které Sulpiciovy návrhy provázelo, se málem stal i Sulla. Následně uprchl z Říma do Noly⁶⁴ k armádě, určené na tažení proti Mithridatovi. K událostem v táboře se dále vyjadřuje Appiános.⁶⁵ Úředníci, kteří měli od Sully převzít velení, byli zavražděni. Armáda se pod Sullovým velením vydala proti Římu.⁶⁶ Několik poselstev se snažilo velitele obměkčit, žádné z nich nedosáhlo úspěchu.

Bylo tomu již více než tři století, co vtrhla vojska do Říma, vůbec poprvé se jednalo o římské vojsko.⁶⁷ Sulla tímto krokem oba hlavní protivníky zaskočil. Marius

⁵⁸ APPIÁNOS, *Zrod*, s. 340. Appiános uvádí jako důvod jednání římských správců v okolí Mithridatova království.

⁵⁹ P. A. BRUNT, *The Fall*, s. 157–158. Podporu místních odůvodňuje Brunt kvůli dluhům, které obyvatelé právě vůči římským občanům měli.

⁶⁰ APPIÁNOS, *Zrod*, s. 346–347; CASSIUS DIO, *Roman History II*, s. 469.

⁶¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 40–41.

⁶² Karl CHRIST, *Krize a zánik římské republiky*, Praha 2010, s. 155. Jednalo se o návrhy, proti nimž nebylo možné cokoli namítat. Jednalo se o slib vůči Italikům z konce války.

⁶³ E. BADIAN, *Roman Imperialism*, s. 60–61; E. GABBA, *Republican Rome*, s. 89. Řeč je nejprve o *lex Iulia de civitate* (rok 90), podle kterého mělo být římské občanství uděleno těm, kteří proti Římanům nepozvedli zbraně. V průběhu války prošel zákon *lex Plautia Papiria*, který zajistil občanství všem obyvatelům Itálie s výjimkou obyvatel Předalpské Galie. Jedná se o opomíjený důsledek této války.

⁶⁴ Stejnomené město se nachází nedaleko Neapole v jižní Itálii, stejně tak jako Capua.

⁶⁵ APPIÁNOS, *Krize*, s. 54. Před vojáky „promluvil o Sulpiciově a Mariově zlovůli vůči své osobě, a třebaže se nevyslovoval otevřeně a neodvažoval se zmínit o občanské válce, vybízel je, ať jsou připraveni plnit jeho příkazy. Vojáci jeho záměr pochopili a v obavě, že přijdou o válečné tažení, vyjádřili sami plány svého velitele a pobídli ho, aby se nebál vyrazit s nimi proti Římu.“

⁶⁶ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 404. Sulla vyvolal vojenskou vzpouru, ačkoliv se sám stavěl do pozice ochránce tradic, senátu a státu; o Mariovi tvrdil, že se snaží uchvátit samovládu.

⁶⁷ Ernst BADIAN, *Lucius Sulla: The Deadly Reformer*, Sydney 1970, s. 15–16. Maria dohnala vlastní vojenská reforma. Vojáci v armádě byli loajálními vůči svému veliteli, nikoliv vůči senátu. Prostřednictvím velitele získávali odměny za své tažení. Chtěl-li velitel, mohl s takovou armádou vytáhnout proti Římu.

stačil uprchnout do Afriky, Sulpicius takové štěstí neměl, na útěku byl zabit.⁶⁸ K Sullovi se však nepřipojil žádný z úředníků, téměř všichni prchli.⁶⁹ Sulla se stal opět konzulem. Vojsko odeslal na jih. Své protivníky označil za nepřátele státu a vypsals odměnu za jejich dopadení.⁷⁰ V Římě se zdržel do další voleb, při kterých se dopustil dvou chyb. Nejprve odmítl přijmout zvolení Quinta Sertoria do úřadu tribuna lidu. Závažnější chybou byla volba Lucia Cornelia Cinny do úřadu konzula.⁷¹ Cinna rozhodně nepatřil mezi Sullovy věrné stoupence.⁷² Než Sulla vytáhl na Východ, zavázal si Cinnu a Octavia, druhého konzula, přísahou, že budou udržovat současný stav.⁷³ Po Sullově odchodu z Říma v roce 87 př. n. l. se těžiště hlavních událostí v říši rozdvajilo. Osud impéria nebyl závislý jen na výsledku Sullova tažení, ale také na událostech v Římě.⁷⁴

3.3 Itálie během Sullovy nepřítomnosti

Pořádek v Římě trval velice krátkou dobu. Cinna porušil přísahu a pokusil se zrušit Sullova opatření.⁷⁵ Na svou stranu získal také nespokojené Itálie, kterým slíbil spravedlivé rozdělení do všech tribuí.⁷⁶ Římané se proti Cinnovým snahám postavili a donutili ho opustit Řím. Cinna sestavil armádu, do které přijímal i otroky s příslibem svobody.⁷⁷ Povolal i ty, kteří byli vyhnáni Sullou, včetně Maria. S jejich podporou ovládl Řím.⁷⁸ Cinna se ihned začal zbavovat svých politických protivníků, mezi které patřil také Octavius.⁷⁹ Mnozí stačili uprchnout, nejčastěji k Sullovi. Z jejich zpráv Sulla pochopil, že další podporu proti Mithridatovi nedostane.⁸⁰ Marius a Cinna se prohlásili konzuly, Sullu prohlásili za nepřátele státu. Marius umírá krátce po začátku svého

⁶⁸ Robin SEAGER, *Sulla*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 171.

⁶⁹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 54. Výjimkou byl kvestor Lucius Lucullus.

⁷⁰ LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 407.

⁷¹ R. SEAGER, *Sulla*, s. 173.

⁷² CASSIUS DIO, *Roman History II*, s. 471.

⁷³ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 59–61.

⁷⁴ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 404.

⁷⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 43.

⁷⁶ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 77; APPIÁNOS, *Krize*, s. 63.

⁷⁷ Frank MARSH, *A History of the Roman World, 146–30 B.C.*, London 1971, s. 104.

⁷⁸ R. SEAGER, *Sulla*, s. 178.

⁷⁹ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 79. Velleius říká, že: „stát se řítil do zkázy, a přesto se do té doby nenašel nikdo, kdo by byl schopen činit si na něj nárok. (...) velikost provinění se hodnotila podle majetku: kdo byl zámožný, stával se zločincem (...) zkrátka nic se nezdálo nemravné, bylo-li to výnosné.“

⁸⁰ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 70–72.

sedmého konzulátu. Za doplňkového konzula si Cinna zvolil Lucia Valeria Flakka,⁸¹ kterého současně určil jako velitele ve válce proti Mithridatovi.⁸² Cinna byl dokonce ochoten tolerovat spolupráci Sully s Flakkem, ale pouze do chvíle, než by byl Mithridates poražen; následně chtěl Cinna odstranit i Sullu.⁸³

Tím, že Cinna ignoroval stávající řád a zabránil dalším volbám, zůstal konzulem i nadále. Podařilo se mu vyřešit otázku zařazování nových občanů do tribuní.⁸⁴ Ekonomické potíže, vyvolané sérií válek vyřešil zredukováním dluhů na čtvrtinu. Reakcí na snížení obsahu stříbra v mincích bylo jejich hromadné falšování. Mariův synovec Gratidianus tento problém vyřešil tak, že dal zříditi státní zkušebny mincí.⁸⁵ Po Flakkově odchodu ovládal Cinna Itálii spolu s Gnaem Papiriem Carbonem.

3.4 Sullovo tažení proti Mithridatovi

Než Sulla dorazil na Východ, byla už provincie Asie obsazená. Nejen to, Mithridatovy jednotky, vedené Archeláem, už v té době operovaly na Balkáně. Sulla se nejprve zaměřil na ovládnutí Athén a přístavu Pireus. Sulla nechal vojáky v březnu roku 86 př. n. l. volně rabovat v Athénách. O něco později získal také přístav, nebo spíše to, co z něj zbylo.⁸⁶ Sulla se poté utkal s Archeláovou armádou. Ještě v roce 86 př. n. l. zvítězil u Chaironeie,⁸⁷ o rok později u Orchomenu.⁸⁸ Vedle toho Sullův kvestor Lucius Licinius Lucullus s loďstvem v Egejském moři znemožňoval Mithridatovi operovat na moři a zásobovat armádu.⁸⁹ Flaccus, který měl rovněž bojovat s Mithridatem, se na válce prakticky nepodílel. Místo toho vedl armádu k provincii Asia, avšak ani tam nedorazil. Flakkův důstojník, Gaius Fimbria, vyvolal vzpouru, během níž byl Flakkus zabit.⁹⁰

⁸¹ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 79. Flaccus se zasadil o snížení dlužných částek na čtvrtinu původní hodnoty.

⁸² J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 404–405.

⁸³ R. SEAGER, *Sulla*, s. 181.

⁸⁴ K. CHRIST, *Krise*, s. 159–160. Ke skutečnému rozdělení došlo až v roce 84 př. n. l.

⁸⁵ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 101–102.

⁸⁶ Tamtéž, s. 64–67.

⁸⁷ Tamtéž, s. 78.

⁸⁸ Orchomenos i Chaironea se nachází ve středním Řecku.

⁸⁹ Adrian Nicolas SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy in the East*, 168 B. C. to A. D. 1, London 1984, s. 139–142.

⁹⁰ CASSIUS DIO, *Roman History II*, s. 477; LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 410. Fimbria se vydal do Anatólie a bojoval proti Mithridatovi zde.

Mithridates začal jednat o míru. Sulla se však unáhlil a podcenil hrozbu, kterou Mithridates představoval. Mír se snažil uzavřít za každou cenu a co nejrychleji.⁹¹ Mithridates přijal Sullovy mírové podmínky a propustil všechny římské zajatce, zaplatil 2 000 talentů zlata, dodal 70 plně vyzbrojených válečných lodí a opustil dobytá území. Sulla garantoval Mithridatovi současné državy.⁹²

Sulla strávil na Východě další rok administrativními úkony. Odměňoval věrné spojence a trestal ty, kteří se připojili k Mithridatovi.⁹³ Také se vypořádal s Fimbriou. K Sullovi od něj zbíhalo stále více vojáků. Zoufalý velitel armády spáchal sebevraždu.⁹⁴ Sulla poslal senátu zprávu s výčtem svých úspěchů. Podotkl, že se ujal římských občanů, kteří prchli před Cinnou. Upozornil, že se hodlá vrátit a pomstít pouze těm, kteří se proti němu postavili a prohlásili jej za nepřítele státu. Nehodlá ublížit nikomu dalšímu, dokonce ani novým občanům.⁹⁵

3.5 Návrat do Říma

V roce 84 př. n. l. se Sulla dozvěděl, že byl Cinna během revolty vojáků zavražděn. Cinna totiž plánoval zaútočit na Sullu na Balkáně, aby mu zabránil v invazi přímo do Itálie.⁹⁶ Vedení se ujal Carbo, oproti Cinnovi byl jeho vliv velice slabý.⁹⁷ Carbo a několik dalších velitelů si mezi sebe rozdělili armádu, čímž ještě snížili své šance na porážku Sully. Iniciativa byla tak na Sullově straně.

Na jaře roku 83 př. n. l. se Sulla vylodil v Brundisiu.⁹⁸ Zde na něj čekali například senátoři Marcus Licinius Crassus, Metellus Pius; nečekanou podporu přivedl Gnaeus Pompeius,⁹⁹ který na vlastní náklady sestavil tři legie.¹⁰⁰ Sulla si zajistil

⁹¹ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 80–81. Sulla měl přehled o poměrech v Itálii. Nejprve se ale potřeboval vypořádat s vnějším nepřítelem, teprve poté se mohl otočit proti svým politickým rivalům.

⁹² APPIÁNOS, *Zrod*, s. 369–371. Mithridates se svých plánů nevzdal, začal s přípravami na další válku. Sulla upřednostnil zájmy státu před pokračováním ve válce s poraženým, nikoliv pokořeným nepřítelem.

⁹³ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 405. Sulla v provincii Asia získal částku v hodnotě 20 000 talentů.

⁹⁴ APPIÁNOS, *Zrod*, s. 372.

⁹⁵ APPIÁNOS, *Krise*, s. 66. Sulla tím myslel Italiky, které mezi občany zařadil Cinna.

⁹⁶ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 405.

⁹⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 112.

⁹⁸ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 81. „Dalo by se říci, že Sulla nepřišel do Itálie jako mstitel, ale jako mírotvůrce.“

⁹⁹ Peter GREENHALGH, *Pompey: The Roman Alexander*, s. 12–13. Pompeius původně nabídl služby Cinnovi, mezi jeho stoupenci nebyl oblíbený, proto se stáhl do Picena.

¹⁰⁰ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 113. Pompeia „nikdo nejmenoval velitelem, ale velitelskou hodnost si udělil sám (...) a když Sullu Pompeius, jak se slušelo, oslovil titulem imperátor, pozdravil sám Pompeia jako imperátora.“ Srov. E. BADIAN, *Roman Imperialism*, s. 80–81. Pompeius stál nepřetržitě v čele

podporu Italiků potvrzením práv z konce „spojenecké války.“ Sulla tak získal nové spojence; jeho protivníci se nedovedli shodnout ani na společném postupu. Quintus Sertorius odešel do Hispánie jako guvernér poté, co nebyl zvolen konzulem; místo něj se konzuly stali Carbo a Mariův synovec Gaius. Mezi těmi, kdo vzdorovali Sullovi, se našel i jeden schopný velitel – konzul pro rok 83 př. n. l., Gaius Norbanus. Jeho kolega, Lucius Cornelius Scipio, byl naprostý protiklad, ani talentovaný, ani rozhodný velitel. Sulla se proto nejprve zaměřil na Scipiona. Pod Scipionem sloužili schopní důstojníci, kteří byli schopní na nějakou dobu zabránit naprosté porážce.¹⁰¹

Carbo utrpěl několik porážek za sebou a byl donucen se stáhnout na sever. Scipio byl zajat,¹⁰² Norbanus podlehl Sullovým jednotkám u hory Tifata. Z Itálie odplul na Rhodos. Místní jej zajali a než se stačili rozhodnout, jestli jej vydat či nikoliv, spáchal Norbanus sebevraždu.¹⁰³ Carbo byl nucen uprchnout do Afriky, kde jej později zajal a popravil Pompeius.¹⁰⁴ Sulla rozkázal Pompeiovi, aby rozpustil svoji armádu; tímto krokem málem začal další občanskou válku.¹⁰⁵ Zbylí „mariovci“ odešli za Sertoriem do Hispánie.

Když se Sulla zbavil hlavních protivníků, zaměřil proti Římu. U Collinské brány se utkal se samnitskou armádou; za ceny obrovských ztrát Sulla zvítězil.¹⁰⁶ Mnoho válečníků, kteří proti Sullovi bojovali, bylo zajato, nebo se vzdalo. Den po bitvě vystoupil Sulla před senátem s hlášením o východním tažení.¹⁰⁷ Senát přiznal Sullovi prokonzulské pravomoci. V téže době byli vedle budovy, kde se konalo zasedání senátu, popraveni zajatci.¹⁰⁸

Posledním jádrem odporu v Itálii bylo Praeneste, kde byl obležen Gratidianus. Ten raději spáchal sebevraždu, než aby padl do Sullových rukou živý.¹⁰⁹ Vzhledem k tomu, že oba stávající konzulové byli po smrti, nezůstal k dispozici kompetentní úředník, který by mohl dohlížet na volby. Proto senát zvolil Lucia Valeria Flakka do

armády od roku 83 až do roku 70 př. n. l. Právě v tomto nepřetržitém velení vidí Badian příčinu sporů mezi Pompeiem a Crassem.

¹⁰¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 60.

¹⁰² APPIÁNOS, *Krize*, s. 71.

¹⁰³ Tamtéž, s. 75.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 79.

¹⁰⁵ P. GREENHALGH, *Pompey: The Roman Alexander*, s. 26–28. Vojáci se proti tomuto rozhodnutí vzbuřili, Sulla nechtěl Pompeiovi umožnit ani oslavu triumfu.

¹⁰⁶ APPIÁNOS, *Krize*, s. 76–77; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 63.

¹⁰⁷ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 124–126.

¹⁰⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 64; CASSIUS DIO, *Roman History II*, s. 487.

¹⁰⁹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 77; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 83–84.

pozice *interrex*.¹¹⁰ Flaccus místo toho navrhl zvolení diktátora, což byla možnost, která v danou chvíli připadala v úvahu. Jediným kandidátem byl Sulla, který v tuto chvíli vojensky ovládal Řím.¹¹¹ Senát s tímto návrhem souhlasil a zvolil Sullu diktátorem. Sulla si jako svého zástupce (*magister equitum*) vybral právě Flakka. Nad dalšími volbami měl dohled Sulla spolu s Flakkem.¹¹²

3.6 Sullova diktatura

Sullova diktatura je neobvyklá hned v několika ohledech – prvním je způsob, jakým byl zvolen.¹¹³ Dalším byl časový limit, po který měla jeho diktatura trvání – limit nebyl žádný. Sullovo zvolení mělo uklidnit vnitřní krizi,¹¹⁴ která zevnitř oslabovala impérium.¹¹⁵ Sulla svůj úkol pojal konzervativně a snažil se upevnit moc senátu. Ze směru Sullových reforem lze vnímat Sullovu představu fungování státu.

Nyní, když se Sullovi podařilo zničit hlavní vůdce opozice, mohl se vypořádat se zbylými protivníky. Nejprve vyhlásil proskripce. Vytvořil seznamy římských občanů, kteří s okamžitou platností ztráceli svá občanská práva, včetně majetku. Jejich zabití bylo nejenže beztrestné, ale dokonce vrahové proskribovaných obdrželi odměnu.¹¹⁶ Majetek proskribovaných propadl státu, Sulla s ním odměňoval své stoupence. Ani mrtví Sullovi neunikli – dal vykopat Mariovy ostatky a veřejně je vystavit.¹¹⁷ Jedním z mála, kdo mu vzdoroval, byl mladý Gaius Julius Caesar, obratný řečník, synovec Mariovy manželky, který se oženil s Cinnovou dcerou. Sulla mu rozkázal se rozvést, což Caesar odmítl. Na přímluvu Caesarových příbuzných nakonec Sulla od stíhání upustil.¹¹⁸ Pak Sulla přikročil k reformám. Prvním cílem se stali tribunové lidu, kterým odebral právo veta. Také stanovil, že pokud se někdo stane tribunem lidu, nesmí již

¹¹⁰ Interrex dohlížel na volby v případě, že ani jeden z konzulů nebyl schopen dohlížet na nadcházející volby.

¹¹¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 66–67.

¹¹² R. SEAGER, *Sulla*, s. 199–200.

¹¹³ Obvykle byl volen senátem v době ohrožení státu, v tomto případě bylo jeho ustanovení diktátorem schváleno i lidem, na který senát nikdy nebral ohled.

¹¹⁴ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 136.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 139.

¹¹⁶ Pamela MARIN, *Blood in the Forum. The Struggle for the Roman Republic*, New York 2009, s. 55–56.

¹¹⁷ R. SEAGER, *Sulla*, s. 197–198.

¹¹⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 369; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 96. Zejména Mamercus Aemilius Lepidus (konzul pro rok 77) a Gaius Aurelius Cotta (konzul pro rok 75). Caesar po omilostnění vytáhl na Východ, kde získal první vojenské zkušenosti. Mezi lety 74 a 73 př. n. l. se stal členem sboru pontifiků.

zastávat další úřad. Tak zamezil tomu, aby ambiciózní tribunové mohli využít své popularity v kariérním postupu.¹¹⁹

Počet prétorů zvýšil na osm, kvestorů na dvacet.¹²⁰ Pro každý z úřadů stanovil minimální věkovou hranici – 36 let aedilita, 39 prétura a 42 konzulát. Nikdo nesměl zastávat úřad bez toho, aniž by zastával předešlý; např. prétozem nemohl být nikdo, kdo předtím nebyl v úřadu aedila.¹²¹ Rozdíl mezi konzuláty jednoho člověka musel být alespoň deset let. Správci provincií mohli vyhlašovat války jedině z příkazu senátu, stejně tak bez svolení senátu nesměli opustit provincii, ať už s armádou nebo bez ní. Aby usnadnil předávání správy provincií, měl předchozí správce předat vše do rukou svého nástupce a do 30 dnů od jeho příchodu provincií opustit.¹²²

Každá z politických reforem směřovala k upevnění moci senátu, ve kterém Sulla viděl hlavní pilíř státu. Vlivem proskripcí ovšem výrazně prořídly jeho řady. Sulla stav doplnil jezdci¹²³ na celkový počet 600.¹²⁴ Nezapomněl ani na své vojáky, kteří ho dovedli až na vrchol. Usadil je v oblastech Kampánie, Etrurie a Umbrie. Tím si pojistil, že v případě nutnosti se může na jejich podporu spolehnout. Mnozí z veteránů se kvůli nekvalitní půdě nedokázali uživit, proto prodávali své pozemky velkostatkářům. Část z vojáků se poté účastnila bojů proti Lepidovi,¹²⁵ Sertoriovi,¹²⁶ Spartakovi či Mithridatovi.¹²⁷

Na konci roku 81 př. n. l. se Sulla vzdal své diktatury; svůj úkol splnil. Pro další rok se stal konzulem. Ujal se správy Zaalpské Galie pro případ, že by z Hispánie zaútočil Sertorius.¹²⁸ Do provincie neodjel, místo toho se odebral na svoji vilu, kde sepisoval své paměti (bohužel se nedochovaly). Sulla umírá v roce 78. Na nátlak

¹¹⁹ Harriet I. FLOWER, *Roman Republics*, Princeton 2010, s. 125; Mary T. BOATWRIGHT – Daniel J. GARGOLA – Richard J. TALBERT, *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého*, Praha 2012, s. 217.

¹²⁰ H. I. FLOWER, *Roman Republics*, s. 124.

¹²¹ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 140–151.

¹²² R. SEAGER, *Sulla*, s. 201–202.

¹²³ H. I. FLOWER, *Roman Republics*, s. 121–122. Sulla do senátu uvedl své stoupence, z nichž někteří neměli žádné politické zkušenosti.

¹²⁴ Tamtéž, s. 121.

¹²⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 119–121. Konzul pro rok 78 př. n. l., zvolený s Pompeiovou podporou. Pokusil zrušit Sullovy reformy i za cenu použití násilí. Jeho revolta byla rychle potlačena. Lepidus po porážce zemřel na Sardinii. Srov. Peter Astbury BRUNT, *Italian Manpower 225 B.C. – 14 A.D.*, Oxford 1971, s. 448–449.

¹²⁶ R. SEAGER, *Sulla*, s. 204–205. Tito vojáci stáli jak na straně Sertoria, tak na straně senátních armád.

¹²⁷ A. KEAVENEY, *Sulla*, s. 151–155.

¹²⁸ Tamtéž, s. 165–166.

Sullových stoupců bylo diktátorovi splněno poslední přání a byl pohřben na Martově poli.¹²⁹

Sulla měl svůj vlastní pohled na řízení státu. Základem byla ústava, vynutitelná soudním systémem. Sám sebe nabídl Římanům jako nového zákonodárce. Věděl, že současný stav je neudržitelný, proto využil některých tradic, které uzpůsobil potřebám své doby. Pokud by měl skutečně schopné nástupce, jeho nařízení by pravděpodobně vydržela delší dobu, než tomu ve skutečnosti bylo. Důkazem, že neuspěl, byla série konfliktů, která po jeho abdikaci následovala.¹³⁰ Také tím lze ukázat, že Sullovo pojetí římské ústavy bylo jen improvizací, nikoliv trvalým řešením. Stále více se ukazovalo, že bude zapotřebí dalších reforem, které vnitřně impérium posílí natolik, aby dokázalo ustát další otřesy. Potřeba schopného jedince, schopného v reformách zajít dál než Sulla, se ukázala být nutností. Svým nástupcům ukázal jednu z možných cest, kterými bylo možné se vydat.

¹²⁹ Tamtéž, s. 176.

¹³⁰ H. I. FLOWER, *Roman Republics*, s. 130, 137, 141.

4. Sertorius a Hispánie, 80–72 př. n. l.

4.1. Počátky

Sertoriova rodina patřila mezi příslušníky lokální aristokracie v sabinské Nursii.¹³¹ Své právní vzdělání uplatnil Sertorius během svého mládí v Římě.¹³² První vojenské zkušenosti získal v boji s Kimbry a Teutony, účastnil se bitvy u Arausia.¹³³ Pod Mariovým velením se proti těmto kmenům vyznamenal, když pronikl do nepřátelského tábora a získal důležité informace o nepříteli.¹³⁴ Po válce sloužil jako vojenský tribun v Hispánii, kde úspěšně porazil několik místních kmenů.¹³⁵ Plútarchos Sertoria popisuje následovně: „*Nedal se ovládnout ani rozkoší, ani strachem: od přirozenosti byl v nebezpečí, štěstím nezpyšněl, k otevřeném boji měl větší odvalu než kdokoli ze současných vojevůdců; byl dokonalým mistrem, šlo-li o to provést tajně smělý manévr (...)*“¹³⁶ Během spojenecké války (91–87 př. n. l.) se jako kvestor v Předalpské Galii podílel na odvozech vojáků a zásobování armády zbraněmi. Po konci války se neúspěšně ucházel o úřad tribuna lidu, dle Plútarcha na Sullův nátlak.¹³⁷

Poté, co Sulla odtáhl na Východ, podporoval Sertorius Cinna a Maria. Na rozdíl od svých kolegů své pozice nevyužil ve svůj prospěch, postavil se proti Mariově tělesné strážci, která v Římě rabovala.¹³⁸ Po smrti obou vůdců se odmítl podřídit novému vedení, poslední ranou byla neúspěšná kandidatura na konzula pro rok 82 př. n. l.¹³⁹ Včas si uvědomil, že proti Sullovi nemají Carbo a jeho stoupenci šanci. Odebral se do Hispánie, aby se ujal její správy.¹⁴⁰ Zde se dozvěděl o Sullově vítězství v Itálii; okamžitě proto začal s přípravami na obranu. Gaius Annius, kterého sem Sulla vyslal, Sertoria porazil. Sertorius prchl z Hispánie do Afriky. Zde podpořil mauretánského krále Askalia ve sporu o nástupnictví a porazil jak jeho protivníka, tak římskou armádu, kterou sem vyslal Sulla.¹⁴¹ Zpráva o úspěchu přiměla hispánský kmen Lusitanů k žádosti o pomoc. Sertorius se chopil příležitosti a nabídku přijal.

¹³¹ Město ve střední Itálii, dnešní Norcia.

¹³² PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 630.

¹³³ Adrian Keith GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma. Muži, kteří vítězili pro římskou říši*, Praha 2009, s. 116. Bitva v roce 105 př. n. l., kterou sami Římané přirovnávali k porážce u Kann.

¹³⁴ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 630–631.

¹³⁵ A. K. GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma*, s. 116. Mimo jiné také zavedl pravidlo, že římské jednotky nesmí přezimovat ve městech, ale musí si postavit vlastní tábor.

¹³⁶ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 636.

¹³⁷ Tamtéž, s. 631. Plútarchos tímto počinem vysvětluje Sertoriovu nenávist vůči Sullovi.

¹³⁸ Tamtéž, s. 632.

¹³⁹ R. SEAGER, *Sulla*, s. 191.

¹⁴⁰ A. K. GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma*, s. 117; R. SEAGER, *Sulla*, s. 196.

¹⁴¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 634–635.

4.2 Sertoriova Hispánie

Sertorius začal z místních obyvatel organizovat armádu. Dokázal plně využít svých omezených zdrojů.¹⁴² Podporu získal také od Marka Perperny, který se pokoušel bojovat se Sullou na vlastní pěst.¹⁴³ Z bitevního pole odcházel Sertorius neporažen, jednou z obětí se stal i guvernér Domitius Calvinus.¹⁴⁴ Po prvních třech letech bojů Sertorius získal kontrolu nad téměř všemi městy za řekou Iber.¹⁴⁵ Mezi senátory nastala obava z toho, že by Sertorius mohl napodobit Hannibala a napadnout Itálii. Sertorius věděl, že na takové tažení jednak nemá dostatek sil a sám nic takového neplánoval.¹⁴⁶ Metellus Pius, který proti Sertoriovi bojoval přímo v Hispánii, nebyl schopný Sertoria porazit.¹⁴⁷ Sertorius se vyhýbal velkým střetům, využíval opotřebovací válku, napadal zásobovací trasy protivníka a menší jednotky.

Bez větší podpory senátu by byl Metellus dříve nebo později definitivně poražen. Sertorius neutrpěl od Metella jedinou porážku, opotřebovací válka vyčerpávala více Metella než Sertoria. Ani jeden z konzulů pro rok 77 př. n. l. nebyl ochotný proti Sertoriovi bojovat; místo nich senát pověřil Gnaea Pompeia velením nad armádou, která měla Metella Pia podpořit.¹⁴⁸ Ani s Pompeiovým příchodem se nezdálo, že by se poměr sil měl převrátit na stranu senátu.¹⁴⁹ Pompeius byl vlastní chybou například poražen na řece Sucron,¹⁵⁰ protože odmítl počkat na Metella.¹⁵¹ Sertorius využil pohyblivosti své armády, aby plně komplikoval svým protivníkům jejich postavení. Pompeius požádal senát o další podporu; pohrozil, že nebude jinak Sertoriovi bránit v útoku na Itálii. Tím donutil senát zaslat podporu.¹⁵²

¹⁴² Robin SEAGER, *The Rise of Pompey*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 212–216.

¹⁴³ A. K. GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma*, s. 121; R. SEAGER, *The Rise*, s. 209; P. GREENHALGH, *Pompey: The Roman Alexander*, s. 44. Perperna sloužil pod Lepidem, který se pokusil o zrušení Sullových reforem. Po porážce Lepidova vojska Perperna uprchl do Hispánie. Pompeius tím posílil jednotky svého budoucího protivníka.

¹⁴⁴ R. SEAGER, *The Rise*, s. 216.

¹⁴⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 640–641.

¹⁴⁶ APPIÁNOS, *Krize*, s. 87–88.

¹⁴⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 636–638.

¹⁴⁸ R. SEAGER, *Pompey*, s. 32.

¹⁴⁹ FRONTINUS, *Válečné listy*, s. 343–344. Jednu z nejtěžších porážek v životě utrpěl Pompeius v boji u města Lauron, kde podle Frontina ztratil 10 000 vojáků.

¹⁵⁰ Dnes Júcar, ústící do Valencijského zálivu.

¹⁵¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 122.

¹⁵² R. SEAGER, *Pompey*, s. 34.

Sertorius provedl zásadní změny ve správě Hispánie: „vytvořil třistačlennou radu ze svých přátel v Hispánii a tvrdil, že je to římská rada a drze ji nazýval senátem.“¹⁵³ Volil kvestory a prétoři, ale hispánským kmenům nenechal žádný podíl na vládě. Jasně demonstroval svoji představu o budoucnosti Hispánie a její nezávislosti na římském impériu.¹⁵⁴ Na principech římské republiky mohl vytvořit „hispánskou republiku,“ pokud by si přál. V první řadě považoval sebe za Římana, Hispánii stále vnímal jako součást římského impéria. Důvod, proč v Hispánii válčil, byl boj za svobodu. Po každém svém vítězství vzkázal protivníkům, že je ochoten složit zbraně, pokud bude jemu i jeho stoupencům zajištěna imunita a umožněno jako soukromým osobám žít v Římě. Nikdo z velitelů tuto nabídku nepřijal.¹⁵⁵

Sertorius hledal podporu i mimo Hispánii. Dohodl se na spolupráci s piráty, dále s Mithridatem, který se připravoval na další válku s Římany. I přes počáteční problémy¹⁵⁶ se nakonec dohodli – Sertorius poskytl důstojníky pro výcvik armády, Mithridates mu za tuto pomoc zaslal 3 000 talentů zlata a 40 lodí.¹⁵⁷ Válka již stačila vyčerpat zdroje hispánských kmenů, což se projevilo na občasných porážkách. Od roku 74 př. n. l. změnili Metellus a Pompeius strategii a napadali Sertoriovy spojence.¹⁵⁸ Zdá se, že v té době se projevila Sertoriova druhá stránka. „*A přece se zdá, že kruté a surové jednání... ukázalo, že mírnost nebyla podstatným rysem jeho povahy (...) není nemožné, aby člověk ušlechtilých předsevzetí (...) nezměnil i svou povahu. A to se přihodilo i Sertoriově, který (...) vlivem horšího postavení stával se čím dále tím krutější vůči těm, kteří mu ublížili.*“¹⁵⁹

Zásadním problémem Sertoriovy armády byla vnitřní nejednotnost. Římští důstojníci pohlíželi na hispánské vojáky jako na méněcenné. Tento rozkol prohlubovali Sertoriovi ambiciózní důstojníci.¹⁶⁰ Spojenci buď proti Sertoriově povstali, a v tom případě jejich revoltu Sertorius bez váhání krvavě potlačil, nebo se přidali rovnou k nepříteli.¹⁶¹ Několik důstojníků pod vedením Marka Perperny připravilo plán na

¹⁵³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 87.

¹⁵⁴ R. SEAGER, *The Rise*, s. 220.

¹⁵⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 644–646.

¹⁵⁶ R. SEAGER, *The Rise*, s. 219. Mithridates navíc požadoval uznání nároků na provincii Asia, což Sertorius odmítl. Srov. E. GABBA, *Republican Rome*, s. 104. Gabba naznačuje, že pokud by Sertorius byl skutečně zrádcem a upřednostnil by své zájmy před zájmy Římanů, jak Appiános naznačoval, tento nárok by uznal.

¹⁵⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 647–648.

¹⁵⁸ APPIÁNOS, *Krize*, s. 90.

¹⁵⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 636.

¹⁶⁰ P. GREENHALGH, *Pompey: The Roman Alexander*, s. 54–55.

¹⁶¹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 89–90.

Sertoriovo odstranění. Uvědomili si, že po smrti Sully zmizel původní důvod pro boj.¹⁶² Proto pozvali Sertoria na hostinu; po vydání signálu jej zavraždili. Po osmi letech válčení, v roce 72 př. n. l., umírá Sertorius.¹⁶³ Velení nad armádou se ujal po Sertoriově Perperna, postrádal však Sertoriovy vojenské kvality; brzy podlehl Pompeiovi a byl popraven.¹⁶⁴ S Perpernovou porážkou se rozpadá také svaz kmenů, které pokračovaly v boji i po zavraždění Sertoria.

Sertorius se projevil jako jedinečný vojevůdce. Své schopnosti plně využil bohužel jen ve válce proti římským vojákům. Válku, kterou proti Římanům vedl, nelze ani nazvat občanskou. Ve své podstatě šlo o povstání hispánských kmenů pod vedením římského generála, vyhnaného z Říma, proti římským podmanitelům. Cíle Sertoria a kmenů se lišily. Hispánské kmeny se snažily získat nezávislost na Římanech. Sertorius bojoval o svoji svobodu a přežití, v hispánských kmenech viděl prostředek pro dosažení amnestie pro sebe a své římské spojence. Stále se považoval za Římana.

Římské právo bylo velice flexibilní, senát mohl stanovit podmínku, že bude odpuštěno těm, kteří dobrovolně složí zbraně (podobně jako na konci spojenecké války), a bude jim umožněn návrat do Itálie, ovšem pod podmínkou, že nebudou zasahovat do veřejného života. Z právního hlediska se jednalo o možné východisko. Na takový mír by však senát nepřistoupil. Poslední, pouze naprosto teoretickou možností, bylo ponechat Sertoriově kontrolu nad územím, které si dobyl a které ovládal. V takovém případě by senát neobětoval jediný kousek vlastního území.

Sertoriův podíl na rozpadu republiky není tak velký jako Sullův, s jeho pádem přestává Sullova opozice existovat. Římské impérium bylo po Sertoriově porážce opět vnitřně sjednoceno.

¹⁶² E. GABBA, *Republican Rome*, s. 121.

¹⁶³ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 123; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 86.

¹⁶⁴ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 649–650.

4.3 Pompeiův a Crassův první konzulát

Pompeius se po vítězství nad zbytky Sertoriovy armády zaměřil na administrativní úkoly v Hispánii. Svým mírným chováním vůči poraženým si zajistil širokou podporu místních obyvatel. V roce 71 př. n. l. se se svojí armádou odebral do Itálie, kde právě Crassus ukončil povstání otroků, vedené Spartakem.¹⁶⁵ Pompeius hodlal oslavit triumf, který získal za úspěch v Hispánii, vedle toho také kandidovat na konzula pro rok 70 př. n. l. Při cestě do Itálie narazil Pompeius na zbytky armády otroků, kteří z Itálie prchali, a porazil je. Crassovi za vítězství nebyl udělen triumf, ale pouze nižší stupeň této pocty – ovace.¹⁶⁶ Crassus se rozhodl ponechat stranou osobní neshody a kandidovat spolu s Pompeiem na úřad konzula.

Senát povolil Pompeiovi prostřednictvím zvláštního dekretu kandidovat, ačkoliv nedosáhl stanoveného věku (bylo mu 35), ani neprošel tradičním žebříčkem hodností, dokonce nebyl ani senátorem! Aby zabránil spekulacím, rozpustil svoji armádu. Pompeius ve volbách společně s Crassem uspěl.¹⁶⁷ I přes osobní rozpory dosáhli zásadní změny – tribunům lidu vrátili právo veta, které podporovalo mnoho senátorů, včetně Caesara.¹⁶⁸ Po složení úřadů se neshody a odlišnosti mezi oběma obnovily a trvaly až do uzavření prvního triumvirátu.¹⁶⁹

Obnovením tribunských pravomocí se Pompeiovi podařilo odstranit poslední zbytky Sullových reforem. Republiku tím vrátili do stavu před Sullovými reformami, aniž by se pokusili o další reformy. Senát si upevnil svoji absolutní moc nad řízením státu, vlivem občanských válek se ve stejný moment stal také více zranitelným vůči útokům zevnitř. Jeho vnitřní jednota rovněž ochabovala. Mezi senátory docházelo k vytváření frakcí, které se koncentrovaly okolo nejvýznamnějších senátorů.

¹⁶⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 214–218.

¹⁶⁶ Vítězství nad armádou otroků nepovažoval senát za příliš slavné vítězství, nehledě na fakt, že i římské armádě trvalo dva roky, než toto povstání potlačila.

¹⁶⁷ A. K. GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma*, s. 136. Na jejich zvolení měla značný vliv i přítomnost obou politiků v blízkosti Říma se svými armádami.

¹⁶⁸ LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 418; SUETONIUS, *Životopisy*, s. 21. Tento boj probíhal od Sullovy abdikace v roce 78 př. n. l. do roku 70, kdy byla moc tribunů obnovena. Velký krok kupředu podnikl konzul Gaius Aurelius Cotta, který v roce 75 př. n. l. vydal nařízení, podle něhož ti, kteří zastávali úřad tribuna lidu, směli po tribunátu zastávat i další úřady.

¹⁶⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 125. Pompeius byl podobně jako Marius nebo Scipio Africanus mužem činu, který dovedl skvěle velet jednotkám v poli, ale nedovedl přesvědčit senátory o správnosti svých návrhů. Crassus si na rozdíl od Pompeia uměl zavázat správné lidi a zvyšovat tak svůj vliv na dění ve státě. Pompeius se navíc vyhýbal i jiným povinnostem, jako například veřejným obhajobám. Čekal na další velký úkol, který mu senát zadá.

5. Catilina

Catilina pocházel ze starého patricijského rodu Sergiů. Z tohoto rodu však po celá staletí nevzešel konzul, naděje na úspěšnou kariéru měl nízké.¹⁷⁰ Počátky své kariéry spojil se Sullou.¹⁷¹ V 70. letech se postavil na stranu populárů, které po Pompeiově odchodu dokonce vedl.¹⁷² Jako proprétor spravoval provincii Africa buď v roce 67, nebo 66 př. n. l.¹⁷³ Po návratu měl v úmyslu kandidovat na konzula pro rok 65 př. n. l., v kandidatuře mu zabránila žaloba za obohacování se na úkor provincie.¹⁷⁴ V této době se podobné soudy stávaly běžnými, zvláště po procesu, kde Cicero hájil obyvatele Sicílie proti guvernérovi Verrovi. Počet stížností v Catilinově případě přesáhl senátem tolerovanou hranici. O to více je s podivem, že Catilinu obhajoval právě Cicero, který dosáhl zproštění ze všech obvinění.¹⁷⁵

5.1 První Catilinovo domnělé spiknutí

Catilina ve volbách pro rok 65 př. n. l. podporoval kandidáty na konzuly z řad populárů, a to Publia Autronia a Publia Sullu (Sullův synovec). Oba zvítězili, nicméně optimáti je usvědčili z hromadného uplácení a dosáhli jejich odvolání.¹⁷⁶ Místo nich se konzuly stali Lucius Manlius Torquatus a Lucius Aurelius Cotta. Následně mělo dojít k údajnému spiknutí.¹⁷⁷

K dispozici máme odlišné pohledy Suetonia a Sallustia. Sallustius tvrdí, že plány vytvořil Gnaeus Calpurnius Piso a že ten do plánů uvedl Catilinu a Autronia. Catilina dle Sallustia nebyl vůdcem spiknutí. Spolu měli naplánovat vraždění konzulů a

¹⁷⁰ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 273. Catilina byl „(...) člověk odvážný, ke všemu odhodlaný a vychytralý (...)“

¹⁷¹ Během proskripce se aktivně podílel na pronásledování proskribovaných.

¹⁷² E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 16.

¹⁷³ Jedná se o provincii, která vznikla po zničení Kartága. Dnes se rozkládá na území Tuniska, Libye a Alžírsko.

¹⁷⁴ A. K. GOLDSWORTHY, *Ve jménu Říma*, s. 114. První století př. n. l. 1. století bylo typické soupeřením o každý úřad. Jakákoliv možnost uspět zůstala neopomenutá. Oslavy, které mnozí politikové brali jako prostředek k získání popularity mezi voliči, se stávaly stále dražšími; mnoho politiků se tak při volební agitaci zadlužilo. V případě, že politik uspěl, ždímal spravovanou provincii. A jak uznává Goldsworthy, praktiky guvernérů byly často horší než ty, které používali piráti ve Středomoří.

¹⁷⁵ CICERO, *Listy I*, s. 44. Srov. Jaromír KINCL, *Deset slavných procesů Marka Tullia*, Praha 1997, s. 151.

¹⁷⁶ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 147. Cicero prosadil v roce 63 př. n. l. zákon, kterým zakázal uplácení při volbách.

¹⁷⁷ E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 24–25.

význačných senátorů.¹⁷⁸ Sulla a Autronius se měli stát konzuly, Piso měl vytáhnout do Hispánie a ovládnout ji. K ničemu však nedošlo, Catilina nedal ve vhodný moment signál.¹⁷⁹

Suetonius nabízí alternativu, ve které vůbec nefiguruje Catilina! „*Caesar, tehdy jako aedil, se spikl s bývalým konsulem Marcem Crassem a taktéž s Publiem Sullou a Luciem Autroniem (...) Spiklenci se chystali na začátku roku napadnout senát a povraždit ty senátory, které by se jim zlíbilo. Crassus měl uchvátit diktaturu, Caesara měl jmenovat velitelem jízdy, (...) a Sullovi i Autroniovi vrácen konzulát (...) že se Caesar spikl také s mladistvým Gnaem Pisonem, kterému byla právě pro podezření ze spiknutí v městě naschvál mimo pořadí přidělena za provincii Hispánie. Bylo prý sjednáno, že způsobí oba současně povstání, Piso venku, Caesar sám v Římě, k provedení státního převratu pomocí Ambronů a západských Gallů.*“¹⁸⁰ Spiknutí bylo vyzrazeno, přesto nikdo nebyl potrestán. Piso byl do Hispánie vyslán senátem. Na cestě do provincie byl zavražděn.¹⁸¹

Suetonius svým tvrzením naznačuje, že Caesar měl ambice k uchvácení absolutní moci ještě o 15 let dříve, než se svým vojskem překročil Rubikon! Navíc se na něm podílel i Crassus; tedy dva ze tří budoucích triumvirů se pokoušeli moc uchvátit nelegální cestou před uzavřením triumvirátu. Nikdo ze zmíněných nebyl potrestán. Je tedy možné, že takové spiknutí vůbec neexistovalo, dotyční byli obviněni jen proto, aby mohli být politicky zdiskreditováni.

5.2 Catilinův politický program

Catilina se nevzdal a na konzula kandidoval znovu.¹⁸² Stoupence údajně získával tak, že „*jim slíboval zrušení dluhů, proskripce boháčů, úřady a kněžské hodnosti.*

¹⁷⁸ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 47–48. Sallustiova důvěryhodnost je v tomto případě omezená, sám patřil mezi Caesarovy spojence. Nedovolil by si pošpinit jméno svého patrona.

¹⁷⁹ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 69–70. Daleko pravděpodobnější je, že spiknutí připravovali Autronius a Sulla.

¹⁸⁰ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 22. Suetonius opomíjí Catilinovu účast na prvním spiknutí. Je možné, že Suetonius nečerpal ze Sallustia, případně jeho výpověď nebral v potaz, nebo měl zkrátka jiný názor.

¹⁸¹ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 48; SUETONIUS, *Životopisy*, s. 23. Sallustius i Suetonius se na jeho smrti shodují. Sallustius přímo poukazuje na jeho odstranění na cestě do Hispánie. Nezmiňuje se ale o tom, na čí příkaz zemřel – jestli to byl Caesar, Crassus, Pompeius, nebo skutečně obyvatelé Hispánie.

¹⁸² B. MARSHALL, *Crassus*, s. 72–73. Ve volbách na konzula pro rok 64 nefiguroval. S Crassovým přispěním byl zproštěn všech obvinění, Crassus Catilinu podpořil rovněž při kandidatuře na konzula pro rok 63 př. n. l.

*Sliboval drancování a všechno ostatní, co s sebou přináší válka a choutky vítězů.*¹⁸³ Svůj politický program zakládal na návrhu zrušení stávajících dluhů.¹⁸⁴ Tímto návrhem získával podporu od příslušníků ze všech společenských tříd. V případě úspěchu ve volbách by Catilina jako konzul měl pravomoc pro prosazení tohoto zákona. V případě odporu senátu mohl Catilina využít Sullových veteránů, kteří obdrželi přiděly půdy v Itálii.

Na zrušení dluhů je možné pohlížet více způsoby. Tento návrh lze vnímat jako progresivní návrh, který by bylo možné srovnat i s vojenskou reformou Gaia Maria. Návrh na zrušení dluhů naráží na podmínky, za jakých podmínek zrušit dluhy. Zrušit dluhy úplně, nebo jen částečně? Zaručí se stát za jejich zaplacení, nebo budou dluhy zrušeny bez náhrady? Na tyto otázky bohužel odpovědi nemáme. Catilina čelil silné opozici, která by mu v prosazení návrhu zabránila. Mimoto, zadlužení byli nejen obyčejní lidé, ale i mnozí senátoři. Návrh jako takový se zdál pouze jako prostředek, kterým Catilina chtěl získat hlasy.

Návrh na zrušení dluhů nepadl poprvé – Tiberius Gracchus chtěl využít dědictví po pergamském království pro nákup půdy pro městské obyvatelstvo, které tak chtěl přimět k odchodu na venkov a přispět k obnově římského rolnictva a armády; nicméně neuspěl a za svou snahu zaplatil svým životem. Návrh na zrušení dluhů podal také Cinnův kolega Flaccus.¹⁸⁵

5.3 Konzulské volby pro rok 63 př. n. l.

Catilinovými rivaly byli Marcus Tullius Cicero a Gaius Antonius. Na rozdíl od Antonia a Catiliny byl Cicero „*homo novus*“. Nízký původ použili jeho konkurenti jako jediný argument, proč by neměl Cicero být zvolen,¹⁸⁶ ačkoliv konzulát jedinci s podobným původem v minulosti zastávali. Senátoři původně Cicerona podporovat nechtěli, Catilinovi jinak ve zvolení zabránit nemohli. Cicero využil naplno svých schopností a své protivníky ukazoval v nejhorším možném světle.¹⁸⁷ Cicero využil ve

¹⁸³ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 49–50.

¹⁸⁴ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 76–80; P. A. BRUNT, *The Fall*, s. 175. Tímto návrhem ohrozil Crassa, kterému byli mnozí senátoři, podobně jako Catilina, finančně zavázáni. Crassus poskytl důkazy o spiknutí. Senát se vůči Catilinovým návrhům postavil.

¹⁸⁵ R. SEAGER, *Sulla*, s. 180.

¹⁸⁶ T. P. WISEMAN, *The Senate*, s. 349.

¹⁸⁷ Cicero dělal totéž, co jeho protivníci, jen lépe a s pádnějšími argumenty.

svůj prospěch také obvinění z vraždy, kterou Catilina spáchal.¹⁸⁸ Jméno zavražděného bylo uvedeno na Sullových proskripčních seznamech, jeho zavraždění z hlediska práva bylo legální. Cicero využil i falešných obvinění¹⁸⁹ a ve volbách zvítězil, druhým konzulem se stal Gaius Antonius.¹⁹⁰ Tomu přenechal správu Makedonie, správy Zaalpské Galie se vzdal ve prospěch prétora Metella Celera.¹⁹¹

Catilina kandidoval na konzula znovu o rok později. Cicero snížil Catilinovy naděje a v říjnu 63 př. n. l. poprvé obvinil Catilinu. Tím dosáhl odložení voleb na první polovinu listopadu. Cicero mezitím rozšířil zprávy o připravovaném spiknutí.¹⁹² V jiných případech by taková obvinění stačila na to, aby se senátoři Catiliny zbavili, tentokrát spravedlnost do svých rukou nevzali.¹⁹³ I to stačilo na Catilinovu porážku; konzuly se stali Decimus Iunius Silanus a Lucius Licinius Murena.

Catilina po tomto neúspěchu zchudl.¹⁹⁴ Podobný konec by čekal i Caesara, který ve stejné době kandidoval na velekněze.¹⁹⁵ Možnosti, které do budoucna měl, bylo vzdát se své snahy a odejít do exilu, nebo se pokusit získat moc nelegálním způsobem. Právě druhou možnost využil Cicero ve svůj prospěch po vypuknutí povstání v Etrurii, vedené jistým Gaiem Manliem. Pro další výzkum je nespornou výhodou kompletní výpověď Cicerona a Sallustia.¹⁹⁶

5.4 Druhé Catilinovo spiknutí

V Catilinův neprospěch hrála skutečnost, že mezi ním a Manliem existovala spojitost – Manlius sloužil pod Sullou; jako jiní Sullovi veteráni aktivně podporoval Catilinu ve volbách na konzula.¹⁹⁷ To, jak Sallustius a Cassius Dio tyto oddíly popisují,

¹⁸⁸ E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 21, 27; J. KINCL, *Deset slavných případů*, s. 153. Je zajímavé sledovat Ciceronovu tendenčnost. Kritizuje Catilinu za vraždu římského občana. Přesto se postavil proti tomu, aby potomci proskribovaných mohli zastávat politické úřady.

¹⁸⁹ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 147. Cicero obvinil Catilinu, že se snaží Cicerona prostřednictvím najatých vrahů zbavit.

¹⁹⁰ T. P. WISEMAN, *The Senate*, s. 369.

¹⁹¹ Cic. *Cat. IV*. 23; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 274.

¹⁹² PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 273.

¹⁹³ E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 28–29. Naráženo je tím na vraždy bratrů Grakchů nebo Livia Drussa před počátkem „spojenecké války.“ Catiliny se senátoři nezbavili.

¹⁹⁴ Cic. *Cat. I*. 14. Věc, kterou Cicero nezapomněl zmínit v první řeči.

¹⁹⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 373. Ve volbách Caesar překvapivě zvítězil.

¹⁹⁶ Kenneth H. WATERS, *Cicero, Sallust and Catiline*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 19, 1970, s. 195.

¹⁹⁷ Robin SEAGER, *Iusta Catilinae*, *Historia: Zeitschrift für alte Geschichte* 22, 1973, s. 240.

poskytuje odlišný pohled.¹⁹⁸ Catilinu také podporovali někteří příslušníci vyšších tříd – jmenovitě Publius Cornelius Lentulus Sura,¹⁹⁹ Publius Autronius Paetus, Lucius Cassius Longinus a Gaius Cethegus. Poté, co Catilina opustil Řím, se místo Catiliny velení ujal Lentulus. Dle Sallustia Lentulus „*strojil úklady konsulům, chystal zakládání požárů, obsazoval vhodná místa ozbrojenými lidmi.*“²⁰⁰ Cicero se mu v obojím snažil všemožnými způsoby zabránit.

Vraťme se do momentu, kdy Manlius povstal – 27. října roku 63 př. n. l. Sallustius ve svém spise uvádí přepis Manlioiva dopisu jednomu ze senátorů, kde mimo jiné zmiňuje i příčinu rebelie.²⁰¹ Manliovi stoupenci přišli kvůli Catilinově porážce o možnost vyřešení svých problémů bez použití násilí. V takovém případě se skutečně jednalo o spontánní revoltu, která nebyla nijak napojená na Catilinovo spiknutí.²⁰² Další argument, který toto potvrzuje, podává sám Cicero. V první řeči 8. listopadu tvrdí, že první schůzka se konala u jakéhosi Laeka v noci z 5. na 6. listopadu. Z účastníků však uvádí pouze Catilinu,²⁰³ ačkoliv Cicero přesně ví, o čem rokovali a jak si mezi sebe rozdělili role, dohodli se na Ciceronově zavraždění. O to se mají postarat dva jezdcí, Cornelius a Vargunteius, ti však selžou.²⁰⁴ Cicero zmiňuje i další pokusy o atentát.²⁰⁵ První řeči se snaží Catilinu dostat z Říma, spolu se všemi podobného smýšlení.²⁰⁶

Absenci jakékoliv Catilinovy reakce na první řeč vysvětluje Robin Seager tak, že Catilina nebyl schopen více snášet Ciceronovy útoky a neměl nic, čím by svou nevinu prokázal. Podezření by zvýšil, pokud by přiznal, že u Laeka byl, ale žádné spiknutí neplánoval.²⁰⁷ Ciceronova prohlášení o vraždění senátorů během voleb (28. října) nebo povstání v Praeneste (1. listopadu) se nevyplnila. Cicero tvrdil, že se tak stalo kvůli zveřejnění plánů, proto spiklenci od plánů upustili. Odchodem z Říma

¹⁹⁸ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 44; srov. CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 147–149.

¹⁹⁹ E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 17. Lentulus byl nevlastním otcem Marka Antonia, člena druhého triumvirátu.

²⁰⁰ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 55. Sallustius se zde pravděpodobně inspiroval Ciceronem. Tento krok by dával smysl, pokud by chtěl Catilina ovládnout Řím, což se nestalo.

²⁰¹ Tamtéž, s. 55–56. Manlius žádá tohoto senátora o prošetření přečinů jednoho z prétorů (Manlius neuvádí jméno tohoto prétorů) vůči kolonistům. Pokud by senát Manliově žádosti vyhověl a přání povstalců splnil, rozejdou se pokojně. Z jejich strany šlo pouze o snahu prosadit své zájmy.

²⁰² SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 52. Nikoliv jak uvádí Sallustius, který tvrdí, že Catilina vyslal napřed Manlia, aby vyvolal povstání.

²⁰³ Cic. *Cat. I.* 8.

²⁰⁴ Cic. *Cat. I.* 9.

²⁰⁵ Cic, *Cat. I.* 15–16. „*Kolikrát už ti ta dýka byla vykroucena z ruky, kolikrát už ti díky nějaké náhodě vypadla a vyklouzla!*“

²⁰⁶ Cic. *Cat. I.* 9–11. Srov. J. KINCL, *Deset slavných případů*, s. 157.

²⁰⁷ R. SEAGER, *Iusta Catilinae*, s. 247.

Catilina rezignoval na další obranu. Cicero získal dostatek času na to, aby podnikl příslušná opatření proti „plánům“ spiklenců. Konzulové vyhlásili *senatus consultum ultimum*.²⁰⁸ Za jakoukoliv informaci ohledně spiknutí vypsalí odměnu.²⁰⁹ Catilinu nezadrželi, příkaz k zatčení přišel až po jeho odchodu z Říma.²¹⁰

Když 9. listopadu pronesl Cicero druhou řeč, opět v ní připomněl schůzku v Laekově domě²¹¹ a oslavoval Catilinův odchod z Říma;²¹² charakterizoval také Catilinovy podporovatele.²¹³ Druhou řečí naznačuje, že Catilina neunesl tíhu viny a utekl. Všechny řeči ukazují Ciceronovu připravenost a účelovost. Pro srovnání – v první řeči označuje Catilinu jako vůdce spiknutí, ve čtvrté pak Lentula.²¹⁴ Další spiklence odhaluje až ve třetí řeči. Dle Waterse nemuselo spiknutí až do první řeči existovat, nebo Cicero neměl dostatek informací a snažil se získat více času pro shromáždění informací.²¹⁵ Po měsíci se objevil dopis od galského kmene Allobrogů.

Založení požárů, vraždění ve městě, povstání rolníků, spolčení se s vnějším nepřítelem, spiknutí senátorů; něco takového by Římané očekávali od spiklenců.²¹⁶ A přesně taková obvinění vznesl Cicero proti Lentulovi a jeho stoupencům poté, co od vyslanců galského kmene Allobrogů získal dopis, prý určený Catilinovi. Cicero neopomněl zmínit, že Catilina by svoji korespondenci nikdy nenechal zachytit.²¹⁷ Tento dopis je velice zarážející, Lentulus dopis posílá po jistém Volturciovi. Catilina totiž

²⁰⁸ T. N. MITCHEL, *Cicero*, s. 47–49. Cicero věřil, že jeho vyhlášením sjednotí senát a zabrání dalším v tom, aby se ke Catilinovi případně připojili.

²⁰⁹ E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 32. Je však s podivem, že se žádná taková informace neobjevila. Vysvětlení je prosté, informace poskytnuty být nemohly, protože žádné spiknutí neexistovalo.

²¹⁰ K. H. WATERS, *Cicero*, s. 200.

²¹¹ Cic. *Cat. II.* 13.

²¹² Cic. *Cat. II.* 1, 6, srov. Cic. *Cat. IV.* 13. Zde úkoly rozděljuje jinak; úkoly již nerozděljuje Catilina, ale Lentulus; Cetheges má povraždit senátory, Gabinius ostatní občany, Cassius má založit požáry ve městě.

²¹³ Cic. *Cat. II.* 18–23. Rozděljuje je na ty, kteří byli bohatí, ale zadlužili se – ti podle Cicerona nejsou nebezpeční státu. Druzí doufají, že s převratem dosáhnou významných politických pozic a zbaví se svých dluhů. Třetími nazývá Sullovy veterány, kteří zchudli, vedle nich pak i další farmáře, kteří se inspirovali postupem ostatních. Čtvrtými jsou ti, kteří revoltou nemají co ztratit. Pátými jsou zločinci, vrahové, zabijáci; šestou všichni, podobní Catilinovi. Příslušníky posledních dvou skupin vybízí, aby všichni vyrazili za Catilinou a zůstali s ním až do konce.

²¹⁴ R. SEAGER, *Iusta Catilinae*, s. 242. Cicero uzpůsoboval svá tvrzení jednotlivým objevům. Ve chvíli, kdy pronášel čtvrtou řeč, musel zpečetit osud žalovaných a umlčet je.

²¹⁵ K. H., WATERS, *Cicero*, s. 208. Je možné, že konspirace ve chvíli, kdy Cicero pronášel první řeč, existovala pouze v Ciceronových představách. Waters dále uvádí ještě jednu možnost – Catilina spolu se zbytkem skutečně naplánovali spiknutí, nebyli však schopni svůj cíl naplnit; vyjma boje u Pistorie jim chybělo přesvědčení.

²¹⁶ Cic. *Cat. III.* 14. Úkoly byly rozděleny následovně – Cornelius Lentulus Sura vybízel Allobrogy k revoltě; Lucius Cassius založit požáry v Římě; Gaius Cornelius Cethegus zavraždit senátory.

²¹⁷ Cic. *Cat. III.* 17.

Volturcia neznal, mezi spiklenci se měl objevit až po Catilinově odchodu.²¹⁸ Pokud jednal Lentulus na Catilinovy pokyny, museli se dobře znát, znali by pečeť a rukopis toho druhého; nepotřebovali by ústní vzkaz. Navíc je nesmyslné poslat tak důležitý dopis přes neznámého posla!²¹⁹

K popření jednání mezi Lentulem a Allobrogy nemáme bohužel žádné důkazy. Je možné je chápat jako reakci na útoky proti Catilinovi. Lentulus předpokládal, že když Catilina odešel z Říma, nemá co ztratit, tudíž se přidá k Manliovi. Proto chtěl síly Římanů oslabit vzpourou Allobrogů. U soudu pak Volturcius i Allobrogové odsouhlasili Ciceronovi vše, co chtěl. Lentulus učinil totéž, neměl nic, čím by prokázal svoji nevinu.²²⁰

Dopis od Allobrogů dal Ciceronovi další spiklence. Nyní zbývalo v senátu vyřešit otázku, jak s nimi naložit. Konzul pro další rok Silanus se vyjádřil pro popravu. Mírnější návrh podal Caesar, který navrhoval zabavit majetek a potrestat viníky doživotním vězením.²²¹ Podporu pro trest smrti vyjádřil Cato Mladší.²²² Čtvrtou řečí, kterou následně Cicero přednesl v senátu, zpečetil osudy spiklenců. Cicero osočil Lentula, že pro sebe chce uchvátit královskou korunu.²²³ Lentulus přece věděl, jak Římané krále nenávidí.²²⁴ Cicero tvrdil, že občanská práva nemůže mít někdo, kdo proti státu bojuje.²²⁵ Pokud by vyhrál Caesarův názor, měli by vyšetřovatelé dostatek času na řádné prošetření celého případu a také na odhalení některých nesrovnalostí.²²⁶ Většina

²¹⁸ FLORUS, *Epitoma*, s. 276. Srov. K. H. WATERS, *Cicero*, s. 214. Florus se zmiňuje, že na základě Volturciova udání byl Lentulus zadržen. Waters nabízí dvě možnosti interpretace – Volturcius spolupracoval s Lentulem a v momentě, kdy zjistil, že příjemcem dopisu má být Catilina, jej předal okamžitě Ciceronovi. Tato možnost by potvrdila, že Volturcius Catilinu neznal. Druhou možností je, že Volturcius sám byl Ciceronovým člověkem a celé zajetí s Allobrogy bylo dopředu naplánované.

²¹⁹ FRANCIS CAIRNS, „*Lentulus letter: Cicero In Catilinam 3.12; Sallust Bellum Catilinae 44.3–6*“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 61, 2012, s. 79–80.

²²⁰ Cic. *Cat. III.* 26. Srov. R. SEAGER, *Iusta Catilinae*, s. 245.

²²¹ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 157; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 373–374. Ani Caesar se neodvážil zpochybňovat obvinění, kterým obžalovaní čelili.

²²² VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 90–91.

²²³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 98. Touha získat královskou korunu se stala již dříve záminkou pro zavraždění Tiberia Graccha

²²⁴ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 107–109. Vyhlášení *senatus consultum ultimum* použil Cicero na svoji obranu v roce 58 př. n. l.

²²⁵ Cic. *Cat. IV.* 10. Srov. T. N. MITCHEL, *Cicero*, s. 54–55. I v případě, že by spiklenci měli i po spiknutí občanská práva, se Cicero odvolával na *senatus consultum ultimum*, které Cicerona (dle jeho názoru) opravňovalo využít jakéhokoliv prostředku pro zažehnutí nepokojů.

²²⁶ F. CAIRNS, „*Lentulus letter*“, s. 82.

senátorů se vyslovila pro trest smrti. Zabránili tak spravedlivému soudu, a ačkoliv na něj měli obvinění právo,²²⁷ a byli popraveni.²²⁸

V senátu padl návrh na povolání Pompeia, Cicero se tomu bránil. Obával se, aby Pompeius nepodpořil povstalece, nebo boj proti povstalcům nevyužil jako záminku, proč armádu nerozpustit. Cicero se obhajobou Pompeiova legáta a konzula pro rok 62 př. n. l., Lucia Mureny, snažil ubezpečit Pompeia, že armádu v Itálii potřebovat nebude.²²⁹

Po odchodu z Říma Catilina plánoval odejít do exilu do Massílie, jak naznačuje v dopisech, které odeslal. Cicero dál šířil v Římě o Catilinovi různé zvěsti. V průběhu cesty se Catilina dozvěděl o prohlášení za nepřitele státu. V tu chvíli neměl co ztratit. Připojil se k Manliovi.²³⁰ Věděl, že Manliovy jednotky poskytují malou šanci na úspěch, ale pořád se tato volba zdála být lepší než být do konce svého života pronásledovaný v exilu.²³¹ Počty ozbrojených stoupenců nebyly malé – v rozhodující bitvě u Pistorie,²³² kde Catilina nakonec padl,²³³ měl k dispozici asi 10 000 mužů, což odpovídá síle necelých 2 legií. Proti němu stály početnější římské jednotky, což Catilinovi dávalo od začátku velice malé šance na vítězství.

Catilina a Cicero byli více než jen protivníci v politickém zápolení, představovali dva modely římského politika. Cicero patřil mezi muže slova. Upřednostňoval diskusi v senátu před bojem v poli. Catilinu na druhou stranu lze popsat spíše jako muže činu, který vynikal spíše na bitevním poli než svými proslovy. Z Catilinovy perspektivy Cicero vypadal jako pouhý mluvka.²³⁴ Bohužel pro Catilinu (a později i pro Cicerona) se sešli jako protivníci u voleb. A Cicero využil svých předností pro to, aby svého cíle skutečně dosáhl.

Jaromír Kincl ukončuje kapitolu, věnovanou Catilinovi, velice zajímavou myšlenkou.²³⁵ Takový výsledek lze totiž srovnávat se zázrakem, nebo se skvěle připraveným plánem.

²²⁷ Elaine FANTHAM, *The Roman World of Cicero's De Oratore*, New York 2004, s. 4. Na základě zákona Gaia Graccha bylo možné odsoudit římského občana k smrti jedině na základě rozhodnutí lidu.

²²⁸ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 244.

²²⁹ R. SEAGER, *Iusta Catilinae*, s. 247.

²³⁰ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 56-57.

²³¹ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 97.

²³² CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 161–163.

²³³ SALLUSTIUS, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, s. 76–77. Catilina padl uprostřed nepřátelských jednotek. Sallustius své dílo ukončuje pohledem na vojáky, stojícími nad padlými Catilinovými stoupenci.

²³⁴ E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 35–36.

²³⁵ J. KINCL, *Deset slavných případů*, s. 169. „Podivuhodné se nezdálo to, že byly zmařeny zločinné plány a jejich původci že byli potrestáni, nýbrž to, že Cicero bez rozbrojů a zmatků a jen s nepatrnými škodami uhasil největší pokus o převrat, k jakému kdy došlo.“

Cicero vedl závěrečnou řeč v senátu jako panegyrik na svoji osobu. Lid nesouhlasil s popravami občanů bez nároku na spravedlivý soud.²³⁶ Cicero věřil, že jeho čin přežije po mnoho generací,²³⁷ jeho sláva nepřežila ani jediný den.²³⁸ Lid na Catilinu nezapomněl. Několik let po Catilinově smrti ozdobil, podobně jako oběma Grakchům o 60 let dříve, i jeho hrobku.²³⁹

²³⁶ Cic. *Cat. I.* 5. Ciceronovy představy do budoucnosti se ukázaly poněkud naivními, pokud si myslel, že by se nenašel nikdo, kdo by Cicerona obvinil z nelegálního jednání v případě, že by dal spiklence popravit.

²³⁷ Cic. *Cat. III.* 26.

²³⁸ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 111.

²³⁹ Tamtéž, s. 218.

6. Pompeiovo tažení proti Mithridatovi

Mithridates se po uzavření míru se Sullou připravoval na další střet. Podporoval piráty ve Středomoří, zvětšil své loďstvo.²⁴⁰ Od Sertoria získal experty pro výcvik armády. Záminku k válce získal Mithridates poté, co král Nikomédes IV. odkázal své království Římanům. Mithridates po smrti Nikoméda v roce 74 př. n. l. napadl Bithýnii, čímž porušil mírovou smlouvu se Sullou. Římané reagovali vysláním konzulů Marka Aurelia Cotty a Lucia Licinia Luculla na Východ.²⁴¹

Lucullus se snažil Mithridatovi vnutit bitvu, Mithridates jakoukoliv výzvu odmítal. Nevhodným chováním jednoho z Lucullových důstojníků vstoupil do války také arménský král Tigranes. Lucullus porazil koaliční armádu obou králů, dokonce donutil hlavní město Arménie Tigranocertu kapitulovat.²⁴² Lucullus byl kvůli odporu vojáků nucen upustit od pronásledování Mithridata.²⁴³ Jednání s parthským králem Fraatem III skončila neúspěšně. Luculla od jednání odvedla změna situace v Pontu,²⁴⁴ kde Mithridates porazil legáta Fabia.²⁴⁵ Lucullova snaha přišla vniveč. Římané chtěli předat velení někomu kompetentnějšímu.²⁴⁶

Na návrh tribuna lidu Gaia Manilia v roce 66 př. n. l. získal velení Pompeius. Ten o rok dříve potlačil pirátskou hrozbu²⁴⁷ v této oblasti.²⁴⁸ Obdržel velení nad všemi jednotkami v oblasti, včetně většiny Lucullovy armády, mimo kontingent vojáků pro Lucullův triumf.²⁴⁹ Pompeius se dohodl s Fraatem III. na spolupráci.²⁵⁰ Umění jednat s panovníky bez použití vojenské síly bylo pro začátek Pompeiova tažení příznačné, v prvních dvou letech tažení musel užít síly pouze při obléhání Jeruzaléma.²⁵¹ Pompeius vytáhl proti Mithridatovi, který stále prchal na východ, a porazil jej. Tigranes se

²⁴⁰ Adrian Nicholas SHERWIN-WHITE, *Lucullus, Pompey and the East*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 233.

²⁴¹ A. N. SHERWIN-WHITE, *Lucullus*, s. 234.

²⁴² PLÚTARCHOS, *Životopisy I*, s. 344.

²⁴³ A. N. SHERWIN-WHITE, *Lucullus*, s. 243.

²⁴⁴ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 145.

²⁴⁵ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 16.

²⁴⁶ A. N. SHERWIN-WHITE, *Lucullus*, s. 243–244.

²⁴⁷ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 61–63; FLORUS, *Epitoma*, s. 247–248.

²⁴⁸ R. SEAGER, *Pompey*, s. 44–46. Činnost pirátů byla doposud omezoována loďstvy království, která měla přístavy ve Středozezemním moři. Římskou expanzí jednotlivá království zmizela z mapy, Římané sami nedokázali pirátství regulovat. Piráti navíc spolupracovali mezi sebou v případě ohrožení.

²⁴⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 134. Lucullus obvinil Pompeia, že svůj věhlas postavil na přizívování se na úspěchu jiných – Metellovi (Sertorius), Catulovi (Lepidus) a Crassovi (Spartakus)

²⁵⁰ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 144. Hranicí se stala řeka Eufrat. Pompeius porušil dohodu s Fraatem III. Území, která Fraatovi slíbil, nepředal, čímž Fraata politicky ponižil.

²⁵¹ FLAVIUS JOSEPHUS, *Válka židovská I*, přel. Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka, Praha 2004, s. 51–56. Pompeius rozhodl ve sporu mezi Aristobúlem a Hyrkanem ve prospěch Hyrkana, Aristobúla oblehl v Jeruzalémě.

Pompeiovi vzdal²⁵² za mírných podmínek.²⁵³ Při tažení za Mithridatem porazil Pompeius národy Albánců a Iberů.²⁵⁴

Pompeius anektoval zbytek seleukovského království v Sýrii.²⁵⁵ Podpořil i Tigrana, kterého ohrožovali Parthové.²⁵⁶ K Pompeiovi dorazila zpráva o Mithridatově smrti. Mithridatův syn Farnakés poslal tělo svého otce Pompeiovi.²⁵⁷ Ten nechal králi vystrojit pohřeb v Sinopé, hodný jeho postavení, nehledě na fakt, že po čtvrtstoletí odhodlaně vzdoroval Římanům.²⁵⁸

Pompeius se po odstranění Mithridatovy hrozby zaměřil na uspořádání nově vzniklých provincií.²⁵⁹ Otázkou zůstal vztah k parthské říši. Pompeius se moudře rozhodl vytvořit nárazové pásmo mezi územím, ovládaném Římany a Parthy.²⁶⁰ Celou situaci zkomplikovalo zavraždění Fraata v roce 57 př. n. l. Jeho synové Mithridates a Oródés bojovali o trůn. Zvážení podpory prvního z nich, který ji po Římanech vyžadoval, bylo na Pompeiovu bývalém legátovi a konzulovi pro rok 58 př. n. l., Aulu Gabiniovi. Situace v Egyptě mu dala vhodnou záminku pro to, aby do parthských záležitostí nemusel zasahovat.²⁶¹

²⁵² PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 162; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 87–89.

²⁵³ R. SEAGER, *Pompey*, s. 56. Princ Tigranes byl za vzpouru proti svému otci uvězněn Římany.

²⁵⁴ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 99; LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 420. Iberové podporovali Marka Antonia při tažení proti Parthům, stejně tak bránili i východní hranice 1. st. n. l.

²⁵⁵ A. N. SHERWIN–WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 209–213. Pompeius tak zabránil pirátům v budování základů v této oblasti. Dle Sherwina Pompeius příliš nedůvěřoval místním panovníkům. Obával se, že v případě, že by Sýrii sám neobsadil, padne do rukou Parthů.

²⁵⁶ R. SEAGER, *Pompey*, s. 57–58. Parthové napadli Arménii, byli však Luciem Afraniem odrazeni.

²⁵⁷ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 121–123.

²⁵⁸ APPIÁNOS, *Zrod*, s. 411–412.

²⁵⁹ R. SEAGER, *Pompey*, s. 59–60; A. N. SHERWIN–WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 226–234.

²⁶⁰ P. A. BRUNT, *The Fall*, s. 188. Toto pásmo se táhlo střední a východní Anatolií, dále severem Sýrie.

²⁶¹ A. N. SHERWIN–WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 272.

7. První triumvirát

Pompeius se vrátil do Itálie v roce 62 př. n. l. Senátoři s obavami čekali, jestli se pokusí s armádou v Itálii uchvátit moc do svých rukou. Mohl s armádou vést senát k zodpovědnosti za popravu Catilinových stoupenců, nechat armádu v pohotovosti proti zbylým podporovatelům Catiliny, nebo za protiprávní odvolání Caesara z úřadu přetora a Cornelia Nepota z úřadu tribuna lidu.²⁶² Pompeius se držel zvyků a armádu rozpustil. Senát mu umožnil oslavit triumf. Pompeius chtěl potvrdit smlouvy z Východu. Senátoři se proti němu postavili z osobních důvodů, Pompeius následoval římské zvyky. Nechtěli svěřit do Pompeiových rukou takový vliv.²⁶³

Proto se Pompeius rozhodl změnit strategii a k dosažení svého cíle využít jiného senátora, který by zákony místo něj ratifikoval. Avšak ani Marcus Pupius Piso v roce 61 př. n. l., ani Lucius Afranius o rok později, nebyli dostatečně silní na to, aby Pompeiův záměr dokončili.²⁶⁴ Pompeiovi neměl na výběr a musel hledat jiné spojence.

Ty našel v Marku Liciniu Crassovi a Gaiu Juliu Caesarovi. Caesar s Crassem spolupracoval na několika návrzích, například na udělení občanství obyvatelům Zápádné Galie nebo anexi ptolemaiovské říše.²⁶⁵ Každý z těchto tří jedinců byl vedený jinou motivací.²⁶⁶ Pompeius byl populární u armády, Crassus měl ohromný majetek a vliv v senátu. Caesar byl populární u lidu, obratným řečníkem, od roku 63 př. n. l. zastával úřad velekněze. Uzavřeli neoficiální dohodu, známou jako první triumvirát.²⁶⁷ Jeho uzavření se stalo dalším známkou politické krize.²⁶⁸ Zprostředkovatelem pro splnění cílů všech triumvirů se stal Caesar, který se vzdal práva oslavit triumf za úspěch v Hispánii, aby mohl kandidovat na konzula. S podporou svých spojenců se stal konzulem pro rok 59 př. n. l. spolu s Marcem Calpurniem Bibulem.²⁶⁹

²⁶² E. S. BEESLEY, *Catiline*, s. 44–45, 61. Senátoři si uvědomovali, že poprava římských občanů byla nelegální. Proto prosadili tzv. „*act of indemnity*“, na jehož základě nebylo možné hnát je k zodpovědnosti. Nepos chtěl povolát Pompeia, byl odvolán ze svého úřadu stejně jako Caesar z úřadu přetora. Lid nabídl oběma podporu při znovuzískání úřadu, a ačkoliv ji oba odmítli, senát jim úřady vrátil.

²⁶³ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 85.

²⁶⁴ T. P. WISEMAN, *The Senate*, s. 364.

²⁶⁵ SÜETONIUS, *Životopisy*, s. 24. Srov. E. BADIAN, *Roman Imperialism*, s. 31. Egypt se mohl egyptskou provincií stát v roce 88 př. n. l. Ptolemaios X. Alexandros I. Egypt dokázal Římanům. Cinna příležitosti nevyužil. Sulla později vyslal Ptolemaia XI. Alexandrose II., aby se ujal vlády.

²⁶⁶ FLORUS *Epitoma*, s. 278.

²⁶⁷ R. SEAGER, *Pompey*, s. 85.

²⁶⁸ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 33. Cesta k principátu začala právě vytvořením prvního triumvirátu.

²⁶⁹ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 141–142. Volby byly provázeny uplácením. Uplácel i Cato, který, podobně jako další senátoři, chtěl zabránit Caesarově volbě. Bibulus byl navíc Catonovým zetěm.

8. Caesar

Caesara na počátku své knihy²⁷⁰ se mezi mnohými zmiňuje i francouzský historik Robert Etienne: „*Pro historika je velice troufalé měřit se s Caesarem, ač se nejedná o snahu jej soudit (...) dodnes rozděluje historiky na dva tábory (...) pro jeho pochopení se musíme oprostít nejen od tehdejších projevů a pověstí, které deformovaly celý jeho obraz a zkusit si znovu představit Caesara ve své velikosti, bez veškeré propagandy, kterou na sebe nabalil on²⁷¹, jeho stoupenci²⁷² a mnozí další,²⁷³ kteří o něm psali (...) sám byl revolucionář, samotář, který překonal dokonce sebe.*“

8.1 Caesarův konzulát

Caesar jako konzul navrhl několik agrárních reforem. Poté ratifikoval Pompeiovy smlouvy na Východě. V komisi, která se měla jejich provedením zabývat, zasedali jak Crassus, tak Pompeius.²⁷⁴ Druhý konzul Bibulus se s podporou konzervativních senátorů marně snažil zabránit Caesarovi v jeho snahách. Ani pokusy o přerušování jednání kvůli objevení špatných znamení neprošlo. Caesar vyšel vstříc Crassovi a snížil o třetinu poplatky za výběr daní v provincii Asia.²⁷⁵ Omezil možnosti správců provincií vést armádu za hranice provincie.²⁷⁶ S podporou svých stoupenců navrhl Caesar zákon o udělení půdy (*lex Campania*) v Kampánii 20 000 nemajetným rodinám s více než třemi dětmi.²⁷⁷ Jakmile senátoři zjistili, že je návrh podporován Pompeiem i Crassem, vzdali se svých snah o zrušení.²⁷⁸

Důležitou otázkou pro Caesara bylo přidělení provincií končícím úředníkům. Původně měli mít konzulové na starost správu lesů a cest v Itálii.²⁷⁹ Na návrh tribuna Vatinia získal Caesar na pět let správu Zaalpské Galie a Illýrie.²⁸⁰ Senátoři se báli, aby právě blízkost Římu nesvedla Caesara k rebelii a nestala se zárodkem další občanské

²⁷⁰ R. ETIENNE, *Julius Caesar*, s. 5–6.

²⁷¹ Sám Caesar o svém působení výmluvně hovoří ve svých Zápiskách.

²⁷² SUETONIUS, *Životopisy*, s. 50. Suetonius zmiňuje, že autory Zápisků o válce občanské jsou Caesarovi důstojníci Aulus Hirtius a Gaius Oppius.

²⁷³ Plútarchos, Suetonius, Appiános, Velleius Paternulus, Cassius Dio.

²⁷⁴ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 91; C. MEIER, *Caesar*, s. 210.

²⁷⁵ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 172.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 210.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 167.

²⁷⁸ APPIÁNOS, *Krize*, s. 101–102.

²⁷⁹ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 161. Následky tohoto úkolu, který nenabízel možnost vojensky se angažovat a proslavit se, by si odnesl i Bibulus jakožto druhý konzul.

²⁸⁰ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 105; A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 175.

války. Dřívější zkušenosti ukázaly, že obrana brány do Itálie musí být svěřena jedinému, pokud možno schopnému veliteli.²⁸¹ Caesar tyto podmínky rozhodně splňoval. Získal tak správu území, které do budoucna nabízelo možnost získat vojenskou slávu.²⁸² Rozsah pravomocí, které obdržel, byly na poměry správce provincie opravdu rozsáhlé; fakticky z něj činily samostatného vládce.²⁸³

Volby pro rok 58 př. n. l. se ukázaly být důležité hned v několika ohledech. Konzuly se stali po hromadném uplácení Caesarův tchán Lucius Calpurnius Piso a Pompeiův legát Aulus Gabinius.²⁸⁴ Cato Mladší se pokusil druhého z nich odvolat, ale neuspěl. Na veřejnost se totiž dostaly zprávy o připravovaném spiknutí s cílem zavraždit Pompeia a Caesara.²⁸⁵ Právě odhalené spiknutí zabránilo Catonovi v odvolání Gabinia.²⁸⁶

Obě strany, triumvirové i opozice, měly své stoupence mezi tribuny lidu, což se brzy ukázalo jako velký problém. Mezi tribuny byl pro tento rok i Publius Clodius Pulcher,²⁸⁷ nevyočitatelný spojenec triumvirů.²⁸⁸ Triumvirům pomohlo, že Clodius zaměřil svoji pozornost směrem k Ciceronovi.²⁸⁹ Cicero si uvědomil hrozící nebezpečí, přesto se naivně rozhodl spoléhat na Pompeiovu ochranu. A právě tato důvěra se mu měla zanedlouho stát osudnou.²⁹⁰ Caesar se pokusil Cicerona odklidit z Říma nabídkou na post diplomata v Egyptě, kde by dohlížel na splácení dluhu,²⁹¹ ke kterému se egyptský král Ptolemaios Aulétés zavázal.²⁹² Caesar mu dokonce nabízel pozici legáta ve svých legiích na severních hranicích. Cicero nabídky odmítl.²⁹³

²⁸¹ Opodstatnění této strategie v případě ohrožení je důsledkem drtivé porážky u Arausia (105 př. n. l.), která připomněla Římanům sílu kmenové armády.

²⁸² Kdyby se Helvétové nezačali přesouvat, cílem by se pravděpodobně stalo království Dáků na Dunaji.

²⁸³ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 34.

²⁸⁴ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 105–106. Crassův kandidát Arrius ve volbách na konzula neuspěl. V tento moment se zdálo, že Crassus ztrácel pozici v triumvirátu. Právě proto podporoval Clodia proti Pompeiovi.

²⁸⁵ APPIÁNOS, *Krize*, s. 102–103; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 214.

²⁸⁶ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 375.

²⁸⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 617–618. Plútarchos jej nazývá „nejdrzejším a nejohavnějším z tehdejších demagogů.“ Srov. P. MARIN, *Blood*, s. 121. Nelze na něj pohlížet pouze z této strany. Byl jedním z legálně zvolených úředníků, který se nebál použít násilí k prosazení svých návrhů.

²⁸⁸ P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 4. Clodius využil triumvirů pro to, aby si usnadnil počátky své politické kariéry.

²⁸⁹ Při slavnosti Bona Dea byl Clodius chycen, převlečený za ženu. Cicero Clodia před lidem zesměšnil. Před odsouzením Clodia zachránila pouze skutečnost, že za ním stál Crassus, který soudce podplatil.

²⁹⁰ R. SEAGER, *Pompey*, s. 97–98.

²⁹¹ CICERO, *Listy I*, s. 104.

²⁹² R. SEAGER, *Pompey*, s. 93. Za vysokou sumu byl Aulétés uznán králem.

²⁹³ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 251.

V lednu roku 58 př. n. l. prosadil Clodius návrh na obnovu kolegií.²⁹⁴ Prosadil distribuci obilí mezi obyvatele Říma,²⁹⁵ kontrolovanou možností vznesení tribunského veta.²⁹⁶ Dalším návrhem zaútočil na Cicerona. Clodius navrhl, aby každý, kdo popravil římského občana bez soudu, byl poslán do exilu. Cicerona obžaloval z nelegální popravy Catilinových stoupenců. Cicero se pokoušel odvolat na *senatus consultum ultimum*, které jej mělo zprostit trestu. Mezi senátory se mu velké podpory nedostalo. Cicero byl nucen odejít do exilu.²⁹⁷

Ve stejném roce byl načas z Říma odklizen Cato, aby nemohl brojit proti triumvirům. Na Clodiův návrh měl za úkol anektovat Kypr, který do té doby patřil Egyptu. Od roku 88 př. n. l. zde vládl Aulétův bratr Ptolemaios. Kypr se stal součástí provincie Kilíkie, Vládce Kypru spáchal sebevraždu.²⁹⁸ Proti Ptolemaiovi Aulétovi povstal egyptský lid a dosáhl jeho vyhnání ze země.²⁹⁹

²⁹⁴ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 378; M. PARENTI, *The Assassination*, s. 76–77. Kolegia byla v roce 64 př. n. l. rozpuštěna, senát v nich oprávněně viděl nástroje pro prosazování zákonů lidem.

²⁹⁵ K. CHRIST, *Krize*, s. 236. Peníze, určené na zaplacení obilí, dosahovaly až pětinu rozpočtu republiky, po Caesarově návratu z občanských válek mělo nárok na tyto přídělky přibližně 320 000 občanů.

²⁹⁶ Toto omezení platilo nejen pro veto, ale pro veškeré prostředky, které mohly být využité při oponování návrhům zákonů. Politici tak nemohli zneužívat špatných znamení v případě, že chtěli zabránit schválení některého z projednávaných zákonů, jako se o to pokoušel Bibulus v roce 59 př. n. l.

²⁹⁷ APPIÁNOS, *Krize*, s. 104; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 99; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 221–237; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 289–291. V exilu zůstal více jak rok. Na Clodiův příkaz mu byla zkonfiskována značná část majetku. Po návratu z exilu mu byl dům postaven za státní prostředky.

²⁹⁸ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 268–270; A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 252. Oficiální provincií se stal až v roce 22 př. n. l. Mezi lety 58 a 22 byl totiž Kypr střídavě pod kontrolou Říma a Egypta. Clodius tímto zásahem zaútočil na Pompeiovu koncepci uspořádání Východu.

²⁹⁹ R. SEAGER, *Pompey*, s. 88. Po Ptolemaiovi nastoupila na trůn jeho dcera Beréniké spolu s Kleopatrou Tryphanou. Kleopatra v roce 57 př. n. l. zemřela, Beréniké dále vládla sama. Ptolemaios uprchl do Říma, kde hledal podporu. Za úplatek 6 000 talentů získal Ptolemaios podporu Pompeia a Crassa.

8.2 Caesar v Galii

Caesar do správy mimo Předalpské Galie a Illýrie obdržel i Zaalpskou Galii (guvernér této provincie zemřel). Sem se odebral hned, jak to bylo možné.³⁰⁰ Po příjezdu se urychleně začal připravovat na obranu provincií před táhnoucím kmenem Helvétii; Caesar měl informace o dohodách s dalšími kmeny.³⁰¹ S Helvétii odmítl jednat, jejich útok odrazil.³⁰² Přesto se nevzdali, pokusili se táhnout jinou cestou. Caesar je následoval, dokázal dostihnout a porazit zadní část jejich armády,³⁰³ vyřešit problém se zásobováním,³⁰⁴ a pak porazit jejich zbytek. Helvétiové byli nuceni vrátit se do oblastí, odkud vytáhli.³⁰⁵

Caesar poté vytáhl proti germánským Svěbům, kteří napadali galské kmeny, včetně římských spojenců Haeduů.³⁰⁶ Tento boj se neobešel bez komplikací.³⁰⁷ Ačkoliv udělil jejich vůdci Ariovistovi status spojence, podpořil Haedue, Ariovista porazil a zahnal za Rýn.³⁰⁸ Rok 57 př. n. l. strávil Caesar bojem s Belgy.³⁰⁹ Jejich alianci porazil na řece Sabis.³¹⁰ Tažením za Rýn odradil Germány od dalších útoků na Galii.³¹¹ Velice obtížným se ukázalo tažení proti Galům, žijícím při pobřeží Atlantského oceánu, ale i ti se Caesarovi podrobili.³¹²

V průběhu let 55³¹³ a 54³¹⁴ př. n. l. podnikl Caesar s armádou dva útoky na Británii. Informace o tomto ostrově měli Římané pouze od galských obchodníků. Caesar jako záminku pro útok využil podezření, že místní podporovali Galy proti Římanům. Kmenovou armádu porazil, kvůli velikosti ostrova se vzdal snah na trvalé

³⁰⁰ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 106. Caesar musel urychleně opustit Řím, jinak by musel čelit obviněním z uplácení a využíváním násilí, která proti němu byla vznesena.

³⁰¹ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 25–26. Jejich vůdce Orgetorix se spojil se šlechticí z kmene Sekvánů a Haedujů Casticem a Dumnorigem. Spojenectví potvrdili sňatky.

³⁰² Tamtéž, s. 29.

³⁰³ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 381–382.

³⁰⁴ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 33.

³⁰⁵ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 38–41; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 263–265.

³⁰⁶ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 43–45.

³⁰⁷ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 196. Senát nabídl Ariovistovi odměnu za Caesarovu porážku.

³⁰⁸ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 265–307; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 382–383.

³⁰⁹ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 61–74; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 311–317.

³¹⁰ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 238–244.

³¹¹ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 379–383.

³¹² Tamtéž, s. 367–373.

³¹³ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 108–117.

³¹⁴ Tamtéž, s. 121–132.

usazení, spokojil se s menším poplatkem a rukojmími.³¹⁵ Británii ponechal nezávislou na římském vlivu.³¹⁶

Na další zimu rozdělil Caesar legie do celé Galie. Toho využily kmeny Eburonů³¹⁷ a Nervů,³¹⁸ jejich úspěchy nebyly trvalé. Až povstání, které vedl Vercingetorix z kmene Arvernů, získalo podporu většiny galských kmenů.³¹⁹ Caesar shromáždil rozptýlené jednotky, aby se postavil nové hrozbě. K Vercingetorigovi se přidala většina galských kmenů. Přesto utrpěli několik porážek – u Vallaunoduna, Cenaba a Novioduna. Vercingetorix nařídil spálit všechna města. Jedni z mála, kdo jej neposlechli, byli obyvatelé Avarica, jejichž město Caesar oblehl a dobyl.³²⁰ Rebelii Haeduů Caesar potlačil v samotném začátku.³²¹ Dalším cílem bylo arvernské hlavní město Gergovia. Útok na město skončil neúspěchem, vojáci se museli stáhnout. Vercingetorix neuspěl při útoku na ustupující armádu, utrpěl porážku, byl zahnán a obležen v pevnosti Alesia.³²² Před obležením stačil vyslat k ostatním kmenům žádost o pomoc. Caesar byl nucen bojovat na dvou frontách. Boj mu usnadnily rezervy a válečná technika, kterou měl k dispozici. Galové se několikrát neúspěšně pokusili prorazit obležení, nakonec se vzdali svých snah a odtáhli. Vercingetorigovi nezbylo než se vzdát.³²³ Alesie padla.³²⁴ Zajatý Vercingetorix ve vězení žil ještě několik let, než byl při oslavě triumfu nad Galy zardoušen.³²⁵

V Galii tím padlo jádro ozbrojeného odporu vůči Římanům, rebelie však neustaly. Caesar se s jakoukoliv další známkou odporu vypořádal bez milosti. Galské kmeny se vzdaly svých snah. Caesar započal dlouhodobý úkol – romanizaci Galie.

³¹⁵ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 383–387; CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 133.

³¹⁶ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 270–283. Británie čelila dalšímu útoku Římanů až za vlády císaře Claudia.

³¹⁷ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 135–141. Ambiorix, vůdce Eburonů, připravil past na legáty Quinta Tituria Sabina a Lucia Aurunculeia Cottu, vylákal je z tábora pod záminkou, že Galové plánují povstání proti římským vojskům. Velitelé se nechali vylákat z tábora, po přepadení byla většina vojáků, včetně velitelů, zabita.

³¹⁸ Tamtéž, s. 142–149. Nerviové, kteří se s Eburony spojili, se pokusili zničit legii pod velením Ciceronova bratra Quinta. Cicero se nenechal vylákat ven z tábora. Galové se snažili tábor dobýt, ale neuspěli. Když se dozvěděli, že se blíží Caesar, postavili se jemu, a byli poraženi.

³¹⁹ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 186–187; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 455–457.

³²⁰ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 411. Když bylo město dobyto, vojáci začali v městě vraždit a rabovat.

³²¹ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 205–208.

³²² PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 387–388; CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 459–467.

³²³ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, s. 223–236.

³²⁴ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 412.

³²⁵ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 133; J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 70.

8.3 Situace v Římě a na Východě

Vztahy triumvirů si po Caesarově odchodu z Říma procházely složitým vývojem. Crassus rozšiřoval svůj vliv; naopak Pompeiovi způsobilo toto spojení mnoho problémů. Ačkoliv si spojením s Caesarem a Crassem zlepšil svoji pozici, stal se právě Pompeius terčem útoků sjednocené opozice vůči triumvirům.³²⁶ Caesar byl příliš daleko od Říma a příliš zaměstnán na to, aby se bránil útokům opozice.³²⁷ Dalším problémem byla Crassova podpora Clodia, který také útočil na Pompeia.³²⁸ Clodius propustil arménského prince Tigrana, kterého Pompeius zajal.³²⁹ Clodius vytvořil ozbrojené oddíly (složené z otroků, gladiátorů, členů kolegií a svobodného lidu)³³⁰ a pokusil se odstranit Pompeia. Neuspěl, ale dosáhl alespoň toho, že se Pompeius na zbytek roku 58 př. n. l. stáhl z veřejného života. Pompeius dlouho stranou nezůstal. Ve volbách na rok 57 př. n. l. podpořil Tita Milona a Publia Sestia, kteří po zvolení tribuny lidu sestavili vlastní oddíly.³³¹ Clodius vystoupil proti Caesarovi a navrhl, aby byla zrušena legislativa, prosazená za Caesarova konzulátu.³³² Pompeius proti Clodiovi bojoval tak, že se nejprve zasadil o zkrácení, později o úplně zrušení Ciceronova exilu.³³³

Jedním z problémů, který tížil hlavní město, bylo zásobování obilím.³³⁴ Pověření k řešení tohoto problému dostal Pompeius již v roce 58 př. n. l. na dobu pěti let.³³⁵ Získal pravomoci, podobné těm, které měl proti pirátům – velení nad loďstvem, armádou; jeho pravomocím podléhali i správcové provincií. Pompeius využil svých organizačních schopností a problém se zásobováním ukončil.³³⁶ Tímto úspěchem a sérií

³²⁶ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 94,97.

³²⁷ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 268–269.

³²⁸ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 100. Senátorská opozice, spolu s Crassem a Clodiem, zhatila Pompeiovu naději na další vojenské velení v roce 56 př. n. l.

³²⁹ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 385; P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 11.

³³⁰ Andrew LINTOTT, *Violence in republican Rome*, Oxford 1999, s. 83. Počty Clodiových stoupenců v těchto oddílech mohly být stejně jako v případě Milonových oddílů v řádech desítek, maximálně několik set. Pokud by byly větší, musela by v Římě na nátlak senátu zasáhnout armáda.

³³¹ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 389; P. MARIN, *Blood*, s. 126.

³³² B. MARSHALL, *Crassus*, s. 119. Tímto krokem by poškodil Caesara, který zastával konzulát, zrušena by byly i jeho nařízení, mezi kterými bylo potvrzení smluv, které na Východě uzavřel Pompeius.

³³³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 105.

³³⁴ P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 24–27. V pramenech není zmínka o příčině, nejpravděpodobnější je špatná úroda.

³³⁵ APPIÁNOS, *Krize*, s. 106; CICERO, *Listy I*, s. 171.

³³⁶ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 110; T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 390; R. SEAGER, *Pompey*, s. 108. Pompeius zdokonalil evidenci příjemců bezplatného obilí. Systém vydržel dlouho po jeho smrti.

Caesarových vítězství v Galii otočili triumvirové situaci ve svůj prospěch. Ani tak ale nedokázali zabránit Clodiovi v úspěšné kandidatuře na aedila pro rok 56 př. n. l.³³⁷

V roce 56 př. n. l. se triumvirové sešli v Lucce, kde se dohodli na dalším postupu.³³⁸ Crassus se zavázal, že přestane podporovat Clodia.³³⁹ Pompeius a Crassus měli spolu kandidovat na konzuly pro rok 55 př. n. l.³⁴⁰ V případě úspěchu měli prodloužit Caesarovo prokonzulské období v Galii o dalších pět let.³⁴¹ Na volby dohlížel Pompeius s Crassem, spolu s Crassovým synem Publiem a jeho vojáky; pouličními potyčkám přesto zabránit nedokázali. Domitius Ahenobarbus, protikandidát Pompeia a Crassa byl málem zavražděn.³⁴² Oba triumvirové ve volbách zvítězili, prodloužili Caesarovy pravomoci o dalších pět let. Pompeius se ujal správy Hispánie, Crassus Sýrie. Konzulové měli podporu i ve Vatiniovi, Caesarovu spojenci, který se stal prétozem.³⁴³

V senátu se otevřela diskuse, zdali podpořit vyhnaného egyptského krále Ptolemaia Auléta, který pobýval v Římě.³⁴⁴ Senátoři se postavili proti jeho podpoře s tím, že se odvolávali na proroctví Sibylly.³⁴⁵ Ptolemaios přesvědčil správce Sýrie, Aula Gabinia,³⁴⁶ aby vojensky krále podpořil.³⁴⁷ Jako záminka k tažení posloužily útoky Archeláa, manžela současné vládkyně Egypta Beréniké, na pobřeží Sýrie.³⁴⁸ Gabinius

³³⁷ P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 34. Clodius jako aedil obžaloval Milona z vydržování ozbrojených oddílů. Milo v tomto roce nezastával žádný úřad, vůči takovým útokům se stal zranitelným. Soud, který se měl tomuto případu věnovat, provázely pouličními potyčkami; proces byl zrušen, nikdo nebyl potrestán.

³³⁸ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 121–127. Crassus zabránil spojení Pompeia a senátorů, kteří stáli proti triumvirům. S Caesarem se Crassus setkal před Pompeiovým příjezdem, aby se dopředu dohodli na postupu.

³³⁹ R. SEAGER, *Pompey*, s. 119.

³⁴⁰ P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 44–46. Jejich kandidaturu v senátu původně nepřijali, protože údajně přišla pozdě. Jeden z tribunů volby kvůli špatným znamením odložil. Při dalším shromáždění byli mezi kandidáty oba triumvirové přijati.

³⁴¹ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 280; E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 100; J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 40. Domitius Ahenobarbus, kandidát na konzula pro rok 55 př. n. l. se v případě úspěchu hodlal žádat o přidělení velení nad provinciemi a armádou, kterou měl Caesar. Z tohoto důvodu Caesar potřeboval podporu svých spojenců, aby si své velení mohl uchovat.

³⁴² APPIÁNOS, *Krize*, s. 106.

³⁴³ K. CHRIST, *Krize*, s. 244.

³⁴⁴ CASSIUS DIO, *Roman History III*, s. 325–331.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 329–331. Dle této věštby nesměl Ptolemaios usednout na trůn prostřednictvím vojenských jednotek.

³⁴⁶ E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 27; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 98–104. Mezi Gabiniovými důstojníky byl i Marcus Antonius.

³⁴⁷ E. BADIAN, *Roman Imperialism*, s. 74. Ptolemaios si vypůjčil 10 000 talentů a tuto částku zaplatil Gabiniově za vojenskou podporu.

³⁴⁸ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 399. To mohlo být bráno jako pirátství a jako takové muselo být potlačeno.

v roce 55 př. n. l. velice rychle ovládl Egypt a dosadil Ptolemaia na trůn.³⁴⁹ Zároveň s vojáky³⁵⁰ zde zůstal i Gaius Rabirius Postumus, který měl dohlížet na splácení dluhu.³⁵¹ Crassus tímto úspěchem přišel o jednu z možností, jak se angažovat v Sýrii. Gabinus se tažením dostal do velkých potíží – v Judeji došlo k povstání, které Gabinus se značnými obtížemi potlačil. V Sýrii zatím volně rabovali lupiči. Poškození Gabinia obžalovali. Gabinus čelil obviněním i za egyptské tažení, které senát neschválil.³⁵²

Když se Crassus odebral do Sýrie, začal se připravovat na tažení proti Parthům, aniž by k němu měl důvod.³⁵³ Crassus natolik věřil síle svých sedmi legií, že dokonce odmítl nabídku vojenské podpory arménského krále Artasvada.³⁵⁴ S Parthy Crassova armáda bojovala v roce 53 př. n. l. u Karrh, kde byl Crassus obklíčen protivníkovou armádou, ačkoliv měl početní převahu. Při pokusu o průlom byl zabit i Crassův syn Publius.³⁵⁵ Crassa zabili Parthové během mírových jednání. Ztráty Římanů byly obrovské, padlo přibližně 30 000 vojáků, zajato bylo dalších 10 000 vojáků. Zbylí vojáci se pod vedením Cassia Longina dostali do Sýrie, kterou dokázali ubránit před útočícími Parthy.³⁵⁶

Napětí v Římě vyvrcholilo v roce 52 př. n. l. zavražděním senátora Publia Clodia Pulchera, kterou měl na svědomí další senátor, Titus Annius Milo.³⁵⁷ Mezi senátory padl ještě v témže roce návrh na volbu diktátora.³⁵⁸ Mezi hlavními kandidáty na tento úřad byl i Pompeius, který v té době měl zvláštní prokonzulární impérium a měl prostředky pro nastolení pořádku.³⁵⁹ Jak píše Appiános, „na Catonovo doporučení ho

³⁴⁹ Archeálos zemřel v boji proti Gabiniovi, Beréniké byla popravena na příkaz Ptolemaia.

³⁵⁰ Dorothy J. THOMPSON, *Egypt 146–31 B.C.*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 320. Gabiniova armáda se tak stala první římskou okupační jednotkou v Egyptě.

³⁵¹ A. N. SHERWIN-WHITE, *Lucullus*, s. 271–2. Rabirius působil zároveň jako Ptolemaiův ministr financí.

³⁵² A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 117–118.

³⁵³ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 150, 221, 474–475. Král Oródés, který ukončil boj o trůn se svým bratrem Mithridatem, vládl velice krátkou dobu, proto potřeboval dosáhnout nějakého politického úspěchu, aby svoji vládu upevnil. Válka, kterou Crassus začal, byla skvělým prostředkem k tomuto cíli.

³⁵⁴ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 284–286. Král chtěl Crassa přesvědčit o výhodách tažení z Arménie, avšak římského velitele nepřesvědčil. V průběhu Crassova tažení vyslali Parthové armádu i do Arménie, aby zabránili Arménům ve vyslání podpory.

³⁵⁵ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 230–232, 237–238.

³⁵⁶ B. MARSHALL, *Crassus*, s. 144.

³⁵⁷ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 102. Tato vražda byla důsledkem několika let pouličních bojů mezi oběma senátory. Velleius uznává, že tato vražda byla sice zločinem, ale byla vykonána pro dobro veřejnosti a v zájmu ochrany republiky.

³⁵⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 152.

³⁵⁹ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 45; T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 407.

zvolili jediným konsulem s pravomocí diktátora a odpovědností konsula.³⁶⁰ Pompeius zrušil imunitu těch úředníků, kteří zastávali některý z úřadů od roku 70 př. n. l. Pokud se dopustili přečinu, bylo možné je trestně stíhat.³⁶¹ Před soudem tak stanul Milo za vraždu Clodia nebo Aulus Gabinius za tažení do Egypta, které nebylo senátem schváleno.³⁶² Ani jeden z nejlepších právníků své doby, Marcus Tullius Cicero, nedokázal zabránit jejich odsouzení; oba přišli o svůj majetek a byli nuceni odejít do exilu.³⁶³ Pompeius svých pravomocí nezneužil ve svůj prospěch, vše, co učinil, konal v zájmu uklidnění situace. Pomohl pouze svému tchánovi Metellu Scipionovi, kterého si vybral na zbylých pět měsíců jako druhého konzula.³⁶⁴ Opět, podobně jako při návratu z Východu, respektoval zvyky a nepokusil se uchvátit absolutní moc pro sebe. Zajistil si prodloužení svých pravomocí o dalších pět let.³⁶⁵

8.4 Občanská válka

Politické násilí, které v 50. letech 1. st. př. n. l. nabralo na intenzitě, bylo jedním z posledních náznaků toho, že bude nutné zvolit schopného jedince, aby opět nastolil pořádek.³⁶⁶ Nabízeli se Pompeius a Caesar. Pro senátory byl přijatelnější volbou Pompeius,³⁶⁷ jenž byl přítomen v Římě a na rozdíl od Caesara byl ochoten se podrobit vůli senátu.³⁶⁸

Caesar ukončil své galské tažení rokem 52 př. n. l. porážkou Vercingetorigova povstání. Poté, co dokončil administrativní úkony, rozhodl se odebrat se do Říma a kandidovat na konzula. Chtěl potvrdit uspořádání Galie, zajistit svým veteránům přiděly půdy a sobě zajistit další vojenské velení v některé z provincií.³⁶⁹ Senátoři Caesarovi nařídili, aby složil velení a propustil ty vojáky, kteří sloužili déle než 16 let. Pompeius

³⁶⁰ APPIÁNOS, *Krize*, s. 109.

³⁶¹ R. SEAGER, *Pompey*, s. 134–136.

³⁶² E. BADIAN, *Roman Imperialism*, s. 74. I když měl Gabinius k tažení záminku v podobě šířícího se pirátství, které podporoval současný manžel egyptské panovnice, nedostal od senátu svolení. Sýrii navíc nechal bez vojenské posádky a za jeho nepřítomnosti provincii rabovali lupiči.

³⁶³ P. GREENHALGH, *Pompey: The Republican Prince*, s. 70. Zdá se, že Pompeius byl v Gabiniově obraně méně zapojený než v případě Milonově. Greenhalgh Pompeiovo chování vysvětluje tím, že soud s Milonem byl fakticky soudem proti Pompeiovi osobně, jenž za Gabiniovo chování oficiálně nebyl zodpovědný, ačkoliv právě Pompeiův postoj vůči egyptské otázce byl rozhodujícím faktorem.

³⁶⁴ R. SEAGER, *Pompey*, s. 137.

³⁶⁵ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 335.

³⁶⁶ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 195.

³⁶⁷ E. S. GRUEN, *The Last Generation*, s. 112. Pompeius měl oproti Caesarovi obrovskou výhodu v tom, že do Hispánie neodešel, ale spravoval ji z Říma, kde měl vliv na průběh událostí.

³⁶⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 388–389; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 104.

Nicméně, „konzulové a senát neodevzdali svrchovanou moc Pompeiovi, ale stanovisku, jež hájil.“

³⁶⁹ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 418.

omezil podporu Caesara pouze na to, aby Caesarovo velení skončilo po pěti letech, o které je sám s Crassem prodloužil.³⁷⁰ Caesar si úplatkem zajistil podporu jednoho z tribunů lidu pro rok 50 př. n. l., Gaia Scribonia Curiona. Ten navrhl, aby velení složili oba velitelé, jelikož jejich pravomoci byly stejně mimořádné, a dosáhl schválení návrhu.³⁷¹ Konzul Gaius Claudius Marcellus (Minor) však předčasně ukončil zasedání senátu, čímž byly všechny návrhy, prosazené na tomto zasedání, automaticky prohlášené za neplatné. Senátoři se prozatím dohodli na tom, že oba velitelé poskytnou po jedné legii proti Parthům.³⁷² Na počátku roku 49 př. n. l. odhlasoval senát *senatus consultum ultimum*. Ani tribunové lidu Marcus Antonius a Cassius Longinus nedokázali jeho odhlasování zabránit.³⁷³ Pod pohrůžkou smrti museli opustit Řím. Právě porušení tribunského veta, které v roce 70 př. n. l. tribunům vrátil Pompeius,³⁷⁴ využil Caesar jako záminku pro tažení do Itálie.³⁷⁵ Občanská válka začala 10. ledna roku 49 př. n. l. Caesarovým přechodem říčky Rubikon.

Než se senát zmohl na shromáždění armády, obsazoval Caesar na severu jedno město za druhým, a to téměř bez použití násilí.³⁷⁶ Caesar propouštěl zajatce, pouze žádal občany, aby proti němu nebojovali; senátoři po občanech žádali oběti, včetně jejich životů.³⁷⁷ Jednotky, které měli senátoři k dispozici pod Pompeiovým velením, byly čerstvě odvedené. Proto Pompeius se senátem odešel do Řecka, aby získal čas na válečné přípravy.³⁷⁸ Caesar ovládl během měsíce téměř bez boje Itálii. Využil státní pokladny pro financování války, v Římě ponechal Marka Aemilia Lepida³⁷⁹ a Marka Antonia, aby hlídali Itálii.³⁸⁰ Se svými jednotkami se Caesar vydal nejprve do Hispánie, kde pobývaly Pompeiovy legie.³⁸¹ Caesarovy jednotky obklíčily Pompeiovy, jejichž

³⁷⁰ R. SEAGER, *Pompey*, s. 141–146. Pompeius se snažil posílit svoji politickou pozici tím, že chtěl učinit Caesara závislého na své osobě a tím ukázat svou nadřazenost vůči Caesarovi. Samotná jednání připomínala vyjednávání se vzbouřencem. Pompeius chtěl Caesarovi zabránit v tom, aby na konzula kandidoval v momentě, kdy bude ovládat legie v Galii. Věřil, že se Caesar podvolí vůli senátu a zabráni tím další občanské válce.

³⁷¹ T. P. WISEMAN, *Caesar*, s. 420–423; A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 352.

³⁷² Pompeius tohoto požadavku využil a vyžádal si od Caesara jednu z legií, které mu dříve poskytl. Caesar tím přišel o dvě legie; navíc ani jedna z legií neopustila Itálii.

³⁷³ E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 43, 47–49; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 139–140.

³⁷⁴ C. MEIER, *Julius*, s. 364.

³⁷⁵ A. LINTOTT, *Violence*, s. 52.

³⁷⁶ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 18–19.

³⁷⁷ C. MEIER, *Julius*, s. 370–376.

³⁷⁸ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 25–28; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 393.

³⁷⁹ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 51. Syn stejnojmenného konzula pro rok 78 př. n. l., který se ještě za Sullova života neúspěšně pokusil zrušit Sullovy reformy.

³⁸⁰ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 26; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 54.

³⁸¹ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 391. Někteří senátoři, včetně Cicerona, mezitím uprchli k Pompeiovi.

velitelé kapitulovali.³⁸² Zajatci mohli buď svobodně odejít, nebo se přidat k Caesarovi. Někteří, jako legát Lucius Afranius, se po propuštění přidali k Pompeiovi!³⁸³

Po návratu do Říma byl Caesar těmi senátory, kteří zůstali ve městě, zvolen diktátorem.³⁸⁴ Zůstal jím pouze 11 dnů, následně se nechal zvolit konzulem.³⁸⁵ Tímto krokem přestal být povstalcem, naopak – senát a Pompeius nyní bojovali proti vrcholnému představiteli impéria.³⁸⁶ Lepidus měl bránit Itálii, Caesar vyrazil proti Pompeiovi na Balkán. Zde se utkal s Pompeiem nejprve u Dyrrhachia v roce 48 př. n. l., kde byl poražen. Druhou bitvu svedl v témže roce ve středním Řecku u Farsálu.³⁸⁷ Caesar zvítězil, armáda jeho protivníka přestala existovat.³⁸⁸ Mnozí senátoři se vzdali, Pompeius uprchl do Egypta, kde doufal v podporu Ptolemaiovců. Zpráva o porážce jej však předešla, rádci mladého faraóna Ptolemaia XIII. dali Pompeia zabít a jeho hlavu předali jako dar jeho pronásledovateli.³⁸⁹ Ten nechal Pompeia pohřbít se všemi počtami, které příslušely jeho významnému postavení.³⁹⁰

Dvě tažení, která Caesar vedl v roce 47 př. n. l., byla vždy rozhodnuta jedinou bitvou. V Egyptě nejprve hájil dynastické nároky Kleopatry. Ta na trůn skutečně usedla poté, co se Ptolemaios XIII., který proti Caesarovi začal bojovat, utopil v Nilu.³⁹¹ Stejně rychle uspěl Caesar i při tažení proti Mithridatovu synovi Farnakovi, který napadl římské provincie v Malé Asii. Caesar zničil pontskou armádu v bitvě u Zély.³⁹²

V Římě zatím zvolili senátoři Caesara opět diktátorem, tentokrát na rok. Po návratu z Východu spojil Caesar své jednotky s těmi, které ponechal v Itálii.³⁹³ S posílenou armádou se odebral do Afriky, aby bojoval proti tchánovi Pompeia, Metellu Scipionovi, a Catonovi Mladšímu, které podporoval numidský král Juba. Caesar byl kvůli nedostatku zásob nucen co nejdříve svést bitvu poblíž Thapsu, kde zvítězil v roce 46 př. n. l.³⁹⁴ Cato a Juba spáchali sebevraždu,³⁹⁵ Scipio zemřel při útěku na moři a

³⁸² C. MEIER, *Julius*, s. 382–384.

³⁸³ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 59–61; CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 43. Nebyli jediní, Cicero využil příležitosti a připojil se k Pompeiovi.

³⁸⁴ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 27. Jmenování diktátorem výrazně ovlivnil Lepidus. Caesar mu jako výraz vděčnosti zajistil úřad konzula na rok 46 př. n. l.

³⁸⁵ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 92–93.

³⁸⁶ C. MEIER, *Julius*, s. 387.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 394–399.

³⁸⁸ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 140–146.

³⁸⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 170–173, 402; CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 121; CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 154–155.

³⁹⁰ R. SEAGER, *Pompey*, s. 168; C. MEIER, *Julius*, s. 402–406.

³⁹¹ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 422–427.

³⁹² CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 207–211.

³⁹³ E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 66–67.

³⁹⁴ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 261–267, 270.

Numidie se stala římskou provincií.³⁹⁶ Poslední jádro odporu se nacházelo v Hispánii – byli to Titus Labienus a Pompeiovi synové Gaius a Sextus. Caesar je porazil u Mundy v roce 45 př. n. l.³⁹⁷ Tím zlomil jádro opozice.³⁹⁸

Caesar se vrátil do Říma jako vítěz. Všem, kdo se vzdali, odpustil a ponechal jim majetek a postavení. Aby zabránil dalším pokusům o odboj, navýšil počet senátorů na 900. Noví senátoři pocházeli z řad aristokracie z Hispánie a Galie, ale také z řad centurionů nebo propuštěnců.³⁹⁹ Senátoři následně (44 př. n. l.) udělili Caesarovi doživotní titul diktátora (*dictator perpetuo*).⁴⁰⁰ Caesar nyní mohl dle libosti jmenovat až polovinu úředníků, římská armáda mu byla plně podřízena; směl volně nakládat se státní pokladnou.⁴⁰¹ Kvůli finančním problémům musel však Caesar přistoupit k některým nepopulárním opatřením, mezi něž patřilo například snížení počtu těch obyvatel Říma, kteří měli nárok na přiděly obilí zdarma. Z politických důvodů dal rozpustit kolegia.⁴⁰² Konečně propustil vojáky, kteří sloužili v jeho legiích déle než 16 let (šlo hlavně o vojáky X. a XIII. legie) a rozdál jim velké finanční odměny, včetně podílů půdy. Stanovil také pravidlo, podle kterého mezi pastevcí na statcích musela být alespoň třetina pracujících svobodná.⁴⁰³ Zrušil úroky dlužníků z doby občanské války, spolu s tím poprvé v historii Říma zajistil právo dlužníka na svobodu.⁴⁰⁴

³⁹⁵ Cato svůj život ukončil v Utice a Juba poté, co jej obyvatelé Zamy odmítli vpustit do města.

³⁹⁶ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 436.

³⁹⁷ CAESAR, *Zápisky o válce občanské*, s. 293–297. V samotné bitvě padl Labienus. Gnaeus Pompeius byl o několik týdnů později chycen a popraven, Sextovi se podařilo uprchnout na Sicílii.

³⁹⁸ J. BURIAN – P. OLIVA, *Civilizace*, s. 436–7.

³⁹⁹ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 79–80. Burian uvádí, že tímto způsobem Caesar poskytoval obyvatelům provincií možnost formální účasti na správě impéria. Tím mohl zabránit případným revoltám, zároveň tím posiloval vnitřní jednotnost impéria. Noví členové senátu nejsou ovšem v pramenech hodnoceni kladně, hlavně pro svůj (z pohledu římských aristokratů) nízký původ.

⁴⁰⁰ K. CHRIST, *Krize*, s. 293. Diktátorem se stal již počtvrté. Poprvé v roce 49 př. n. l., podruhé v nepřítomnosti po porážce Pompeia (48 př. n. l.) a potřetí po návratu z Afriky (46 př. n. l.). Pozoruhodná je zvláště třetí diktatura: na základě usnesení senátu se měl stát diktátorem vždy na jeden rok po dobu deseti let.

⁴⁰¹ C. MEIER, *Julius*, s. 431.

⁴⁰² J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 72. Jednalo se o sdružení, která spojovala lidi určité profese. Caesar v nich, podobně jako senát dříve, viděl nástroj pro prosazování zákonů lidem, což byla záležitost, které chtěl zabránit.

⁴⁰³ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 42. Tímto krokem chtěl zajistit více pracovních míst pro římské občany.

⁴⁰⁴ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 151.

8.5 Zavraždění Caesara

Caesar se pokusil o vytvoření vlastního režimu osobní moci,⁴⁰⁵ takového, kde se na vládu mohou mít vliv nejen senátoři a obyvatelé Itálie, ale také obyvatelé provincií.⁴⁰⁶ Byl si vědom důsledků Sullova rozhodnutí vzdát se svých pravomocí, chápal, že římské impérium pro překonání krize potřebuje vládu schopného jedince (kterým rozhodně Caesar byl).

Vrahové své obavy formulovali tvrzením, že se snaží zachránit republiku před tyranem. V jejich čele stál Brutus – symbol osvobození Říma z područí dávných despotických králů. Brutus měl nyní opět zachránit Řím v době největší nouze. Spiklenci věřili, že budou za tento čin oslavováni jako zachránci republiky.⁴⁰⁷ Něco takového ovšem mohlo platit v časech Lucia Iunia Bruta, kdy senát nebyl zkorumpovaný a kdy byl i vnitřně jednotnější.

Důvody pro vykonání této vraždy jim dával sám Caesar svým povýšeným chováním vůči všem občanům.⁴⁰⁸ Bránil se sice snahám svých stoupců nechat se korunovat na krále, nikdy však neodmítal oslavy na svoji počest.⁴⁰⁹ Byl zaměstnán přípravami na budoucí tažení. Vybral úředníky na další tři roky dopředu, neboť si byl vědom toho, že tažení na Východ, ať už proti Dákům za Dunajem,⁴¹⁰ nebo proti Parthům, aby se pomstil za Crassovu smrt, bude dlouhé; zároveň tím chtěl zajistit poklidný chod státu i za své nepřítomnosti.⁴¹¹ Právě v souvislosti s Parthy se v Římě začaly šířit informace o údajném Sibyllině proroctví, podle něhož měl Parthii dobýt jedině král.⁴¹² Caesar tomu mohl uvěřit a možná by se pokusil nechat se korunovat, aby toto proroctví naplnil. Na druhou stranu rozsah pravomocí, které měl jako diktátor, už tak přesahoval královskou moc, a získal je od lidu a senátu. Pokud by diadém skutečně přijal, odstranil by nejspíš Caesara lid, nikoliv senátoři.⁴¹³

⁴⁰⁵ C. MEIER, *Julius*, s. 433–435.

⁴⁰⁶ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 188.

⁴⁰⁷ CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 327–337.

⁴⁰⁸ LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 430.

⁴⁰⁹ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 37; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 197–198.

⁴¹⁰ Elizabeth RAWSON, *Caesar: Civil War and Dictatorship*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 437–438.

⁴¹¹ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 84. Caesar této příležitosti mohl využít i k tomu, aby načas opustil Řím a vzdálil se luxusnímu stylu života a pokrytectví obyvatel Říma.

⁴¹² APPIÁNOS, *Krize*, s. 165; SÜETONIUS, *Životopisy*, s. 62. Podle tohoto Sibyllina proroctví si „Římané podrobí Parthy jedině tehdy, pokud v čele jejich vojska bude král.“ I z tohoto důvodu spiklenci urychlili plán na Caesarovo odstranění.

⁴¹³ A. K. GOLDSWORTHY, *Caesar*, s. 472.

Senátoři si uvědomovali, že pro uklidnění poměrů v impériu je zapotřebí jedinice Sullova rázu. I spiklenci by Caesara přijali, pokud by sloužil jejich osobním zájmům.⁴¹⁴ Přesně kvůli obrazu Caesara jako tyрана a jako proti někomu, kdo by byl ochoten přijmout královský titul, spiklenci vraždu nakonec skutečně spáchali. Věřili, že krize, která začala s Gracchy, by mohla skončit právě Caesarovým zavražděním.⁴¹⁵ Proto se pod vedením Decima Bruta, Marka Iunia Bruta a Gaia Cassia shromáždili o březnových Idách roku 44 př. n. l. v Pompeiově divadle, kde se konalo poslední zasedání senátu před Caesarovým odjezdem na Východ. Písemné varování před spiknutím se sice k Caesarovi dostalo, před vchodem do senátu si je však nepřečetl. Spiklenci odvedli Caesarovy lidi z jeho blízkosti.⁴¹⁶ Poté k němu přistoupili pod falešnou záminkou a v nestřežené chvíli jej napadli dýkami. V kaluži krve jej nechali ležet pod Pompeiovou sochou. Vyplnilo se tak Caesarovo přání způsobu smrti – diktátor si údajně přál zemřít neočekávaně.⁴¹⁷

Caesar se stal načas tím, koho republika ve svém čele potřebovala – velice schopného politika, který bude schopný plně využít schopností svých stoupenců pro dobro státu. Bohužel si neuvědomil, že politika odpuštění ponechává jeho protivníky naživu a že oni nezmění hned názory dle jeho přání, ale budou se dále držet svých ideálů. Z jejich pohledu byl skutečně Caesar tyran, protože měl ve svých rukách více moci než celý senát dohromady, oni sami ztráceli vliv na dění ve státě. Vše podléhalo Caesarovi, návrh nebylo možné uzákonit bez Caesarova souhlasu. Caesar navíc nevypadal, že by se podobně jako Sulla vzdal své moci, věděl, kolik lidí ztratilo své životy pro to, aby nastolil (byť na krátkou dobu) mír. Z toho důvodu Caesar musel zemřít, aby mohli opět senátoři vést stát tak, jak tomu doposud bylo.

⁴¹⁴ J. BURIAN, *Římské impérium*, s. 20; M. PARENTI, *The Assassination*, s. 187–189. Proto také senátoři v předchozí válce podporovali Pompeia.

⁴¹⁵ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 170–171.

⁴¹⁶ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 547. Na Brutovo naléhání byl nakonec zavražděn jen Caesar, Antonius byl ušetřen. Brutus doufal, že Antonius bude spiklence po atentátu podporovat.

⁴¹⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 411–415, 545–547; CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 339–341.; SUETONIUS, *Životopisy*, s. 68; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 109.

8.6 Po Caesarově smrti

Po tomto činu nastal zmatek. Smrt „tyrana“, jak byl Caesar spiklenci nazýván, nepřinesla radost z osvobození, jak se ukázalo již v senátu,⁴¹⁸ kde spiklenci nezískali na svou stranu ostatní senátory ani činem, ani proslovem, který Brutus pronesl.⁴¹⁹ Ještě chladněji reagoval lid.⁴²⁰ Představy spiklenců o obnově republiky dle vlastních představ se ukázaly být více než naivní. Odstranění tyrana bylo při obnově republiky pouze prvním krokem, na další nebyli spiklenci připraveni. Oni sami si přáli obnovit republiku do té podoby, v níž by oni, jakožto členové senátu, měli hlavní slovo v otázkách řízení státu; toho však nebyli schopni dosáhnout.⁴²¹

Caesarovi spolupracovníci, konzul Marcus Antonius a Lepidus, velitel jízdy (*magister equitum*),⁴²² se dohodli na spolupráci.⁴²³ Antonius získal Caesarovu závěť a další důležité listiny.⁴²⁴ Aby uklidnil situaci, začal jednat se spiklenci. Ti se snažili zpochybnit legalitu Caesarovy moci, stejně jako reforem a zákonů, a požadovali jejich zrušení. Na tomto požadavku trvali až do chvíle, než pochopili, že by zrušením Caesarových nařízení přišli o své úřady,⁴²⁵ veteráni by přišli o přiděly půdy; uzavřené smlouvy, zákony, to vše by bylo zrušeno.⁴²⁶ Jednání skončilo kompromisem: Caesarovy zákony zůstaly v platnosti a spiklencům se dostalo amnestie.⁴²⁷

Příměří bylo dočasné. Antonius pronesl na Caesarově pohřbu řeč, v níž lidu připomněl Caesarovy zásluhy. Přečetl také závěť, ve které Caesar krom finančních darů pro občany (a pro mnohé ze spiklenců⁴²⁸) rozhodl, že adoptuje svého prasynovce Oktaviána.⁴²⁹ Lid, rozhořčen na spiklence, ještě týž den podpálil budovu, ve které Caesar zemřel.⁴³⁰ Někteří z hlavních aktérů Caesarovy vraždy opustili Řím. Decimus Brutus se odebral do Předalpské Galie, kde měl, podobně jako Cassius v Sýrii a Brutus

⁴¹⁸ J. BURIAN, *Římské impérium*, s. 21; M. PARENTI, *The Assassination*, s. 197.

⁴¹⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 547.

⁴²⁰ APPIÁNOS, *Krize*, s. 172.

⁴²¹ Elizabeth RAWSON, *The Aftermath of the Ides*, in: John Antony CROOK – Andrew LINTOTT – Elizabeth RAWSON (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994, s. 469, 484. Pokud by Caesar nezemřel, odešel by na Východ. V případě úspěšného tažení by ještě více posílil svou pozici ve státě, a ještě více zastínil ostatní senátory. A to nemohli připustit.

⁴²² R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 45; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 81.

⁴²³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 174–175.

⁴²⁴ J. BURIAN, *G. J. Caesar*, s. 91.

⁴²⁵ APPIÁNOS, *Krize*, s. 177–178.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 180–181.

⁴²⁷ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 626–627.

⁴²⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 415; CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 369–397.

⁴²⁹ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 65–67; APPIÁNOS, *Krize*, s. 187.

⁴³⁰ APPIÁNOS, *Krize*, s. 190.

v Makedonii, sloužit jako guvernér. Lepidus byl zvolen veleknězem,⁴³¹ v Narbonské Galii měl jednat se Sextem Pompeiem,⁴³² který bojoval v Hispánii.⁴³³ Antonius nerespektoval Caesarovu závěť a spolu s legiemi, určenými pro východní tažení, si zajistil správu Makedonie a pro svého kolegu Dolabellu získal Sýrii.⁴³⁴ Jako náhradu měl Cassius dostat Kyrenaiku a Brutus Krétu, oba však odmítli.⁴³⁵

Situace se ještě více zkomplikovala příchodem Oktaviána do Itálie v květnu roku 44 př. n. l.⁴³⁶ Oktavián v době Caesarova zavraždění studoval v illyrské Apollónii, odkud měl spolu s Caesarem táhnout na Východ.⁴³⁷ Využil svých kontaktů a navázal styk s Caesarovými spojenci.⁴³⁸ Když Antonius nedal lidu slíbené dary, Oktavián rozprodal majetek, aby dostal Caesarovu slibu. Antonius nevěnoval přílišnou pozornost Oktaviánovi, místo toho se zaměřil na Decima Bruta, se kterým chtěl vyměnit správu Makedonie za Předalpskou Galii. Senát tento návrh zamítl, neboť senátoři nechtěli ponechat Antonia v blízkosti Itálie. Nicméně lid tento návrh schválil. Oktavián vyhlásil, že se postaví nikoliv proti vrahům Caesara, ale proti Antoniovi, který s armádou vytáhl proti Decimovi.⁴³⁹ Antonius nejprve Decima vyzval, aby provincii dobrovolně odevzdal. Decimus odmítl, Antonius jej proto oblehl v Mutině.⁴⁴⁰ Proti Antoniovi vystoupil i Cicero, který na Antonia začal útočit v sérii řečí.⁴⁴¹ Senát se dohodl s Oktaviánem; Oktavián poskytl k tažení proti Antoniovi jednotky, které měl,⁴⁴² a senát mu udělil přetorské pravomoci.⁴⁴³ Senátoři chtěli Oktaviána využít proti Antoniovi, a po

⁴³¹ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 48. Antonius podpořil Lepida při úspěšné kandidatuře na úřad nejvyššího pontifika.

⁴³² APPIÁNOS, *Krize*, s. 174; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 122. Sextus využil času, který měl k dispozici od porážky u Mundy. Připravil armádu a velice silné loďstvo. Asinius Pollio, velitel v provincii Hispania Ulterior, utrpěl od Sexta těžkou porážku. Po vítězství začal Sextus ohrožovat i Lepidovu Hispánii Citerior.

⁴³³ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 50. Lepidus uzavřel příměří, aniž by Sexta porazil. Senát Sextovi již dříve udělil milost, na Antoniův návrh mu měla být dána kompenzace za zkonfiskovaný majetek.

⁴³⁴ APPIÁNOS, *Krize*, s. 199–200.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 212–213, 298. Na cestě do Sýrie cestoval přes provincii Asia, kterou spravoval další ze spiklenců, Trebonius. Dolabella po něm vyžadoval zásobování, Trebonius mu nevyšel vstříc natolik, jak Dolabella očekával a posléze jej napadl. Po krátkém boji Dolabella zvítězil, Trebonius byl zajat a následně popraven.

⁴³⁶ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 117.

⁴³⁷ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 77; APPIÁNOS, *Krize*, s. 201. Není jasné, jaké plány měl přesně Caesar se svým prasnovcem. Vzhledem k tomu, že mu odkázal své jméno, lze uvažovat o Oktaviánovi jako dědici impéria.

⁴³⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 627.

⁴³⁹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 213, 221–224; CASSIUS DIO, *Roman History IV*, s. 429–433.

⁴⁴⁰ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 78. Mutina se nachází v severní Itálii.

⁴⁴¹ K. CHRIST, *Krize*, s. 331; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 98, 103. Cicero těmito čtrnácti „filipikami“, přednesenými v letech 44–43, vytvořil frakci v senátu, která se s Oktaviánem spojila.

⁴⁴² *Res gestae*, s. 38.

⁴⁴³ W. ECK, *Augustus*, s. 15; R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 125–127.

válce se zbavit i jej.⁴⁴⁴ Antonia prohlásili za nepřítel státu, velením pověřili konzuly Aula Hirtia a Vibia Pansa.⁴⁴⁵ Senát vrátil Makedonii Brutovi a Sýrii Cassiovi.⁴⁴⁶

Konzulové se spolu s Oktaviánem vydali na pomoc Decimovi. Nejprve se pokoušeli diplomacií zabránit střetu, Antonius s nimi však odmítl jednat.⁴⁴⁷ Pansa se utkal s Antoniem u Forum Gallorum, kde byl zraněn; na následky zranění o několik dní později zemřel.⁴⁴⁸ Hirtius byl zabit při boji o Antoniův tábor;⁴⁴⁹ Antonius unikl. Armáda senátu tak přišla o oba vrchní velitele. Antonius upustil od obléhání Mutiny a spojil se s Lepidem. K nim se přidali i další Caesarovi velitelé – Ventidius Bassus, Asinius Pollio a Lucius Munatius Plancus.⁴⁵⁰ Senátního vojska se ujal Oktavián, který odmítl s Decimem spolupracovat.⁴⁵¹ Proti senátu popudil vojáky tím, když jim připomněl, že jim senát nevyplatil odměny za mutinské tažení. Vojáci jej žádali, aby je vedl na Řím.⁴⁵² V Itálii neměl nikdo dost vojáků na to, aby mu vzdoroval; senát se podrobil Oktaviánovým požadavkům. Po volbách byli na zbytek roku 43 př. n. l. za konzuly zvoleni Oktavián s Quintem Pediem.⁴⁵³

⁴⁴⁴ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 141–146.

⁴⁴⁵ *Činy božského Augusta*, s. 39; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 627. Velkou zásluhu na tom měl Cicero.

⁴⁴⁶ Tuto záležitost dále rozebírá Fergus MILLAR, *A Study of Cassius Dio*, Oxford 1964, s. 58–59.

⁴⁴⁷ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 19–21.

⁴⁴⁸ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 79. Suetonius podezřívá Oktaviána, že oba konzuly zabil, aby mohl sám velet.

⁴⁴⁹ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 171.

⁴⁵⁰ J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, s. 58; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 111.

⁴⁵¹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 244–245; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 81–83.

⁴⁵² SUETONIUS, *Životopisy*, s. 79.

⁴⁵³ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 184–186.

9. Druhý triumvirát

Jako konzul se Oktavián usmířil s Antoniem a Lepidem.⁴⁵⁴ K Oktaviánovi se dostaly zprávy o armádě, složené z 20 legií, kterou ve východních provinciích shromáždili Brutus a Cassius. Věděl, že pokud se jim bude skutečně chtít postavit, bude potřebovat podporu Antonia a Lepida.⁴⁵⁵ Antonius se vypořádal s Decimem dříve, než se Decimus připojil k Brutovi. Decimova armáda zběhla k Antoniovi a samotného Decima zajali a popravili Galové.⁴⁵⁶

Poblíž Mutiny se Antonius, Oktavián a Lepidus dohodli na tom, že Oktavián složí konzulát, a aby mohli ukončit válku co nejdříve, vznikne funkce „*triumvirů pro uspořádání státu*“ na pět let s konzulskými pravomocemi, kterou senát schválil na základě návrhu zákona *lex Titia*.⁴⁵⁷ Triumvirové si rozdělili sféry vlivu: Lepidus získal Hispánii, Antonius Galii a Oktavián Afriku, Sardinii a Sicílii.⁴⁵⁸ Oktavián se dle dohody vzdal konzulátu ve prospěch Ventidia Bassa, po smrti Pedia se druhým konzulem stal Gaius Carrinas.⁴⁵⁹ Lepidus zůstal v Itálii jako konzul pro další rok, byla mu svěřena ochrana Itálie.⁴⁶⁰ Oktavián s Antoniem měli zabezpečený týl a mohli bojovat proti Brutovi a Cassiovi.⁴⁶¹

Aby se zbavili svých protivníků v Římě, připravili, podobně jako Sulla,⁴⁶² proskripční seznamy.⁴⁶³ Na těchto seznamech se objevila jména asi 300 senátorů a 2 000 jezdců – vlastní příbuzní, osobní nepřátelé,⁴⁶⁴ vlivné osobnosti.⁴⁶⁵ Jejich majetek propadl státu – na nadcházející válku potřebovali triumvirové obrovské množství peněz.⁴⁶⁶ Mezi proskribovanými byl na Antoniovo přání i Cicero.⁴⁶⁷ Vojáci našli

⁴⁵⁴ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 166. Moderními historiky je Lepidus odsuzován jako nejslabší člen triumvirátu. Jeho přednostmi nebyly velitelské, nýbrž administrativní schopnosti.

⁴⁵⁵ *Res gestae*, s. 39.

⁴⁵⁶ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 107–109; APPIÁNOS, *Krize*, s. 259–260.

⁴⁵⁷ W. ECK, *Augustus*, s. 17; R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 67–68; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 231. Bylo to poprvé, kdy byl tento úřad uznán oficiálně senátem.

⁴⁵⁸ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 629; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 111–113.

⁴⁵⁹ J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, s. 59.

⁴⁶⁰ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 70.

⁴⁶¹ APPIÁNOS, *Krize*, s. 261–263.

⁴⁶² *Res gestae*, s. 40.

⁴⁶³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 265–268. Appiános uvádí plné znění tohoto dokumentu. Na vytváření seznamu se hlavně podíleli Antonius s Oktaviánem; Lepidus se prý choval umírněně.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 271. Mezi proskribovanými byl i tribun lidu Salvius, který hájil Antonia, ale později se postavil za Cicerona. Nebylo to poprvé, kdy byl tribun lidu zabit.

⁴⁶⁵ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 89–90. Suetonius se zmiňuje, že Oktavián zbylé triumviry předčil v krutosti.

⁴⁶⁶ W. ECK, *Augustus*, s. 18; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 119–121. Zisky z proskripce nestačily na pokrytí výdajů na armádu. Nakonec byli triumvirové nuceni vypsát zvláštní daně, aby byli schopni zaplatit armádu.

⁴⁶⁷ APPIÁNOS, *Krize*, s. 264, 273–274; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 300.

Cicerona na statku, kam utekl, zabili jej a do Říma přinesli Ciceronovu hlavu a ruku, která psala řeči proti Antoniovi. Část proskribovaných utekla k Brutovi a Cassiovi na východ.⁴⁶⁸ Triumvirové doplnili senát o své loajální stoupence.⁴⁶⁹

Na východě došlo ke zvratu. Dolabella byl poražen Cassiem a zemřel, legie přešly k vítězovi. Podporu zaslali dokonce i Parthové.⁴⁷⁰ Nezávisle na těchto událostech zabral Sextus Pompeius, jehož jméno se také objevilo na proskripčním seznamu,⁴⁷¹ Sicílii. Triumvirové upřednostnili východní provincie před porážkou Sexta a vydali se do Řecka.

Kvůli problémům se zásobováním byli triumvirové nuceni stáhnout se k městu Filippy, následovaní Brutem a Cassiem.⁴⁷² Antonius, který velel armádě triumvirů, musel protivníky k bitvě vyprovokovat léčkou.⁴⁷³ V prvním střetu uspěli Antonius a Brutus, když oba získali nepřítelův tábor. Cassius neviděl situaci na druhém křídle jasně a proto, když zahlédl blížící se vojáky, nařídil štítonošovi, aby jej zabil. Vojáci donutili Bruta svést další bitvu, která skončila vítězstvím triumvirů.⁴⁷⁴ Brutus svůj život ukončil stejně jako Cassius, ze spiklenců tak Caesara nepřežil o více než tři roky. Appiános vyprávění o bitvě u Filipp zakončuje takto: „*Antoniovo a Caesarovo vojsko dokázalo správnost slov svých vojevůdců (...) co na začátku bitvy předpověděli římskému národu. Vždyť právě tento zápas zásadně rozhodl o správě státu, neboť ta se už nikdy nevrátila do rukou lidu. Nemuseli už bojovat podobným způsobem proti sobě, s výjimkou občanské války mezi Antoniem a Caesarem, k níž došlo zanedlouho a byla pro Římany poslední.*“⁴⁷⁵ Válka ještě byla daleko od konce – Sextus Pompeius stále nebyl poražen.

⁴⁶⁸ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 187–201.

⁴⁶⁹ W. ECK, *Augustus*, s. 18.

⁴⁷⁰ Christopher Brendan Reginald PELLING, *The Triumviral Period*, in: Alan BOWMAN – Edward CHAMPLIN – Andrew LINTOTT (edd.), *The Cambridge Ancient History X: The Augustan Empire, 43 B.C. – A.D. 69*, Cambridge 2008, s. 13. Za oba velitele vedl jednání Quintus Labienus, syn Caesarova důstojníka Labiena. Díky jeho přispění se podařilo získat parthskou podporu. Parthské jednotky se zúčastnily i bitvy u Filipp.

⁴⁷¹ J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, s. 203. Sextus získával spojence mezi proskribovanými, stejně i mezi těmi, které zasáhla Oktaviánova násilná kolonizace. Tímto krokem zároveň získával sympatie triumvirské opozice.

⁴⁷² C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 6–7. Je zajímavé, do jaké míry korespondoval začátek operací s válkou mezi Caesarem a Pompeiem – strana, reprezentující oficiální státní moc, přichází do Řecka s armádou, je odříznuta od zásobování a je nucena se stáhnout do pozic, kde je zásobování pro ně snadnější. Filippy jsou město v severovýchodním Řecku, které pod stejným jménem existuje dodnes.

⁴⁷³ J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, s. 95–96; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 258–260.

⁴⁷⁴ VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 120; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 211–221.

⁴⁷⁵ APPIÁNOS, *Krise*, s. 351.

9.1 Rozpad druhého triumvirátu

Po vítězství u Filipp se vlády pevně ujali triumvirové. Rozdělili si mezi sebou sféry vlivu – Oktavián se ujal Hispánie, Antonius převzal kontrolu Galie a východních provincií.⁴⁷⁶ Lepidovi měly připadnout africké provincie.⁴⁷⁷ Itálie zůstala ve společné správě triumvirů. Většinu legií si mezi sebe rozdělili Antonius a Oktavián.⁴⁷⁸ Antonius na Východě provedl inspekci, odpustil těm, kteří podpořili Bruta a Cassia a vybíral poplatky od jednotlivých provincií. Triumvirové se spoléhali na to, že z jejich zdrojů zaplatí armádu, bohužel pro ně před válkou vybrali Brutus a Cassius poplatky na 10 let dopředu.⁴⁷⁹ Vedle toho začal Antonius s přípravami na válku s Parthy. Setkal se rovněž s Kleopatrou. Jejich diplomatická jednání přivedla na svět mimo jiné i dvě děti.⁴⁸⁰ Antonia v Egyptě zaskočila zpráva o invazi parthského prince Pakora a Quinta Labiena, který zde pobýval od jednání, která vedl v zájmu Bruta a Cassia. Trvalo celý rok, než Antonius zmobilizoval armádu, schopnou s Parthy bojovat.⁴⁸¹ Parthové mezitím ovládli Sýrii, Judeu a provincie v Malé Asii. Antonius se věnoval spíše situaci v Itálii, velení proti Parthům svěřil Ventidiu Bassovi.⁴⁸²

Oktavián měl v Itálii usadit veterány. Pro vytvoření kolonií měl využít 18 měst v severní Itálii.⁴⁸³ Původní obyvatelé byli buď částečně, nebo úplně vysídleni, kvůli množství vojáků muselo být zapojeno 40 měst.⁴⁸⁴ Situaci komplikoval Sextus Pompeius, který napadal lodě s obilím, mířící do Itálie. Oktavián neměl dostatek lodí, aby mu mohl vzdorovat. Nezávisle na Sextovi operovali také Domitius Ahenobarbus a Murcus, kteří jako piráti napadali pobřeží.⁴⁸⁵

Oktaviánových problémů využil konzul pro rok 41 př. n. l., Antoniův bratr Lucius. Slíbil pomoc těm, kterých se dotklo usazení veteránů, stejně jako těm, kteří se

⁴⁷⁶ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 9. Antonius si držení Galie prosadil pro případ, že by došlo k válce s Oktaviánem. Správcem se stal Antoniův spojenec Calenus.

⁴⁷⁷ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 79–81. Po bitvě u Filipp ztrácí Lepidus vliv na dění v impériu. Africké provincie skutečně připadly Lepidovi až při perusijské válce. Do té doby čelil podezření, že jednal se Sextem Pompeiem.

⁴⁷⁸ APPIÁNOS, *Krize*, s. 353–354.

⁴⁷⁹ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 10. I když Antonius vynaložil veškeré úsilí při snaze získat peníze z provincií, od spojeneckých králů a svobodných měst získal sumu, která byla menší než sedmina potřebné částky.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 11–12.

⁴⁸¹ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 302.

⁴⁸² PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 638–639.

⁴⁸³ APPIÁNOS, *Krize*, s. 359–360.

⁴⁸⁴ W. ECK, *Augustus*, s. 19.

⁴⁸⁵ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 14.

obávali Oktaviána.⁴⁸⁶ Oktavián nedokázal odradit Lucia od války, přesvědčil alespoň Lepida, aby jej podpořil. Lucius byl nucen stáhnout se do Perusie, nedočkal se ani podpory od bratra, ani legátů z Galie.⁴⁸⁷ Oktavián jej zde oblehl, město dobyl. Perusii povolil vojákům vyplnit, nicméně ušetřil jak Lucia, tak jeho vojáky.⁴⁸⁸

Ochlazení vztahů mezi Antoniem a Oktaviánem lze pozorovat na jednáních se Sextem Pompeiem. Oktavián chtěl Sexta získat na svou stranu sňatkem s jeho sestrou Scribonií, Sextus, stejně jako Murcus a Domitius Ahenobarbus, preferoval spojenectví s Antoniem. Pokud by došlo k válce, čelil by Oktavián koalici těchto čtyř velitelů. Antonius se s Oktaviánem dohodl v Brundisiu v září roku 40 př. n. l. Oktavián převzal Galii po smrti Calena, který ji spravoval.⁴⁸⁹ Lepidovi byla oficiálně potvrzena správa Afriky.⁴⁹⁰ Také se dohodli, že Oktavián bude bojovat se Sextem Pompeiem a Antonius vytáhne proti Parthům. Chtěl se jim pomstít za invazi v roce 41 př. n. l. Pro utužení vztahů mezi triumviry se oženil Antonius s Oktaviánovou sestrou Oktávií.⁴⁹¹

Z výsledků jednání byl zklamán hlavně Sextus Pompeius, který kontroloval Sicílii, Sardinii a Korsiku. Pokračoval v útocích na lodě, dovážející obilí do Itálie.⁴⁹² Triumvirům nezbylo než se Sextem prozatím uzavřít dohodu. Sextus dokonce na začátku jednání v Misenu v druhé polovině roku 39 př. n. l. předpokládal, že se stane triumvirem místo Lepida!⁴⁹³ Dle dohody se stal na pět let společníkem triumvirů, nikoliv dalším triumvirem,⁴⁹⁴ a k oblastem, které kontroloval, tedy k Sicílii, Sardinii a Korsice, měl obdržet i Peloponés.⁴⁹⁵ Proskribovaní, kteří uprchli k Sextovi, měli dostat milost.⁴⁹⁶ Sextus se měl o několik let později stát konzulem. Jeho úkolem byl dohled nad zásobováním Říma obilím a boj proti pirátům.⁴⁹⁷

⁴⁸⁶ W. ECK, *Augustus*, s. 20. Lucius se svými stoupenci chtěl prohlásit druhý triumvirát za protiprávní. Jediné, co mu zabránilo v úspěchu, byli vojáci, kteří stáli na straně triumvirů a byli placeni z jejich peněz.

⁴⁸⁷ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 81.

⁴⁸⁸ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 80–81; APPIÁNOS, *Krize*, s. 372–376, 378–379. Lucius byl vyslán do Hispánie jako guvernér. Na jednu stranu mohl tento akt vnímat jako milost, na druhou stranu znamenal vyhnání. O Luciově smrti nemáme žádné zmínky.

⁴⁸⁹ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 10, 66. Tím, že Antonius přišel o Galii a její zdroje, přišel také o případnou výhodu v boji s Oktaviánem.

⁴⁹⁰ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 81–82. Spolu s Lepidem se do Afriky odebraly i Antoniovy legie, které Oktavián považoval za nedůvěryhodné. Antoniův velitel v Africe Sextus se podřídil Lepidovu velení.

⁴⁹¹ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 214–217; M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 299; C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 18–19. Oktávie v dalších letech působila jako prostředník mezi Oktaviánem a Antoniem. Od svatby do roku 36 př. n. l. pobývala buď v Athénách, nebo s Antoniem cestovala po Východě.

⁴⁹² APPIÁNOS, *Krize*, s. 396–397.

⁴⁹³ Tamtéž, s. 399–400.

⁴⁹⁴ *Res gestae*, s. 66.

⁴⁹⁵ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 300.

⁴⁹⁶ K. CHRIST, *Krize*, s. 343. Oktavián s Antoniem tím uzavřeli záležitosti poslední občanské války.

⁴⁹⁷ APPIÁNOS, *Krize*, s. 400–402; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 295–297.

Antonia na Východě čekaly dobré zprávy. Ventidius nejprve porazil jednotky Labiena, velitele chytil a popravil.⁴⁹⁸ Pakorovy jednotky podlehly Římanům u hory Gindarus (rok 38 př. n. l.); Pakoros v bitvě padl.⁴⁹⁹ Ventidius chtěl pronásledovat Parthy, ale na Antoniův rozkaz se zaměřil na potrestání těch spojenců, kteří se spojili s Parthy.⁵⁰⁰ Po Antoniově příchodu mohl Ventidius odjet do Říma a oslavit triumf. Antonius se začal připravovat na invazi do Parthie, události na západě jej opět donutily tyto plány odložit.⁵⁰¹

První ránu příměří mezi hlavními veliteli zasadil Oktavián, když se rozvedl se Scribonií. Antonius následně požadoval po Sextovi, aby mu poslal daně, které vybral na Peloponésu, jako příspěvek na válku s Parthy. Sextus to odmítl a začal znovu válčit proti triumvirům. Záminkou se stala zrada Menodora, Sextova důstojníka, který předal Oktaviánovi Sardinii a Korsiku.⁵⁰² Oktavián žádal o podporu zbylé triumviry, ani jeden z nich neodpověděl.⁵⁰³ Oktavián mohl sice využít svého schopného velitele Agrippu, ale ani on nedokázal Oktaviánovi zajistit vítězství. Sextus se s Oktaviánem utkal na jaře roku 38 př. n. l. dvakrát a dvakrát zvítězil.⁵⁰⁴ Tento neúspěch vedl k jednání v Tarentu mezi triumviry.⁵⁰⁵ Antonius poskytl proti Sextovi 120 válečných lodí, Oktavián měl po válce poslat 20 000 vojáků proti Parthům.⁵⁰⁶ Antonius konečně také dokončil přípravy na válku proti Parthům.

Nejprve po parthském králi Fraatovi IV. žádal navrácení Crassových standart, což Parthové odmítli. Antonius tak získal záminku k válce.⁵⁰⁷ Pronikl hluboko do parthského území a oblehl jedno z hlavních center, Ekbatana.⁵⁰⁸ Postup byl až příliš

⁴⁹⁸ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 305; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 288.

⁴⁹⁹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 638–640.

⁵⁰⁰ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 301–307.

⁵⁰¹ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 23–24.

⁵⁰² APPIÁNOS, *Krize*, s. 404–405. Appiános se zmiňuje, že Sextus Menodora proti sobě pošval svým chováním. Menodoras tedy přeběhl na stranu triumvirátu. V roce 36 po Sextových vítězstvích opět přeběhl na Sextovu stranu. Krátce nato se opět připojil k triumvirátu, nespokojený se Sextovým přístupem.

⁵⁰³ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 84–86.

⁵⁰⁴ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 300. U Kýmé a v Messinské úžině.

⁵⁰⁵ SÜETONIUS, *Životopisy*, s. 81; APPIÁNOS, *Krize*, s. 414–416; PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 640. Oktavián jednání neustále protahoval, čekal, až bude dokončena jeho nová flotila; odmítal se spoléhat na Antoniovo loďstvo. Nebýt diplomatických schopností Oktávie, k dohodě by pravděpodobně ani nedošlo.

⁵⁰⁶ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 302; C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 24–26. Antoniova představa byla následující – zatímco Sextus a Oktavián spolu bojují, Antonius vede válku s cílem římské expanze dále na východ. K tomu mu měli přispět vojáci, poskytnutí Oktaviánem. Tito vojáci však na východ nikdy nepřišli.

⁵⁰⁷ Vládl od roku 37 do roku 2 př. n. l., následníkem trůnu se stal po smrti svého bratra Pakora v Sýrii.

⁵⁰⁸ Dnešní Hamadan, město v západní části Íránu.

rychlý, obléhací technika zůstala pozadu. Parthové toho využili, konvoj přepadli a zničili. Následně Antonia u Ekbatan oblehli. Nabídli Antoniovi příměří, včetně záruky návratu na římské území. Slib však nedodrželi a zaútočili na zaskočené Římany.⁵⁰⁹ Nezbylo než s nepořízenou odtáhnout zpět, s parthskou armádou v blízkosti za sebou. Antonius se dokázal vrátit z tažení, ovšem za cenu ztráty dvou pětín celé armády.⁵¹⁰ Utrpěl tím svou první vážnou porážku. Neúspěch v této kampani změnil poměr sil mezi triumviry.⁵¹¹

Úspěchy naproti tomu zaznamenal Oktavián. Porážky z roku 38 př. n. l. jej poučily; další dva roky věnoval přípravám a zajistil si podporu Lepida.⁵¹² Při první invazi se na Sicílii úspěšně vylodil pouze Lepidus, který ovládl západní část ostrova; napodruhé uspěl i Oktavián. Lepidus však netáhl na východ, aby podpořil Oktaviána.⁵¹³ Sextus vyzval triumviry k bitvě na moři. U Naulochu se proti Sextovi ujal velení Agrippa, který dokázal Sexta porazit. Sextus uprchl k Antoniovi, kde doufal v jeho podporu.⁵¹⁴ Lepidus připojil ke své armádě Sextovy legie, po Oktaviánovi požadoval přidělení Sicílie. Oktavián takový požadavek odmítl. Lepidus se pokusil navrhnout i výměnu provincií – Afriku a Sicílii za obě Hispánie a Narborskou Galii – ale neuspěl. Lepidova armáda byla sice velká (22 legií), byla však nesourodá. Pouze 4 legie byly jeho vlastní, dalších deset bylo původně Antoniových, a nyní dalších osm Sextových.⁵¹⁵ Lepidus se na ně ve válce proti Oktaviánovi nemohl spolehnout, což se potvrdilo, když vojáci přeběhli k Oktaviánovi.⁵¹⁶ Oktavián Lepidovi odebral titul triumvira, spolu se správou Afriky. Do Itálie se Lepidus vrátil pouze s titulem velekněze.⁵¹⁷ Oktavián tak učinil, aniž by se poradil s Antoniem, čímž demonstroval nové rozložení sil mezi zbylými triumviry.⁵¹⁸

⁵⁰⁹ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 385–400.

⁵¹⁰ E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 169–180; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 309–320.

⁵¹¹ A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy*, s. 308–314.

⁵¹² R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 86.

⁵¹³ Tamtéž, s. 88. Weigel Lepidovo čekání na vývoj situace vysvětluje jako poslední pokus o získání skutečného podílu na moci triumvirátu. Oktavián s Lepidem během této invaze zacházel spíše jako se svým důstojníkem než s rovnocenným partnerem.

⁵¹⁴ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 360–363, 376–381; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 127. Na Východ se skutečně dostal, byl Římany zajat a popraven v Milétu. Sextovo vojsko se připojilo k Antoniovi.

⁵¹⁵ P. A. BRUNT, *Italian Manpower*, s. 499.

⁵¹⁶ R. D. WEIGEL, *Lepidus*, s. 88–91.

⁵¹⁷ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 93. Jak podotýká Suetonius, bylo to „jediné, co se mu nepokusil odejmout za jeho života.“ Lepidus zemřel v roce 13 př. n. l. Až tehdy se Oktavián stal veleknězem.

⁵¹⁸ M. PARENTI, *The Assassination*, s. 198; C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 34–36.

V kontrastu s Antoniovou porážkou byl Oktaviánův úspěch o to větší.⁵¹⁹ V dalších dvou letech vedl válku v Ilýrii, kde snadno zvítězil a dostal se přímo do kontaktu s oblastmi pod Antoniovou kontrolou. Pokud by došlo k válce, došlo by k ní opět v Řecku. Tímto vítězstvím také ukázal, nač potřebuje vojáky udržet ve stavu bojové připravenosti. Zaměřil se i na renovování Říma a spolu se svými důstojníky dal vystavět mnoho chrámů.⁵²⁰

I když byl římský lid triumviry obrán o prvky demokratického způsobu vlády, vlastního římské republikánské ústavy, přesto se zřízení nezměnilo v královskou vládu. Antonius a Oktavián měli stále vládu nad impériem rozdělenou rovným dílem.⁵²¹ Avšak stav, kterého dosáhli, nemohl dlouho vydržet. Nyní se čekalo na záminku pro začátek další občanské války.

9.2 Válka mezi Antoniem a Oktaviánem

A záminka na sebe nenechala dlouho čekat. Antoniův stálý pobyt v Egyptě učinil Oktaviánovu propagandu proti němu účinnější. Svým úspěchem v Arménii v roce 35–34 př. n. l. sice o něco zlepšil svoji reputaci, nicméně parthskou porážku tím nesmazal.⁵²² Antonius neočekával, že bude po Sextově porážce potřebovat na západní hranici vojáky. Oktavián vyhrotil situaci tím, že za Antoniem vyslal svoji sestru Oktávii, spolu s elitními jednotkami Římanů, které měly nahradit padlé v parthském tažení.⁵²³ Antonius musel jednotky přijmout, aby se vyhnul zámince k válce s Oktaviánem.⁵²⁴

Vzájemné politické útoky pokračovaly. Oktavián vytýkal Antoniovi popravu Sexta, byť byla oprávněná. Stejně tak Antonia kritizoval za krutost při arménském tažení.⁵²⁵ Antonius kritizoval Oktaviána za postup vůči Lepidovi. Požadoval také polovinu Lepidových jednotek na tažení proti Parthům. Antonius poskytl Oktaviánovi záminku k válce, když požadoval po Oktaviánovi více peněz za dodávky obilí; ty však Oktavián neměl.⁵²⁶ Oktavián tuto okolnost obrátil ve svůj prospěch: věc interpretoval

⁵¹⁹ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 66.

⁵²⁰ J. OSGOOD, *Caesar's Legacy*, s. 330.

⁵²¹ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 435–437.

⁵²² C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 39–40.

⁵²³ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 652–653; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 407–409. Byla to desetina toho, co měl Oktavián poskytnout právě na parthské tažení.

⁵²⁴ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 265. Odmítnutí by znamenalo, že nejen nepřijímá vojenskou podporu, ale také svoji legitimní manželku.

⁵²⁵ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 437. Oktavián hodnotil Antoniovo vítězství jako nedůstojné.

⁵²⁶ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 303–305.

tak, že Antonius odmítá dodávat obilí římským občanům. Oba se tak snažili ovlivnit názor obyvatel Itálie, účinněji se však tato propaganda projevovala na obyvatelích měst než na veteránech. Jak Antonius, tak Oktavián vystupovali jako vykonavatelé Caesarovy vůle. Oktavián byl sice Caesarem adoptován, Antonius však měl u sebe Caesariona, Caesarova syna.

Další období triumvirátu skončilo v poslední den roku 33 př. n. l. Pro Antonia i Oktaviána znamenal konec funkčního období triumvirátu totéž – opět záleželo na tom, kdo se stane konzulem. Na rok 32 se jimi stali Gaius Sosius a Domitius Ahenobarbus, spojenci Antonia.⁵²⁷ Sosius proti Oktaviánovi podnikl několik politických útoků, Oktavián po návratu zareagoval tak, že do senátu přišel s ozbrojenými jednotkami a usedl na místo mezi konzuly, ačkoliv na to již neměl nárok.⁵²⁸ V reakci na tento čin utekla část senátu, včetně obou konzulů, k Antoniovi. Tento akt připomíná situaci před občanskou válkou mezi Pompeiem a Caesarem. Antonius měl k válce dobrou záminku, protože k němu utekli senátoři, včetně konzulů. Antonius se rozvedl s Oktávií.⁵²⁹ Kleopatra podporovala Antonia jak vojensky, tak finančně. Antonius vypadal spíše jako bojovník za národy na Východě než jako Říman, bojující za Řím. Nesouhlas se spoluúčastí Kleopatry na vládě nad Východem vyjádřil například Munatius Plancus, jeden z opravdu schopných Antoniových velitelů, když zběhl k Oktaviánovi.⁵³⁰

Oktavián také otevřel Antoniovu závěť (byl při tom sám a nehlídán a je velice pravděpodobné, že ji vyměnil za podvrh; Antonius naposledy v Itálii pobýval v roce 38 př. n. l.). Podle závěti měl Caesarion být uznán za legitimního Caesarova potomka a potomci Antonia a Kleopatry měli obdržet římská území na Východě.⁵³¹ Pro Oktaviána byl daleko důležitější boj o dědictví Caesarova jména.⁵³² Oktavián jako konzul pro rok 31 př. n. l. vyhlásil válku pouze Kleopatře, aby se zdálo, že jde o válku s cílem expanze do Egypta.⁵³³ Antonius byl zbaven možnosti zastávat úřad konzula na další rok. Ve skutečnosti se jednalo o mocenský konflikt mezi římskými politiky, jejich idejemi, stejně tak i o boj Západu s Východem.⁵³⁴

⁵²⁷ W. ECK, *Augustus*, s. 29; E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 206.

⁵²⁸ *Res gestae*, s. 48.

⁵²⁹ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 48–51.

⁵³⁰ W. ECK, *Augustus*, s. 30; R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 281.

⁵³¹ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 656.

⁵³² Tamtéž, s. 654.

⁵³³ W. ECK, *Augustus*, s. 30; C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 52–54.

⁵³⁴ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 275.

Ke střetu došlo v Řecku.⁵³⁵ Ve srovnání s délkou příprav na válku byl samotný boj poměrně krátký. Antonius měl k dispozici méně vojáků než Oktavián,⁵³⁶ místní obyvatelé podporovali Antonia daleko méně, než očekával (jedná se o jasnou ukázkou toho, jak dobře fungovala Oktaviánova propaganda). Oktaviánův velitel Agrippa sevřel loďstvo Antonia a Kleopatry v Ambrakijském zálivu (dnes na severozápadním pobřeží Řecka), čímž Antoniovi zabránil zásobit se po moři. Antoniovi velitelé se snažili blokádu prorazit, chyběli jim však zkušenější důstojníci a vojáci, kterých bylo naopak v Oktaviánově armádě dostatek.⁵³⁷ První pokus o proražení blokády skončil neúspěchem, ani na pevnině se Antoniovi nedařilo lépe.⁵³⁸ V táboře se šířily nemoci. Poslední nadějí bylo pokusit se ještě jednou o průlom na moři.⁵³⁹ O ten se Antoniovo loďstvo pokusilo na začátku září roku 31 př. n. l. poblíž mysu Aktion, avšak tento pokus skončil Antoniovou porážkou, a to s velkým přispěním Antoniova velitele Quinta Dellia, který k Oktaviánovi přeběhl několik dní před bitvou a vyradil Antoniovy plány.⁵⁴⁰ Většina loďstva byla potopena, Antonius stěží uprchl. Kleopatra se svými loďmi zamířila do Egypta. Vojsko, které bylo Antoniem opuštěno, se vzdalo vítězi.⁵⁴¹

V Egyptě se Antonius s Kleopatrou pokusili připravit na invazi římských vojsk. Když v srpnu roku 30 př. n. l. Římané oblehli Alexandrii, spáchal Antonius sebevraždu.⁵⁴² Kleopatra se pokoušela jednáním zachránit Egypt, ale marně. Aby unikla ponižujícímu osudu zajatkyň, nechala se uštknout hadem.⁵⁴³ Egypt tak přišel o svého poslední ptolemaiovského panovníka a definitivně padl do římských rukou. Oktavián dal oba slavnostně pohřbit.⁵⁴⁴ Caesarion, syn Caesarův, byl na příkaz Oktaviána zabit. Oktavián se stal jediným vládcem impéria.⁵⁴⁵

⁵³⁵ W. ECK, *Augustus*, s. 32.

⁵³⁶ P. A. BRUNT, *Italian Manpower*, s. 505–507.

⁵³⁷ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 295.

⁵³⁸ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 57.

⁵³⁹ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 296; W. ECK, *Augustus*, s. 32–33. Není jisté, jestli se skutečně Antonius snažil prorazit blokádu a uprchnout, nebo se snažil zvítězit a zajistit si zásobování po moři.

⁵⁴⁰ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 661–664; VELLEIUS PATERCULUS, *Římské dějiny*, s. 130–132; CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 485.

⁵⁴¹ John Anthony CROOK, *Political History 30 B.C. to A.D. 14*, in: Alan BOWMAN – Edward CHAMPLIN – Andrew LINTOTT (edd.), *The Cambridge Ancient History X: The Augustian Empire, 43 B.C. – A.D. 69*, Cambridge 2008, s. 73; R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 298. I přes tento fakt opozice zcela nezmizela.

⁵⁴² E. G. HUZAR, *Marc Antony*, s. 226.

⁵⁴³ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 668–670; LIVIUS, *Dějiny VII*, s. 438.

⁵⁴⁴ PLÚTARCHOS, *Životopisy II*, s. 674–675; SÜETONIUS, *Životopisy*, s. 83. Antoniův nejstarší syn byl stejně jako Caesarion zavražděn, ostatním dětem se dostalo milosti.

⁵⁴⁵ C. B. R. PELLING, *The Triumviral Period*, s. 59–65; A. K. GOLDSWORTHY, *Antony*, s. 373–378.

10. Začátek císařství

Obsazením Egypta skončila poslední občanská válka republiky a zavládl mír. Oktavián se zachoval vůči svým nepřátelům milostivě a odpustil jim. Po návratu do Říma v roce 29 př. n. l. oslavil triumf, udělený senátem za vítězství v Illýrii, u mysu Aktion a v Egyptě.⁵⁴⁶ Aby ukázal, že občanské války konečně skončily, dal zavřít chrám Iana Quirina.⁵⁴⁷ Z původních 60 legií si ponechal 28, zbylé vojáky propustil a rozdal jim jak finanční odměny, tak přiděly půdy.⁵⁴⁸

Pro zlegalizování moci, kterou držel ve svých rukou, využil rámců, které před ním využili Pompeius nebo Caesar. Již od roku 36 př. n. l. měl od senátu udělené pravomoci tribuna lidu.⁵⁴⁹ Triumvirské pravomoci vypršely s koncem roku 33 př. n. l., ale senát se otázkou zrušení úřadu triumvira nezabýval. Oktavián sám prohlásil veškerá nařízení druhého triumvirátu za neplatná. Od roku 30 př. n. l. směl také jmenovat nové patricie.⁵⁵⁰ V roce 27 př. n. l. se nechal spolu s Agrippou zvolit za konzuly.⁵⁵¹ Provedl census v senátu a přibližně 200 senátorů donutil k tomu, aby se vzdali senátorské pozice.⁵⁵²

Hned v lednu tohoto roku se vzdal Oktavián svých mimořádných pravomocí.⁵⁵³ Formálně tím obnovil republiku, při jejímž řízení měl jako konzul spolu s Agrippou hlavní slovo. Tento akt byl ale skutečně jen symbolický. Oktavián nemohl z politiky odejít, neboť republika jej stále potřebovala. Senátoři mohli sice formálně převzít všechny pravomoci, ale sami si byli vědomi, že za Oktaviánem stále stojí jeho vojáci. Pokud by se přece jen pokusili Oktaviána dostat mimo politickou scénu, neměli

⁵⁴⁶ CASSIUS DIO, *Roman History V*, s. 477–479.

⁵⁴⁷ W. ECK, *Augustus*, s. 33. Otevřené dveře tohoto chrámu znamenaly, že jsou Římané ve válce.

⁵⁴⁸ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 304. Díky tomu, že měl k dispozici veškeré bohatství Egypta, nemusel násilím vyvlastňovat pozemky, ale mohl je vykupovat a následně vojákům přidělovat. Počet legií později stabilizoval na 25.

⁵⁴⁹ J. BURIAN, *Římské impérium*, s. 24. K těmto pravomocím patřila i nedotknutelnost osoby tribuna lidu. Od roku 27 př. n. l. obdržel tyto pravomoci doživotně.

⁵⁵⁰ W. ECK, *Augustus*, s. 36. Během občanských válek některé patricijské rody vymřely. Příslušnost k některému z patricijských rodů byla podmínkou pro zastávání kněžských funkcí. V roce 29 př. n. l. do patricijského stavu uvedl některé ze svých stoupenců.

⁵⁵¹ Konzulát, který v tomto roce zastával, byl již jeho sedmý. Konzulem byl pravidelně volen od roku 31 př. n. l., a byl volen až do roku 23 př. n. l., než od této praxe upustil.

⁵⁵² *Res gestae*, s. 46–47, 68–69; srov. J. BURIAN, *Římské impérium*, s. 23; W. ECK, *Augustus*, s. 58–59. V roce 31 př. n. l. bylo v senátu více než 1000 senátorů. Tímto krokem se nejprve zbavil senátorů, kteří byli v senátu ještě z dob Caesarových a byli velice nízkého původu; spolu s nimi senát opustili i někteří odpůrci Oktaviána. K další čistce Oktavián přistoupil až v roce 18 př. n. l. za použití násilí. Senátorem mohl být od té doby jedině člověk, který mohl doložit svůj majetek ve výši milionu sestercíů.

⁵⁵³ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 197–217; *Činy božského Augusta*, s. 47. Srov. Walter Kirkpatrick LACEY, *Octavian in the Senate, January 27 B.C.*, *Journal of Roman Studies* 64, 1974, s. 176–184.

jednotky, se kterými by mohli Oktaviánově armádě vzdorovat. Mnozí z nich si pamatovali Oktaviánův pochod na Řím po mutinském tažení. Ani jeho zavražděním by ničeho nedosáhli, protože by se mezi nimi těžko hledal někdo, kdo by byl schopen Oktaviána nahradit; navíc by tak republiku uvrhli do další občanské války. Krvavé řešení situace nepřipadalo v úvahu.⁵⁵⁴

Senát proto Oktaviána požádal, aby se znovu ujal vedení státu⁵⁵⁵ a těch provincií, kde hrozilo aktuálně nebezpečí revolty nebo útoku nepřátel, a kde z toho důvodu sídlila značná část římských jednotek.⁵⁵⁶ Provincie v severní Africe, spolu s Illýrií a Makedonií kontroloval senát. Přidělování správy těchto provincií probíhalo dle stávajících zvyklostí. Tím, že senát měl alespoň formálně vliv na dění, a to alespoň v některých částech impéria, zachoval Oktavián zdání republiky.⁵⁵⁷ Naznačil tím, že republikánské zřízení bylo obnoveno a on sám má nyní jen konzulské pravomoci.⁵⁵⁸ Na návrh senátu mu bylo uděleno nové přízvisko *Augustus* („Vznešený“),⁵⁵⁹ on sám spíše preferoval označení *princeps senatus*, tedy „ten, kdo mluví jako první v senátu.“⁵⁶⁰ Termín *princeps* měl v senátu dlouhou tradici, zároveň skromným způsobem vyjadřoval Oktaviánovo postavení.⁵⁶¹ Senát oficiálně udělil Oktaviánovi tzv. *imperium maius*, což je velitelská moc nadřazená všem velitelům, navíc platná jak v Itálii, tak i mimo ní. Veškeré pravomoci si Oktavián nechával udělovat na omezenou dobu, po jejímž vypršení si je nechával prodlužovat.⁵⁶² Aby vzbudil v senátorech pocit, že mají vliv na vládu, nechal je Oktavián řešit mnohé otázky i bez svého zásahu. Hlavní otázky však

⁵⁵⁴ R. SYME, *The Roman Revolution*, s. 313.

⁵⁵⁵ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 217–223.

⁵⁵⁶ M. T. BOATWRIGHT – D. J. GARGOLA – R. J. TALBERT, *Dějiny*, s. 312–313; W. ECK, *Augustus*, s. 46, 74. Jednalo se o Hispánii, Galii, Kilíkii, Kypr, Sýrii a Egypt. Senát mu tyto oblasti svěřil v souladu s udělováním provincií konzulům, kteří právě ukončili své funkční období, ale s tím rozdílem, že provincií bylo více než jedna; jejich kontrolu převzal na deset let s příslibem, že v těch provinciích, ve kterých zjedná pořádek, se vzdá správy. Senát tak využil precedentu, který platil již pro Pompeia a jeho velení nad hispánskými provinciemi. Velení mohl Oktavián dle svého uvážení svěřit komukoliv s tím, že dotyčný v dané provincii operoval s hodností legáta.

⁵⁵⁷ Rozdělením sfér vlivu vytvořil Oktavián úplně nový systém, kdy jasně vymezil sféry vlivu mezi sebou a senátem. Tento akt z dnešního pohledu znamenal vytvoření senátorských a císařských provincií. Fakticky měl Oktavián asi dvě třetiny až tři čtvrtiny veškerých republikánských pravomocí, a senát zbytek.

⁵⁵⁸ Edward Togo SALMON, *The Evolution of Augustus Principate*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 5, 1956, s. 459.

⁵⁵⁹ *Činy božského Augusta*, s. 47; srov. *Res gestae*, s. 77-78.

⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 40. Toto označení využíval až do své smrti.

⁵⁶¹ W. ECK, *Augustus*, s. 39. Tento titul byl obvykle udělován těm, kteří dobře sloužili státu. Jedním z držitelů byl i Pompeius. Od této chvíle mohl být princeps pouze jeden, a to Oktavián. Z tohoto pojmu také vychází název pro první fázi římského císařství.

⁵⁶² Tamtéž, s. 50.

byly dopředu projednávány císařem a jeho poradním sborem.⁵⁶³ V roce 23 př. n. l. se rozhodl vzdát se úřadu konzula, který nepřetržitě zastával od roku 31 př. n. l., aby naznačil, podobně jako dříve Gaius Marius, že krize, která byla důvodem pro opakované zastávání konzulátu, již skončila.

Římané si uvědomovali, že alternativou k Augustově principátu by byla občanská válka s nejistým koncem, a proto většina přijala Oktaviána jako hlavního představitele impéria.⁵⁶⁴ V Oktaviánův prospěch hrál mír, který panoval po většinu Oktaviánovy vlády, stejně jako jeho více než 40 let dlouhá vláda. Měl dostatek času ke stabilizaci nového režimu. Ten svého tvůrce přežil. Až do vlády Diokleciána na konci 3. st. n. l. zůstal stejný.

10.1 Oktaviánovy možnosti

Situace, ve které se Oktavián po skončení poslední občanské války nacházel, byla naprosto unikátní. V danou dobu byl konzulem, který velel veškerým římským legiím.⁵⁶⁵ Otázka, kterou si tu můžeme položit a kterou si jistě pokládal i sám Oktavián, zněla: jakým způsobem s touto mocí naložit? Jaké měl vlastně Oktavián možnosti?

1. Jednou z možností by bylo pokusit se naplnit Sibyllino proroctví, jak o něm byla řeč výše. Oktavián by se mohl prohlásit králem a vytvořit skutečnou monarchii. Zajímavým aspektem je postavení senátu. Senát by buď fungoval jako monarchův poradní sbor, anebo by byl rozpuštěn, čímž by Oktavián šel proti římskosti, a nahrazen malým poradním sborem Oktaviánových spolupracovníků. Caesarův osud byl v tomto ohledu odrazujícím příkladem, a to se jednalo pouze o pomluvy, které se ohledně jeho údajné ochoty přijmout královskou moc objevovaly. I když si Římané po sérii občanských válek přáli mír, lze pochybovat o tom, že by přijali úplné popření stávající římské ústavy a pošlapání pětisetletých tradic. V Římě nebylo pro královský titul místo. Oktavián shromáždil ve svých rukou v podstatě královskou moc, ale královský titul by mu na vznešenosti ani moci nic nepřidal.⁵⁶⁶ Římané by protestovali a bylo by nutné sáhnout k násilí. Ze všech uvažovaných možností se možnost královské vlády jeví jako

⁵⁶³ J. BURIAN, *Římské impérium*, s. 25; F. MILLAR, *A Study*, s. 37. Právě toto místo bývá velice často diskutované. V tomto bodě vidí oba historikové největší rozdíl mezi tím, co Oktaviánově principátu předcházelo, a co s ní přišlo. V době republiky byly všechny otázky řešeny veřejně před lidem a senátem. Příslušníky tohoto sboru byli Oktaviánovi přátelé, kteří měli značné vojenské a diplomatické zkušenosti.

⁵⁶⁴ SÜETONIUS, *Životopisy*, s. 84. Suetonius zde uvádí seznam těch, kteří se pokusili proti Oktaviánovi povstat.

⁵⁶⁵ F. MILLAR, *A Study*, s. 75. Vláda jednoho muže se stala více než nutností.

⁵⁶⁶ TAMTÉŽ, s. 74, 93.

ta nejméně pravděpodobná a zdá se, že i z hlediska samotného Oktaviána byla prakticky vyloučena. Oktavián by se totiž na veřejnosti prezentoval jako despota, který je pro dosažení svých cílů schopen obětovat i životy svých spoluobčanů. Výsledkem by byla nová občanská válka.

2. Oktavián mohl rovněž využít legislativního rámce, jehož využili už Sulla a Caesar – diktatury. K Sullovi se Oktavián ostatně přiblížil už tím, že ve shodě s ostatními triumviry vyhlásil proskripce. Oktavián se na návrh senátu mohl stát diktátorem, ať už pouze na předem danou časovou lhůtu, anebo doživotně. Zde však spočíval problém, neboť tímto krokem by zaútočil na nařízení Marka Antonia, který úřad diktátora po Caesarově zavraždění zrušil. Ještě důležitější okolností bylo to, že Oktavián by sice měl jasně definovanou pozici ve státě, neboť by využil republikánských tradic, avšak jeho role by byla až příliš výrazná; bez jeho souhlasu by nemohl být prosazen žádný zákon. Zákony by byly vydávány z pozice síly, nikoliv na základě společenského konsensu; a přirovnání k nařízením tyрана a despota by tak nebylo daleko od pravdy.⁵⁶⁷ Mír, který by Oktavián tímto způsobem nastolil, by mohl fungovat, ale byl by založen na strachu. Vzpomínka na Sullu v lidech stále žila, a ačkoliv se Caesar jako diktátor snažil prezentovat jinak než Sulla, přesto ne všechna jeho nařízení byla populární. Nakonec by i tato zvolená cesta vedla k občanské válce. I časově omezená diktatura by představovala problém. Po jejím skončení by moc přešla do rukou senátu. Oktavián nemohl mít jistotu v tom, že by senátoři na jeho snahy navázali. Ani velká základna Sullových podporovatelů v senátu nebyla schopna udržet jeho nařízení v platnosti déle než osm let po jeho odchodu z politiky. Oktaviánovi by hrozilo, že na rozdíl od Sully by se zrušení svých nařízení mohl i dožít (nemluvě o možnosti, že by mohl být odstraněn i on sám). V soupise svých činů (*Res gestae divi Augusti*) Oktavián přiznává, že lid a senát mu diktaturu nabídli v roce 22 př. n. l.⁵⁶⁸ Odmítl a bylo to moudré rozhodnutí.

3. Kompromisem by se v dané chvíli mohlo zdát řešení, které odsouhlasil senát v rámci ustanovení Pompeia potřetí konzulem v roce 52 př. n. l. Pompeius byl tehdy prohlášen, po dobu krize, za „konzula bez kolegy“ (*consul sine collega*). Podobně i Oktavián by mohl stát v čele státu do té doby, než by se definitivně podařilo uklidnit poměry ve všech oblastech, kontrolovaných Římany. Do té doby by senát opakovaně

⁵⁶⁷ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 109–111.

⁵⁶⁸ *Činy božského Augusta*, s. 40; srov. *Res gestae*, s. 44–45.

volil Oktaviána konzulem bez kolegy a svěřil by do jeho rukou cenzorské a tribunské pravomoci spolu s mimořádným prokonzulským imperiem. K takové situaci téměř došlo po roce 23 př. n. l., kdy Oktavián odmítl nabízený konzulát, „*jak roční, tak doživotní*“.⁵⁶⁹ Oktavián by i nadále měl velký vliv na řízení státu, ale senát by mu do jeho rozhodování mohl zasahovat a případně jej kdykoliv odvolat. Jak se ukázalo, senát byl vnitřně nejednotný a nebyl schopný Oktaviána plně zastoupit, v důsledku by začal další boj o moc. V takovém případě by Oktavián politické problémy republiky nevyřešil, pouze jejich řešení oddálil.

4. Zajímavou myšlenkou by bylo rozdělení jednotlivých oblastí mezi několik jedinců, kteří by se přímo zodpovídali Oktaviánovi. Mohl by vzniknout jakýsi „třetí triumvirát“, ať už s posvěcením senátu anebo bez něj. Došlo by tak k relativnímu rozdělení výkonné moci (ostatně podobně jako v období druhého triumvirátu anebo mnohem později v době tetrarchie) – to vše ovšem za předpokladu, že Oktavián by si udržel dohled nad Itálií a kontrolu nad senátem. Oktavián měl k dispozici schopné jedince, které znal již z dob svého mládí – Agrippu, bez kterého by se nikdy nedostal do situace, kdy mohl vůbec přemýšlet o budoucím směřování impéria, a Maecenata, který se velice dobře vyznal v administrativní stránce impéria a který dohlížel na Řím v době, kdy Oktavián s Agrippou vytáhli proti Antoniovi. Zůstalo by otázkou, zdali by tito „triumvirové“ měli své državy udělené doživotně nebo na omezenou dobu, např. 10 let, případně jak by se dále rozhodovalo o nástupcích a jestli by Oktavián zůstal i nadále triumvirem, nebo, podobně jako Dioklecian, se své moci poté vzdal. S každým dalším členem v takovém uskupení by přirozeně zvyšoval riziko dalšího boje o moc, čímž by pouze zopakoval situaci na konci druhého triumvirátu a pravděpodobně zapříčinil další válku o moc.

5. Další alternativou by bylo obnovit republiku v plném rozsahu. Tuto možnost zvažoval dle Suetonia i Oktavián.⁵⁷⁰ Pokud by považoval svůj úkol – záchranu a obnovu republiky – za splněný, mohl by moc skutečně odevzdat zpět do rukou lidu a senátu. Pak by se i nadále podílel na řízení státu, avšak pouze jako jeden z členů senátu (budeme-li ignorovat možnost, že by odešel zcela z politiky a uchýlil se do ústraní v Itálii, případně do dobrovolného exilu). Nemohl by samozřejmě počítat s tím, že každý senátor smýšlel stejně jako on. Našlo by se dost takových, kteří by se pokusili

⁵⁶⁹ *Činy božského Augusta*, s. 40. Oktavián reagoval na spiknutí Fannia Caepia a Aula Terentia Varra. Pochopil, že stále existuje opozice, nespokojená s režimem, který se snažil zavést.

⁵⁷⁰ SUETONIUS, *Životopisy*, s. 91. Po porážce Antonia a po dlouhotrvající nemoci v roce 23 př. n. l.

získat moc do vlastních rukou a Oktaviána odstranit. Hrozba občanské války by visela nad impériem.

Tyto vyjmenované možnosti jsou ovšem pouze určitými náměty, kterými se Oktavián mohl sám zaobírat. Ve skutečnosti jsou všechny nerealistické, což si musel uvědomovat i samotný Oktavián. Vzdát se moci a pouze se spolupodílet na dalším řízení státu by bylo samozřejmě možné, on sám by se však vystavoval neustálému riziku, protože i jako pouhý senátor by dalece převyšoval své kolegy svou autoritou.⁵⁷¹ Byl by tak v neustálém ohrožení života ze strany svých politických rivalů. Ale stejně nebezpečnými se zdály možnosti stát se monarchou nebo věčným diktátorem. Mimo svůj život by riskoval i další osud celého impéria. Oktavián také nemohl z politiky odejít úplně; když ne jeho původ, pak jistě aspoň tisíce mrtvých z občanských válek, které on sám aktivně vyvolal, jej vážaly velkou odpovědností k římskému státu. Z něčeho takového se nelze jen tak vyvázat, nehledě už na to, že celé jeho snažení od doby Caesarova zavraždění by se stalo nesmyslným. Navíc je zřejmé, že prostor, který by svým odchodem zanechal, by byl příliš velký na to, aby jej dokázal zaplnit senát. Dokonce ani Agrippa nebo Maecenas, věrní a schopní Oktaviánovi spolupracovníci, by tento prostor nebyli schopni zaplnit. Římský historik Cassius Dio, jenž tvořil na začátku 3. století n.l., vkládá do úst právě těchto jeho spolupracovníků, Agrippy a Maecenata, dva návrhy, jak danou situaci řešit. Jeden z těchto návrhů lze nazvat demokratický, druhý monarchický. Dio chtěl prostřednictvím těchto řečí dokázat, že Oktavián neměl jinou možnost, než se stát principem a tedy císařem.⁵⁷²

Na počátku 52. knihy uvažuje Oktavián nad tím, že by svou moc odevzdal do rukou lidu a státu. Jako první reaguje Agrippa. Vyjadřuje se pro svobodu⁵⁷³ a republiku v pojetí Řeků, tedy jako ideální stát.⁵⁷⁴ Ukazuje obtíže, se kterými by Oktavián vládu jedince (v řeckém pojetí tyranidu) prosazoval,⁵⁷⁵ a také výhody demokratického režimu. V demokratickém režimu totiž dokázali lidé daleko více než v monarchickém.⁵⁷⁶ Agrippa staví do kontrastu dvě skupiny senátorů – Gaia Maria, Sullu a Pompeia, na

⁵⁷¹ Činy božského Augusta, s. 47; srov. *Res gestae*, s. 78-80.

⁵⁷² Rozboru hlavně Agrippovy řeči se věnuje Paul MCKECHNIE, *Cassius Dio's Speech of Agrippa: A Realistic Alternative to Imperial Government?*, *Greece & Rome* 28, 1981, č. 2, s. 150–155. Rozboru Dionovy knihy 52 se podrobně věnuje Meyer REINHOLD, *From Republic to Principate: An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History Books 49-52 (36-29 B.C.)*, Atlanta 1988.

⁵⁷³ M. REINHOLD, *From Republic*, s. 170.

⁵⁷⁴ P. MCKECHNIE, *Cassius Dio's Speech*, s. 152–153.

⁵⁷⁵ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 109–111. Srov. M. REINHOLD, *From Republic*, s. 170.

⁵⁷⁶ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 97–99. Srov. M. REINHOLD, *From Republic*, s. 176.

druhé straně pak Cinnu, Sertoria a Mariova synovce Gratidiana.⁵⁷⁷ První se moci vzdali v momentě, kdy nebezpečí, pro jehož řešení obdrželi z rukou senátu mimořádné pravomoci, pominulo. Ti druzí své moci zneužili ve svůj prospěch a bývali by ji drželi napořád, kdyby je některý z prozřetelných Římanů nezastavil. Radí mu, aby pro svou věc získal aristokraty i schopné jedince nízkého původu. Upozorňuje Oktaviána na to, že ti, kteří po něm moc převzou, zneužijí tuto moc proti němu.⁵⁷⁸

V Maecenatovi se odráží vlastní Dionovy názory.⁵⁷⁹ Maecenas nabízí alternativu – Oktavián by měl dát Římanům monarchickou vládu. Za žádnou cenu se nemá vzdávat své moci a nemá ji dávat do rukou těch, kteří by ji proti němu použili.⁵⁸⁰ Maecenas také navrhuje reformy v oblastech správy,⁵⁸¹ ekonomiky⁵⁸² a armády.⁵⁸³ Apeluje na Oktaviána, aby nezneužíval moci, kterou drží ve svých rukou.⁵⁸⁴ Řeč zakončuje prohlášením, že pokud chce monarchii, může ji ustanovit, ale musí se vyhnout titulu král a místo něj využít označení „Caesar“ nebo imperátor.⁵⁸⁵ Oktavián se okamžitě nerozhodl, ale přiklonil se spíše k názoru Maecenata a vytvořil novou formu vlády. Dobře si uvědomoval, jak málo stačí na to, aby Římané změnili svůj postoj vůči předním představitelům římského impéria. Právě z tohoto důvodu musel přijít s řešením, které ve své podstatě sice bylo monarchické, ale přitom se velmi usilovně snažilo vypadat republikánsky.

⁵⁷⁷ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 105–109.

⁵⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 93–97.

⁵⁷⁹ M. REINHOLD, *From Republic*, s. 179.

⁵⁸⁰ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 117–119.

⁵⁸¹ TAMTÉŽ, s. 131–135, 151–155.

⁵⁸² CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 147–149. Srov. M. REINHOLD, *From Republic*, s. 200–203.

⁵⁸³ CASSIUS DIO, *Roman History VI*, s. 149–151.

⁵⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 167–181.

⁵⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 183–185.

11. Závěr

Římská republika si v posledních sto letech své existence prošla jak konflikty se svými sousedy, tak vnitřními. Režim, který Římané vytvořili pro stát, rozkládající se na území současné Itálie, se po rozsáhlé expanzi po celém Středomoří ukázal být nefunkčním a žádnému z politiků se nedařilo nalézt trvalé řešení. V 1. st. př. n. l. se objevilo několik možných východisek z krize.

Vojenské reformy Gaia Maria otevřely cestu k těmto možnostem. Ambiciózní generálové se mohli chopit moci prostřednictvím svých armád. Před zavedením reformy by měl kterýkoliv generál problém zajistit si věrnost svých vojáků, protože odměny rozdělával senát. Poté, když odměny vojákům uděloval velitel, nebyl problém zajistit si loajalitu svých vojáků. Ti pak bojovali za svého velitele proti komukoliv, dokonce i proti jiným římským armádám.

Prvním generálem, který této možnosti skutečně využil, byl Sulla. Sulla pochopitelně chránil své zájmy, tažení proti Mithridatovi bylo lukrativní záležitostí, která mu měla zajistit slávu. Ve stejnou chvíli ale chránil i své vojáky, kteří by se nemuseli podílet na tažení v případě, že by se velení ujal někdo další. Vojáci si toto riziko uvědomovali, proto následovali Sullu a zaútočili na Řím. Po návratu z tažení hájil Sulla i ty římské občany, kteří k němu ze strachu o svůj život utekli. Během boje opět obsadil Řím. V situaci, kdy se chopil vlády nad impériem, se snažil do ústavy přenést své představy o ideálním zřízení a uvést je v praxi. Chtěl ústavu vrátit do doby, kdy lid nebyl schopný soupeřit s příslušníky nejvyšších společenských tříd, kteří celé impérium řídili. Sulla doufal, že jeho stoupenci budou reformy držet v platnosti, případně v nich i nadále pokračovat v případě, kdy Sulla odejde z politiky.

Ani Sullův dobrovolný odchod z politiky nezajistil mír. Poslední stoupenci Maria a Cinny padli až se zavražděním Sertoria v Hispánii. Sertorius se snažil marně uzavřít dohodu se senátem o udělení amnestií pro sebe i své stoupence. V roce 72 př. n. l., kdy byl Sertorius zavražděn, se změnila i politická názory mezi vládnoucí elitou. I mezi Sullovými stoupenci se našli jedinci, kteří začali usilovat o zrušení reformy, které Sulla zavedl. Senát v důsledku těchto rozporů ztratil svoji křehkou vnitřní jednotu. Úsilí těchto jedinců se vyplatilo – v roce 70 př. n. l. byly obnoveny tribunské pravomoci v plném rozsahu.

Senátoři, poučení Sullovým příkladem, se snažili zabránit v nastoupení dalšího takového jedince a jakýkoliv náznak podobných ambicí potlačovali již v zárodku. Obětí se tak stal Catilina se svými návrhy na zrušení dluhů. Obdobně na své úspěchy doplatil i Pompeius, ačkoliv na Východě neučinil nic, co by odporovalo římským tradicím. Pokud chtěl Pompeius dosáhnout svých cílů, neměl na výběr a musel se spojit s dalšími politiky a vytvořit triumvirát. Tímto krokem sice proti sobě triumvirové sjednotili opozici, spolu jí dokázali daleko lépe vzdorovat.

Dalším ambiciózním politikem byl Caesar po úspěšném dobytí Galie. Tyto úspěchy se staly trnem v oku jeho politickým rivalům, kteří se za jakoukoliv cenu snažili Caesara politicky zničit; nebáli se ani vyhrožovat smrtí tribunům lidu. Caesar se tak, podobně jako Sulla, postavil do role ochránce tradic. Po sérii válek, které začaly s překročením Rubikonu a skončily vítězstvím u Mundy, se stal Caesar nezpochybnitelným vládcem. Přál si být oslavován jako zachránce republiky. Rozsah jeho pravomocí byl dokonce větší než Sullovy. Podobně jako Sulla svou moc shromáždil na základě legálních kroků. Přesto jeho role ve státu byla podobná královské. Ačkoliv neměl Caesar dost odvahy přijmout královský diadém, stalo se právě toto podezření záminkou pro zavraždění.

Situace po Caesarově smrti jasně ukázala, že senát již není schopen se znovu ujmout vlády. Zůstalo pouze otázkou, jestli se do čela státu postaví Caesarovi vrahové, nebo stoupenci Caesara, vedených Antoniem, Lepidem a Oktaviánem. Další občanská válka skončila vítězně pro členy druhého triumvirátu. Spolu se dokázali zbavit velké části své opozice, triumviry spojovala pomsta Caesarovým vrahům a odstranění nebezpečných rivalů jako Sexta Pompeia. S jejich odstraněním a Lepidovu nucenému odchodu z politiky zůstalo pouze otázkou času, než začne další boj o moc. Z této poslední války vyšel vítězně Oktavián.

Oktavián měl dostatek času na to, aby zvážil další kroky. Z dnešního pohledu lze říci, že žádná z možností, vycházející z různých precedentů v římské historii, nenabízely trvalé řešení krize. Každá z nich – královský titul, diktatura na omezenou dobu či doživotní, konzulát bez kolegy, další triumvirát či obnova republiky bez Oktaviánovy účasti – s sebou nesla značné riziko pokračování politických nepokojů, ne-li přímo další občanskou válku (nemluvě o ohrožení Oktaviánova života). Ani případný odchod do soukromí či dobrovolný exil by nebyl řešením.

Jedním z důvodů, proč Oktavián musel v politice zůstat, byla morální zodpovědnost vůči těm, které přesvědčil, aby jej následovali a kteří za něj položili i svůj život. Tím, že se nadále podílel na vládě a řízení státu, mohl zajistit, že nikdo, kdo během občanských válek zemřel, nepřišel o svůj život nadarmo. Z těchto důvodů lze Oktaviánovu volbu považovat za jedinou přijatelnou, protože právě tímto způsobem uchránil říši před dalšími politickými otřesy a vytvořil cestu pro své nástupce na několik století dopředu.

Augustovi se podařilo nastolit v říši vnitřní mír, který vydržel dalších 100 let. Úspěchů, kterých dosáhl, je však více. Na rozdíl od svých předchůdců si dokázal udržet své dominantní postavení až do konce svého života, aniž by se stal obětí politického atentátu. Jeho režim, na který z dnešního pohledu nahlížíme jako na císařský, byl založen na tradicích z doby republiky. Spojoval v sobě demokratické, oligarchické a monarchistické prvky, přitom si však udržel zdání republiky. Moc, kterou Oktavián do svých rukou soustředil, vycházela z různých mimořádných okolností, které vyžadovaly, aby se řízení státu ujal jeden schopný politik. Císařové principátu, počínaje Oktaviánem, se snažili udržet formální zdání republiky (Oktaviánův/Augustův nástupce Tiberius se dokonce bezprostředně po Augustově smrti nechal senátem přemlouvat, aby převzal plnou kontrolu nad impériem). I když se Oktavián snažil naznačit, že nemá více moci než jeho kolegové, lze snadno dokázat, že měl nejen více moci, ale také pravomocí než samotný senát. Ne všichni nástupci prvního císaře se snažili tyto zvyky dodržovat, našli se i tací, kteří římskou říši vedli jako despotové a stávající tradice opomíjeli.

Kontinuitu Oktaviánovy vlády zajistil dynastický princip, kterým otřásla až smrt císaře Nerona v roce 68 n. l. Tehdy poprvé od Oktaviánovy vlády nevěděli Římané, jak dále postupovat, a začali další občanskou válku, trvající přibližně rok. Tato válka vynesla k prvnímu místu nejschopnějšího z kandidátů, Vespasiána. Vespasián a císařové, kteří přišli po něm, se i nadále snažili udržet tradici, panující od Oktaviána. Režim, který Oktavián vytvořil, přežil svého tvůrce velmi dlouho a první podstatné modifikace se dočkal až s vládou císaře Diokleciána na přelomu 3. a 4. st. n. l. Stal se inspirací pro další panovníky, mezi něž patřil například Karel Veliký nebo císaři Svaté říše římské národa německého.

12. Seznam použitých pramenů a literatury

12.1 Prameny

- Appiános, *Krize římské republiky*, přel. Jan Burian, Praha 1989.
- Appiános, *Zrod římského impéria*, přel. Jan Burian, Praha 1986.
- Činy božského Augusta, in: *O vlastním osudu*, přel. Julie Nováková, Praha 1973, s. 39–47.
- Sextus Julius Frontinus, *Válečné lsti*, in: *Antické válečné umění*, přel. Václav Marek, Praha 1977, s. 283–409.
- Gaius Iulius Caesar, *Zápisky o válce galské*, přel. Jan Kalivoda, Praha 2009.
- Gaius Iulius Caesar, *Zápisky o válce občanské, alexandrijské, africké a hispánské*, přel. Václav Marek, Marie Husová, Praha 2010.
- Marcus Tullius Cicero, *Listy přátelům I*, přel. Václav Marek, Praha 2001.
- Marcus Tullius Cicero, *In Catilinam*, in: *M. Tulli Ciceronis Orationes I*, ed. A. C. Clark, Oxford 1905.
- Cassius Dio, *Roman History I– VI*, přel. Ernest Cary, London 1914–17.
- Flavius Iosephus, *Válka židovská I*, přel. Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka, Praha 2004.
- Florus, *Epitoma*, in: *Dvojí pohled na římské dějiny*, přel. Bohumila Mouchová, Praha 2013, s. 175–310.
- Titus Livius, *Dějiny VII*, přel. Marie Husová, Pavel Sucharský, Praha 1979.
- Plútarchos, *Životopisy slavných Řeků a Římanů I– II*, přel. Antonín Hartmann, Rudolf Mertlík, Václav Bahník, Ferdinand Stiebitz, Praha 1967.
- Res Gestae divi Augusti: The achievements of the Divine Augustus*, with an introduction and commentary by Peter Astbury Brunt and John M. Moore, Oxford 1967.
- Gaius Sallustius Crispus, *Catilinovo spiknutí – Válka s Jugurthou*, přel. Jan Kalivoda, Praha 1988.
- Gaius Suetonius Tranquillus, *Životopisy dvanácti císařů*, přel. Bohumil Ryba, Praha 1974.
- Velleius Paterculus, *Římské dějiny*, in: *Dvojí pohled na římské dějiny*, přel. Bohumila Mouchová, Praha 2013, s. 42–170.

12.2 Literatura

- ALFÖLDY, Géza, *The Social History of Rome*, London 1988.
- BADIAN, Ernst, *Lucius Sulla: The Deadly Reformer*, Sydney 1970.
- BADIAN, Ernst, *Roman Imperialism in Late Roman Republic*, Bristol 1968.
- BOATWRIGHT, Mary T. – GARGOLA, Daniel J. – TALBERT, Richard J., *Dějiny římské říše od nejranějších časů po Konstantina Velikého*, Praha 2012.
- BEESELEY, Edward Spencer, *Catiline, Clodius and Tiberius*, Tustin 1985.
- BOWMAN, Alan – CHAMPLIN, Edward – LINTOTT, Andrew (edd.), *The Cambridge Ancient History X: The Augustan Empire, 43 B.C. – A.D. 69*, Cambridge 2008.
- BRUNT, Peter Astbury, *Italian manpower 225 B.C. – 14 A.D.*, Oxford 1971.
- BRUNT, Peter Astbury, *The Fall of the Roman Republic*, New York 1988.
- BURIAN, Jan, *G. J. Caesar*, Praha 1963.
- BURIAN, Jan, *Římské impérium*, Praha 1994.
- BURIAN, Jan – OLIVA, Pavel, *Civilizace starověkého Středomoří*, Praha 1984.
- CAIRNS, Francis, „Lentulus letter: Cicero In Catilinam 3.12; Sallust Bellum Catilinae 44.3–6”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 61, 2012, s. 78–82.
- CHRIST, Karl, *Krise a zánik římské republiky*, Praha 2010.
- CROOK, John Antony – LINTOTT, Andrew – RAWSON, Elizabeth (edd.), *The Cambridge Ancient History IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 B.C.*, Cambridge 1994.
- ECK, Werner, *Augustus a jeho doba*, Praha 2004.
- ETIENNE, Robert, *Julius Caesar*, Praha 2007.
- FANTHAM, Elaine, *The Roman World of Cicero's De Oratore*, New York 2004.
- FLOWER, Harriet I., *Roman Republics*, Princeton 2010.
- GABBA, Emilio, *Republican Rome, the Army and the Allies*, Berkeley 1976.
- GOLDSWORTHY, Adrian Keith, *Antony and Cleopatra*, London 2010.
- GOLDSWORTHY, Adrian Keith, *Caesar. Život giganta*, Praha 2010.
- GOLDSWORTHY, Adrian Keith, *Ve jménu Říma: muži, kteří vítězili pro římskou říši*, Praha 2009.
- GREENHALGH, Peter, *Pompey: The Republican Prince*, London 1981.
- GREENHALGH, Peter, *Pompey: The Roman Alexander*, London 1980.
- GRUEN, Erich Stephen, *The Last Generation of the Roman Republic*, Berkeley 1974.

- HUZAR, Eleanor Goltz, *Marc Antony: A Biography*, Minnesota 1978.
- KEAVENEY, Arthur, *Sulla: The Last Republican*, New York 2005.
- KINCL, Jaromír, *Deset slavných procesů Marka Tullia*, Praha 1997.
- LACEY, Walter Kirkpatrick, *Octavian in the Senate, January 27 B.C.*, *Journal of Roman studies* 64, 1974, s. 176–184.
- LINTOTT, Andrew, *Violence in Republican Rome*, Oxford 1999.
- MARIN, Pamela, *Blood in the Forum. The Struggle for the Roman Republic*, New York 2009.
- MARSH, Frank, *A History of Roman World, 146–30 B.C.*, London 1971.
- MARSHALL, Bruce, *Crassus: A Political Biography*, Amsterdam 1976.
- MCKECHNIE, Paul, *Cassius Dio's Speech of Agrippa: A Realistic Alternative to Imperial Government?*, *Greece & Rome* 28, 1981, č. 2, s. 150–155.
- MEIER, Christian, *Julius Caesar*, London 1996.
- MILLAR, Fergus, *A Study of Cassius Dio*, Oxford 1964.
- MITCHEL, Thomas N., *Cicero and the „Senatus consultum ultimum“*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 20, 1971, s. 47–61.
- OSGOOD, Josiah, *Caesar's legacy. Civil war and the Emergence of the Roman Empire*, New York 2006.
- PARENTI, Michael, *The Assassination of Julius Caesar: A People's History of Ancient Rome*, New York 2003.
- REINHOLD, Meyer, *From Republic to Principate: An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History Books 49-52 (36-29 B.C.)*, Atlanta 1988.
- SALMON, Edward Togo, *The Evolution of Augustus Principate*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 5, 1956, s. 456–478.
- SEAGER, Robin, *Iusta Catilinae*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 22, 1973, s. 240–248.
- SEAGER, Robin, *Pompey the Great: A Political Biography*, Oxford 2002.
- SHERWIN– WHITE, Adrian Nicolas, *Roman foreign policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1*, London 1984.
- SYME, Ronald, *The Roman Revolution*, London 1960.
- WATERS, Kenneth H., *Cicero, Sallust and Catiline*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 19, 1970, s. 195–215.
- WEIGEL, Richard D., *Lepidus: The Tarnished Triumvir*, New York 2002.